

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Tekoälymuoti ja mallioikeus

Immateriaalioikeudet tekoälyn aikakaudella

Immateriaalioikeudet ja informaation muu sääntely

Laatija:

Hanna Pynnönen

12.4.2024

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Tutkielma

Oppiaine: Oikeustiede

Tekijä(t): Hanna Pynnönen

Otsikko: Tekoölymuoti ja mallioikeus – Immateriaalioikeudet tekoölyn aikakaudella

Ohjaaja(t): Heidi Härkönen, Tuomas Mylly

Sivumäärä: 81 sivua

Päivämäärä: 12.4.2024

Tutkielmassa tutkitaan tekoölymuodin suojaamista mallioikeudella. Tutkimuksen tarkoituksena on perehtyä tekoölyn asettamiin haasteisiin immateriaalioikeusjärjestelmälle erityisesti mallioikeuden näkökulmasta. Kohteena on sekä tekoölytuotteiden suojausmahdollisuudet että mahdolliset oikeudenloukkaukset. Tutkimusaihe on erittäin ajankohtainen tekoölyn yleistymisen kannalta.

Tutkimusmenetelmä on pääsääntöisesti lainopillinen, mutta tutkimuksessa hyödynnetään myös yhteiskunnallisia ja immateriaalioikeusjärjestelmää oikeuttavia teorioita. Tutkimus on erittäin prosessioikeudellisia näkökohtia lukuun ottamatta Euroopan unionin oikeuteen keskittyvä ja pyrkii tulkitsemaan voimassa olevaa sääntelyä sekä uusia lakiehdotuksia.

Tutkielmassa tutkitaan, voivatko tekoölyn luomat mallit täyttää mallioikeuden edellytykset, vaatimuksen mallin kehittelystä sekä, voiko tekoöly olla mallin luoja. Kysymysten yhteydessä erotetaan tilanteet, joissa tekoöly toimii ihmisen apuvälineenä ja toisaalta itsenäisesti. Tuloksena todettiin, että tekoöly apuvälineenä ei luo juuri haasteita, toisin kuin tekoölyn itsenäinen luominen. Tekoöly pystyy luomaan itsenäisesti mallioikeuden edellytykset täyttäviä tuotteita, mutta ei lähtökohtaisesti voi kehittää mallia tai olla mallin luoja.

Oikeudenloukkausten yhteydessä analysoidaan, aiheuttaako jo mallin käyttö raakadatana loukkauksen vai vasta tekoölyn luoma valmis tuote. Tuloksena todettiin, että tekoöly voi luoda mallioikeuksia loukkaavia malleja, mutta mallin raakadatassa käytön loukkaavuus jää avoimeksi. Lisäksi todettiin, että tekoölyn aiheuttamien loukkausten yhteydessä turvaamistoimet voivat olla tarpeellisia ja, että tekoölyn loukkaukset saattavat aiheuttaa muutoksia perinteiseen todistustaakka-asetelmaan.

Tutkielmassa katsottiin edelleen, että tekoölyn yleistymisen muotisuunnittelussa voi aiheuttaa ongelmia avoimuuden, ihmissuunnittelijoiden aseman sekä oikeutusteorioiden osalta. Yleisesti todettiin, että mallioikeuden ja tekoölyn välinen suhde ei ole ongelmaton, mutta mallioikeus voisi kuitenkin soveltua tekoölymuodin suojaamiseen paremmin kuin esimerkiksi tekijänoikeus.

Tutkimus tarjoaa näkökulmia edellä esitettyjen ongelmien ratkaisemiseen, mutta pitävien vastausten saavuttamiseksi tarvitaan lainsäädäntöä tai kannanottoja oikeustapausten yhteydessä.

Avainsanat: mallioikeus, tekoöly, immateriaalioikeudet

Sisällys

Lähteet.....	VI
Lyhenteet.....	XVII
1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkimuksen tausta.....	1
1.2 Tutkielman rakenne.....	3
1.3 Tutkimuskysymykset ja -menetelmät.....	4
1.4 Rajaukset ja aineisto.....	4
2 Mallioikeus, tekoäly ja tekoälymuoti	7
2.1 Mallioikeus.....	7
2.2 Euroopan unionin mallioikeusuudistus.....	8
2.3 Generatiivinen tekoäly	10
2.4 Tekoälymuoti.....	13
2.5 Immateriaalioikeudet ja tekoäly yleisesti.....	15
3 Mallioikeuden edellytykset – uutuus ja yksilöllisyys	17
3.1 Vaatimus uutuudesta	17
3.2 Vaatimus yksilöllisyydestä	19
3.3 Uutuuden ja yksilöllisyyden yhteisvaikutukset.....	23
4 Mallioikeudellinen mallin kehittäminen	25
4.1 Mallin kehittäminen -käsite	25
4.2 Epätäsmällisyydet mallioikeudellisissa käsitteissä.....	31
5 Tekoäly mallin luojana.....	34
5.1 Mallin luojan mallioikeudessa	34
5.2 Tekoälyn ja ihmisen yhteistyö.....	36
5.3 Tekoälyn itsenäisesti luomat mallit	39
6 Oikeudenloukkaukset, turvaamistoimet ja todistelu.....	45
6.1 Raakadata tuotteiden pohjalta.....	45
6.1.1 Mallin käyttö.....	47

6.1.2	Mallin sisältävä tai sitä soveltava tuote.....	47
6.1.3	Mallioikeusuudistuksen vaikutukset.....	49
6.2	Tekoälyn luoma loukkaava tuote	51
6.3	Turvaamistoimi tekoälyn koulutusdatalle	54
6.4	Todistustaakan jakautuminen	57
7	Tekoälyn luomien tuotteiden suojaamisen ongelmallisuus.....	61
7.1	Avoimuus tekoälyn käytöstä	61
7.2	Vaikutukset ihmisuunnittelijoihin	62
7.3	Suojan tarpeellisuus	64
7.3.1	Deontologiset teoriat.....	65
7.3.2	Utilitaristiset teoriat	67
7.4	Mallioikeuden oikeutus, kaupallisuus ja tuotekeskeisyys	71
7.4.1	Mallioikeuden oikeutus sekä kaupallinen tausta	71
7.4.2	Mallioikeuden tuotekeskeisyys ja etäisyys suunnittelijaan	73
7.5	Mallioikeus, tekijänoikeus vai uusi suojamuoto?	75
8	Johtopäätökset	79

Lähteet

Kirjallisuus

- Aalto-Setälä, Minna – Sundman, Christoffer – Tuominen, Markku – Uhlbäck, Asta: IPR käytännönläheisesti. Helsinki: Helsingin seudun kauppakamari, Helsingin kamari Oy, 2016 (Tekstissä Aalto-Setälä ym.)
- Allen T; Widdison R: 'Can Computers Make Contracts?' 9 Harvard Journal of Law & Technology, 1996.
- Annette Kur, 'Enforcing design rights throughout Europe', teoksessa Henning Hartwig Research Handbook on Design Law, 2021.
- Annette Kur, 'The Green Paper's 'Design Approach' – What's Wrong with It?' 1993.
- Antikainen Mikko; Härkönen Heidi, Artificial Intelligence and EU Design Law (2023).
Tulossa teoksessa Dana Beldiman, Design Law: Global Law and Practice (Edward Elgar Publishers), 2024.
- Antikainen Mikko: 'Differences in Immaterial Details: Dimensional Conversion and Its Implications for Protecting Digital Designs Under EU Design Law' 52 IIC 2021.
- Antikainen Mikko: Surviving Technological Change: Towards More Coherent Regulation of Digital Creativity Through EU Copyright and Design Law, 2021.
- Barzel Yoram: 'Optimal Timing of Innovations' 50 Review of Economics & Statistics, 1968.
- Bently Lionel; Sherman Brad: 'Intellectual property law' (3rd edn. Oxford University Press) 2014.
- Bostrom Nick: Superintelligence (Oxford University Press), 2014.
- Cofone Ignacio N: 'Servers and Waiters: What Matters in the Law of AI' 21 Stanford Technology Law Review, 2018.
- Craig Carys J; Kerr Ian R: 'The death of the AI author' (25 March) 2019.
- De Rouck Florian: Moral rights & AI environments: the unique bond between intelligent agents and their creations, Journal of Intellectual Property Law & Practice, Volume 14, Issue 4, April 2019.
- Derclaye Estelle: Doceram, Cofemel and Brompton: How does the Current and Future CJEU Case Law Affect Digital Designs?. (B. Pasa, Il design, l'innovazione tecnologica e digitale, Un dialogo interdisciplinare per un ripensamento delle tutele - Design, technological and digital innovation.

- Interdisciplinary proposals for reshaping legal protections, ESI Press, Naples, Forthcoming 2020) 2019.
- Dornis Tim W: 'Der Schutz künstlicher Intelligenz im Immaterialgüterrecht' GRUR, 2019.
- Drexl Josef; Hilty Reto; Desauternes-Barbero Luc; Globocnik Jure; Gonzalez Otero Begoña; Hoffmann Jörg; Kim Daria; Kulhari Shraddha; Richter Heiko; Scheuerer Stefan; Slowinski Peter R.; Wiedemann Klaus: Artificial Intelligence and Intellectual Property Law - Position Statement of the Max Planck Institute for Innovation and Competition of 9 April 2021 on the Current Debate (April 9, 2021). Max Planck Institute for Innovation & Competition Research Paper No. 21-10, 2021. (Tekstissä Drexl ym.)
- Fisher Cf William: 'Theories of Intellectual Property' teoksessa Stephen R Munzer, New Essays in the Legal and Political Theory of Property (Cambridge University Press), 2001.
- Frankel Susy: The Object and Purpose of Intellectual Property, 2019.
- Gervais Daniel: 'The Machine As Author' Vanderbilt Law Research Paper No 19-35, 2019.
- Ginsburg Jane: People Not Machines: Authorship and What It Means in the Berne Convention. (IIC - International Review of Intellectual Property and Competition Law painos 49,) 2018.
- Giuffrida Iria; Lederer Fredric; Vermeys Nicolas: 'A Legal Perspective on the Trials and Tribulations of AI: How the Internet of Things, Smart Contracts, and Other Technologies Will Affect the Law' 68(3) Case Western Law Review, 2018.
- Gozalo-Brizuela Roberto; Garrido-Merchan Eduardo C: ChatGPT is not all you need. A State of the Art Review of large Generative AI models, Quantitative Methods Department, Universidad Pontificia Comillas, Madrid, Spain, 2023.
- Grist, Ewan: Demystifying design protection, Designwrites, 2013.
- Guadamuz Andres, Do Androids Dream of Electric Copyright? Comparative analysis of originality in artificial intelligence generated works, 2020.
- Härkönen Heidi: 'The Impact of Artificial Intelligence on the Fashion Sector: A Moral Rights' Perspective' tulossa teoksessa Eleonora Rosati & Irene Calboli, Routledge Handbook of Fashion Law (Routledge) 2024.

Härkönen Heidi: Fashion piracy and artificial intelligence—does the new creative environment come with new copyright issues? 15(3) *Journal of Intellectual Property Law & Practice* 163–172, 2020.

Härkönen, Heidi: Muoti tekijänoikeudellisena teoksena: näkökulmia käyttötaiteen teoskynnykseen ja kopiointiin Suomessa [Fashion as a copyright-protected work: Perspectives on the copyright threshold and copying of applied art in Finland]. 99(6) *Defensor Legis* (6/2018) 908–922. *Defensor Legis* N:o 6/2018.

Hettinger Edwin C: 'Justifying Intellectual Property' 18 *Philosophy and Public Affairs*, 1989.

Hilty, Reto M, Jörg Hoffmann, and Stefan Scheuerer, 'Intellectual Property Justification for Artificial Intelligence', teoksessa Jyh-An Lee; Reto Hilty; Kung-Chung Liu, *Artificial Intelligence and Intellectual Property* (Oxford, 2021; online edn, Oxford Academic, 22 Apr. 2021. (Tekstissä Hilty ym.)

Hirvonen Ari: *Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan*, 2011.

Hodge Emilia; Härkönen Heidi: *Muotioikeus* (Edita), tulossa 2024.

Hull Gordon: 'Clearing the Rubbish: Locke, the Waste Proviso, and the Moral Justification of Intellectual Property' 23 *Public Affairs Quarterly* 67, 2009.

Kerns Jeff: What's the difference between weak and strong AI? *Mach Des.* 2017

Kitch Edmund W: 'The Nature and Function of the Patent System' 20(2) *Journal of Law and Economics*, 1977.

Kop Mauritz: 'AI & Intellectual Property: Towards an Articulated Public Domain', teoksessa 28 *Texas Intellectual Property Law Journal*, 2019.

Kur Annette; Endrich-Laimböck Tobias; Huckschlag Marc: Position Statement of the Max Planck Institute for Innovation and Competition of 23 January 2023 on the 'Design Package' (Amendment of the Design Regulation and Recast of the Design Directive) Max Planck Institute for Innovation & Competition Research Paper No. 23-05, 2023. (Tekstissä Kur ym.)

Leenes R; Lucivero F: 'Laws on Robots, Laws by Robots, Laws in Robots: Regulating Robot Behaviour by Design' 6 *Law Innovation and Technology* 193, 2014.

Luce Leanne: *Artificial intelligence for fashion, how AI is revolutionizing the fashion industry*, 2019.

Margoni Thomas: 'Not for Designers: On the Inadequacies

Mik Eliza: 'AI as a Legal Person?', teoksessa Jyh-An Lee; Reto Hilty; Kung-Chung Liu, *Artificial Intelligence and Intellectual Property* (Oxford, 2021; online edn, Oxford Academic, 22 Apr. 2021)

Mill Cf John Stuart: *Principles of Political Economy*, Book V, 1902.

Mohamed Kaja Bantha Navas Raja; Batra Divya; Shivani; Molnar Viktor; Raj Sunny; Hemachandran K; Rodriguez Raul V; Subramaniam Umashankar; Balas Valentina Emilia: "Artificial Intelligence in Fashion Design and IPRS." *Artificial Intelligence and Knowledge Processing*. 1st ed. United Kingdom: CRC Press, 2024. (Tekstissä Navas ym.)

Nordberg Ana; Schovsbo Jens: *EU Design Law and 3d Printing: Finding the Right Balance in a New e-Ecosystem*, 2017.

Oesch Rainer; Rinkineva Marja-Leena; Hietamies Heli, Puustinen Karri: *Mallioikeus* (Talentum oyj), 2005. (Tekstissä Oesch ym.)

of EU Design Law and How to Fix It', 2013.

Peifer Karl-Nikolaus: 'Roboter als Schöpfer' teoksessa Silke von Lewinski ja Heinz Wittmann, *Urheberrecht! Festschrift für Michel M. Walter zum 80. Geburtstag* (Medien und Recht) 2018.

Pynnönen Hanna: *Mallioikeusuudistus Euroopan unionissa – mitä on luvassa? IPRinfo* 6/2023, 8.12.2023.

Pynnönen Hanna: *Tekoäly muotisuunnittelijana – voivatko mallioikeuden vaatimukset toteutua?* 2022.

Radin Margaret Jane: 'Property and Personhood' 34(5) *Stanford Law Review* 957, 1982.

Randrianirina Iony: 'Copyright Issues Arising From Works Created With Artificial Intelligence' 2 *Medien und Recht International*, 2019.

Raustiala, Kal – Sprigman, Christopher Jon: *The Piracy Paradox Revisited*. *Stanford Law Review*, Vol. 61, No. 5, 2009, UCLA School of Law, Law-Econ Research Paper No. 09-11, 2009.

Särmäkari Natalia: *From a Tool to a Culture -- Authorship and Professionalism of Fashion 4.0 Designers in Contemporary Digital Environments*, 2023.

Scafidi Susan: *Intellectual Property and Fashion Design*, *Intellectual Property and Information Wealth*, Vol. 1, No. 115, 2006

Schafer Burkhard: 'A Fourth Law of Robotics? Copyright and the Law Ethics of Machine CoProduction' 23 *Artificial Intelligence and Law*, 2017.

Schaub Cf Renate: 'Interaktion von Mensch und Maschine' 7 Juristenzeitung, 2017.

Schönberger Daniel: 'Deep Copyright' 10 ZGE, 2018.

Shlomit Yanisky-Ravid ja Xiaoqiong Liu, 'When Artificial Intelligence Systems Produce Inventions: The 3a Era and an Alternative Model for Patent Law') 39 Cardozo Law Review, 2017.

Stone David: European Union Design Law: A Practitioners' Guide, 2018.

Suthersanen Uma: Function, Art and Fashion: Do We Need the EU Design Law? Queen Mary School of Law Legal Studies Research Paper No. 88/2011, 2011.

Teilmann-Lock Stina: 'Industrial Property or Artistic Property? Design, Intellectual Property Law and the PH Lamp' 30 Journal of Design History 4, 2016.

Tischner Anna: 'Design rights and designer's rights in the EU' teoksessa Henning Hartwig Research Handbook on Design Law, 2021.

Ullrich Hanns: 'Intellectual Property: Exclusive Rights for a Purpose—The Case of Technology Protection by Patents and Copyright' Max Planck Institute for Intellectual Property and Competition Law Research Paper No 13-01, 2013.

Vuorenpää Mikko; Helenius Dan; Hietanen-Kunwald Petra; Hupli Tuomas; Koulu Risto; Lappalainen Juha; Lindfors Heidi; Niemi Johanna; Rautio Jaakko; Saranpää Timo; Turunen Santtu; Virolainen Jyrki: Prosessioikeus, Alma Talent, 6. uudistettu painos, 2021. (Tekstissä Vuorenpää ym.)

Walz Axel: 'A Holistic Approach to Developing an Innovation-friendly and Human-centric AI Society' 48(7), 2017.

Yanisky-Ravid Shlomit; Monroy Grace, When blockchain meets fashion design: can smart contracts cure intellectual property protection deficiency? April 8, 2020.

Yilmaztekin, Hasan Kadir: Artificial Intelligence, Design Law and Fashion (Routledge), 2023.

Yu Robert: 'The Machine Author' 165 University of Pennsylvania Law Review, 2017.

Kawamura, Y.: Fashionology: An introduction to fashion studies (toinen painos) New York: Bloomsbury Academic, 2018.

Särmäkari Natalia; Vänskä Annamari: 'Just hit a button!' – fashion 4.0 designers as cyborgs, experimenting and designing with generative algorithms, International Journal of Fashion Design, Technology and Education, 15:2, 211-220, 2022.

Vesala Juha; Ballardini Rosa: AI and IPR Infringement: a Case Study on Training and Using Neural Networks. Teoksessa R Ballardini , O Pitkänen & P Kuoppamäki, Regulating Industrial Internet through IPR, Data Protection and

Competition Law. Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, sivut. 99-114, 2019.

Virallislähteet

Bernin Yleissopimus kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamisesta (9. syyskuuta 1979)

COM(2022)666 - Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Council Regulation (EC) No 6/2002 on Community designs and repealing Commission Regulation (EC) No 2246/2002

COM(2022)667 - Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the legal protection of designs (recast)

Euroopan komissio: A definition of AI: Main capabilities and scientific disciplines: High-Level Expert Group on Artificial Intelligence, 2019

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2019/790, annettu 17 päivänä huhtikuuta 2019, tekijänoikeudesta ja lähioikeuksista digitaalisilla sisämarkkinoilla ja direktiivien 96/9/EY ja 2001/29/EY muuttamisesta

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/116/EY, annettu 12 päivänä joulukuuta 2006, tekijänoikeuden ja tiettyjen lähioikeuksien suojan voimassaoloajasta

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 98/71/EY mallien oikeudellisesta suojasta

European Commission staff working document impact assessment report accompanying the documents to the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council amending Council Regulation (EC) No 6/2002 on Community designs and repealing Commission Regulation (EC) No 2246/2002 and the proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the legal protection of designs (recast), Marraskuu 2022

European Parliament's Report on intellectual property rights for the development of artificial intelligence technologies 2.10.2020 - (2020/2015(INI))

Green Paper on the Legal Protection of Industrial Design. Working document of the services of the Commission. III/F/5131/91-EN, June 1991

Hallituksen esitys, 119/1999

Komission asetus (EY) N:o 2245/2002, annettu 21 päivänä lokakuuta 2002,
yhteisömallista annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 6/2002
täytäntöönpanosta

Laki todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa
7.4.2000/344

Neuvoston asetus (EY) N:o 6/2002, yhteisömallista
Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4

Trends and Developments in Artificial Intelligence Communications Networks,
Content and Technology Final report Prepared by: Challenges to the
Intellectual Property Rights Framework

Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission ehdotuksesta Euroopan
parlamentin ja neuvoston direktiiviksi mallin oikeudellisesta suojasta ja
ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi yhteisömallista
annetun neuvoston asetuksen (EY) 6/2002 muuttamisesta ja komission
asetuksen (EY) 2246/2002 kumoamisesta (mallisuoja)

WIPO Draft Issues Paper on Intellectual Property and Artificial Intelligence
(WIPO/IP/AI/2/GE/20/1, 2019).

WIPO, IP and Frontier Technologies: Generative AI, Navigating Intellectual Property.

Oikeustapaukset

Euroopan unionin tuomioistuin

Ratkaisu 12.9.2019, Cofemel, C-683/17, ECLI:EU:C:2019:721

Ratkaisu 8.3.2018, DOCERAM GmbH, C-395/16, ECLI:EU:C:2018:172

Julkisasiamies Henrik Saugmandsgaard Øen ratkaisuehdotus 19.10.2017,
DOCERAM GmbH, C-395/16, ECLI:EU:C:2017:779.

Ratkaisu 27.9.2017, Yhdistetyt tapaukset C-24/16 and C-25/16 Nintendo,
ECLI:EU:C:2017:724.

Ratkaisu 21.9.2017, yhdistetyt tapaukset C-361/15 P and C-405/15 P Easy Sanitary
Solutions BV and EUIPO v. Group Nivelles, ECLI:EU:C:2017:720.

Ratkaisu 10.9.2015, H&M Hennes & Mauritz BV & Co. KG, T-525/13,
ECLI:EU:T:2015:617.

Ratkaisu 29.6.2015 PSL v OHMI - Consortium Menager Parisien, T-212/14,
ECLI:EU:T:2015:465.

Ratkaisu 19.6.2014, Karen Millen Fashions, C-345/13, ECLI:EU:C:2014:2013.

Ratkaisu 7.3.2013, Eva-Maria Painer v. Standard VergkagsGmbH, C-145/10,
ECLI:EU:C:2011:798.

Ratkaisu 20.10.2011, PepsiCo v Grupo Promer Mon Graphic, C-281/10 P,
ECLI:EU:C:2011:679.

Ratkaisu 9.9.2011 Kwang Yang Motor Co., Ltd, T-10/08, ECLI:EU:T:2011:446.

Ratkaisu 16.7.2009, Infopaq International, C-5/08, ECLI:EU:C:2009:465.

Euroopan unionin yleinen tuomioistuin

Ratkaisu 24.1.2024, Yhdistetyt tapaukset, TA Towers v EUIPO - Wobben Properties
T-201/22 & T-202/22, ECLI:EU:T:2024:27

Ratkaisu 10.11.2021, Eternit v EUIPO - Eternit Österreich, T-193/20,
ECLI:EU:T:2021:782

Ratkaisu 6.6.2019, Dr. Ing h c F Porsche AG v. EUIPO, T-209/18,
ECLI:EU:T:2019:377.

Ratkaisu 7.11.2013, DEP - Budziewska v OHMI – Puma, T-666/11, EU:T:2013:584

Ratkaisu 6.6.2013, Erich Kastholz v. OHIM, T-68/11, ECLI:EU:T:2013:298

Ratkaisu 22.6.2010, Shenzhen Taiden v OHMI Bosch Security Systems, T-153/08,
ECLI:EU:T:2010:248

Ratkaisu 18.3.2010, Grupo Promer Mon Graphic Sa v OHIM, T-9/07,
ECLI:EU:T:2010:96

Ratkaisu 16.12.2010, Baena Grupo v OHMI - Neuman and Galdeano del Sel, T-
153/09, ECLI:EU:T:2010:541.

Korkein oikeus

KKO:2019:10

Euroopan unionin teollisoikeuksien viraston valituslautakunta

Päätös 27.9.2012, BS Studio v. Naturkram Giot, R 991/2011-3.

Euroopan patenttivirasto

27.1.2020 EP 18 275 163

27.1.2020 EP 18 275 174

Iso-Britannia

Choo (Jersey) Ltd v Towerstone Ltd, EWHC 346E .C.C, 2008.

Saksa

Saksan liittovaltion korkein oikeus, Tuomio 7.4.2011 - I ZR 56/09 (KG) ICE, GRUR 2011.

Ranska

Pariisin valitustuomioistuin, poêle 5, ch. 2, 27 Nov. 2015, S.A.S. Piganiol c/ S.A.S. Publicis Conseil et al., No. 13/21612, JurisData No. 2015-029315

Kiina

Beijing Internet Court A Civil Judgment (2023) Jing 0491 Min Chu No. 11279 (2023)

Yhdysvallat

Case No. 1:23-cv-8292 Class Action Complaint

Yhdysvaltain tekijänoikeusvirasto

Thaler v. Perlmutter (No. 22-1564 (BAH))

Naruto v. Slater (No. 16-15469)

Yhdysvaltojen tekijänoikeusviraston päätös 11.12.2023. (SR # 1-11016599571;

Correspondence ID: 1-5PR2XKJ.)

Asiantuntijahaastattelut

Asta Uhlbäck 2.11.2023 ja 9.1.2024.

Jukka Palm 9.11.2023.

Natalia Särmäkari 7.3.2024.

Internetlähteet

AI 'no substitute' for a fashion designer's creativity 18.7.2023

<https://fashionunited.uk/news/fashion/ai-no-substitute-for-a-fashion-designer-s-creativity/2023091871610> (vierailtu 9.10.2023)

Authors' lawsuit against OpenAI could 'fundamentally reshape' artificial intelligence, according to experts 25.9.2023 <https://abcnews.go.com/Technology/authors-lawsuit-openai-fundamentally-reshape-artificial-intelligence-experts/story?id=103379209> (vierailtu 29.10.2023)

AI Is Really Good at Designing Knitwear (Belts, Not So Much)' Business of Fashion 26.4.2023 <https://www.businessoffashion.com/articles/technology/ai-is-really-good-at-designing-knitwear-belts-not-so-much/> (vierailtu 11.11.2023)

EPO publishes grounds for its decision to refuse two patent applications naming a machine as inventor. 28.1.2020 <https://www.epo.org/en/news-events/news/epo-refuses-dabus-patent-applications-designating-machine-inventor> (vierailtu 27.3.2024)

Euroopan komissio: Intellectual property: New rules will make industrial designs quicker, cheaper and more predictable. 29.11.2022.

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_7216 (vierailtu 2.1.2024)

Euroopan parlamentti: EU design protection rules ready for new technologies and circular economy. 14.3.2024.

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_7216 (vierailtu 27.4.2024)

Franzen, Grisham and Other Prominent Authors Sue OpenAI 20.9.2023

<https://www.nytimes.com/2023/09/20/books/authors-openai-lawsuit-chatgpt-copyright.html> (vierailtu 29.10.2023)

Kiinalainen tuomioistuin: tekoälyteokset voivat saada tekijänoikeussuojaa, IPRinfo
5.12.2023 <https://iprinfo.fi/uutiset/kiinalainen-tuomioistuin-tekoalyteokset-voivat-saada-tekijanoikeussuojaa/> (vierailtu 22.2.2024)

Meta's new AI assistant trained on public Facebook and Instagram posts
<https://www.reuters.com/technology/metas-new-ai-chatbot-trained-public-facebook-instagram-posts-2023-09-28/> (vierailtu 7.10.2023)

Sarah Silverman sues OpenAI and Meta claiming AI training infringed copyright.
10.7.2023. <https://www.theguardian.com/technology/2023/jul/10/sarah-silverman-sues-openai-meta-copyright-infringement> (vierailtu 29.10.2023)

Beijing court's ruling that AI-generated content can be covered by copyright eschews
US stand, with far-reaching implications on tech's use. 1.12.2023
https://www.scmp.com/tech/tech-trends/article/3243570/beijing-courts-ruling-ai-generated-content-can-be-covered-copyright-eschews-us-stand-far-reaching?utm_source=rss_feed (vierailtu 22.2.2024)

Amazon has developed an AI fashion designer. 24.8.2017.
<https://www.technologyreview.com/2017/08/24/149518/amazon-has-developed-an-ai-fashion-designer/> (vierailtu 6.3.2024)

Lyhenteet

EU Euroopan unioni

EUIPO European Union Intellectual Property Office

EUT Euroopan unionin tuomioistuin

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta

Tutkielma syventää vuonna 2022 kirjoitettua tutkielmaa ”Tekoäly muotisuunnittelija – voivatko mallioikeuden vaatimukset toteutua?” edelleen monipuolisempaan ja ajankohtaisempaan analyysiin. Tutkielman kirjoittamisen jälkeen julkaistut ehdotukset mallioikeusdirektiiviksi sekä malliasetukseksi kasvattavat edelleen päivitetyn tutkimuksen tarvetta.

Mallioikeus immateriaalioikeutena on jossain määrin vähemmän tunnettu ja hyödynnetty kuin esimerkiksi tekijänoikeus, vaikka mallioikeus on tärkeä erityisesti erilaisten käyttötaiteen tuotteiden suojauskeinona.¹ Tämä asetelma näkyy myös tutkimuksen tasolla: mallioikeuden ja tekoälyn välisestä rajapinnasta on edelleen vähän tutkimusta. Teknologian kehittyessä edelleen on tärkeää tutkia esimerkiksi tekoälyn suhdetta myös vähemmän tunnettuihin immateriaalioikeuksiin, tässä tapauksessa mallioikeuteen. Kuten aikaisemmassa tutkielmassa on todettu, tekoälyn luomien tuotteiden suojaaminen mallioikeudella ei teoriassa vaikuta olevan ainakaan mahdotonta. Päinvastoin mallioikeuden vaatimukset vaikuttavat olevan helpommin saavutettavissa kuin esimerkiksi tekijänoikeussuojan asettamat edellytykset.²

Tekoälyn yleistyessä on puolestaan sen luomia moniulotteisia kysymyksiä analysoitava. Vaikka tekoälyä onkin hyödynnetty jo pidempään, lyhyessä ajassa monenlaiset arkea ja työskentelyä nopeuttavat ohjelmistot ovat tulleet kaikkien saataville. Toisaalta muotisuunnittelun alalla tekoäly ei ole varsinaisesti uusi työväline. Sitä on hyödynnetty jo pidempään esimerkiksi trendien analysoinnissa.³ Nykyään tekoäly näkyykin jo monipuolisesti eri vaatesuunnittelun osa-alueilla.⁴ Muotisuunnittelu on siis alana hyödyntänyt tekoälyä jo pidempään ja ohjelmiston saatavuuden helpottuessa saattaa tekoälyn käyttö lisääntyä edelleen. Tekoälyn ja muotisuunnittelun välinen kiinteä suhde ei siis ole olemassa vain teorian tasolla,

¹ Grist 2013. Tämän on nähty johtuvan esimerkiksi mallisuojaajan lukuisista eri suojamuotovaihtoehdoista, joka tekee siitä monimutkaisemman.

² Vaatimus omaperäisyydestä on linkitetty vahvasta ihmisyyteen, kuten tekijänoikeus kokonaisuudessaan ks. esim. Bernin sopimus, artikla 2(7(b)).

³ Luce 2019, s. 3.

⁴ Natalia Särmäkarin haastattelu 7.3.2024.

vaan kuvaa todellisuutta. Tämä todellisuus vaatii myös uudenlaisten immateriaalioikeudellisten kysymysten analysointia.

Arvioidessa tekoälyn luoman käyttötaitteen⁵ suojavaihtoehtoja, näyttäisi mallioikeus soveltuvan rooliin paremmin kuin tekijänoikeus.⁶ Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että mallioikeus keskittyy enemmän itse malliin kuin sen luojaan.⁷ Tekijänoikeuden keskiössä on taas enemmänkin tekijä ja tekijän inhimillisuus.⁸ Näin ollen voidaan nähdä, että juuri mallioikeuteen keskittyvä tutkimus olisi erityisen tervetullutta. Mallioikeuslainsäädäntö puolestaan jättää monessa asiassa tulkitsijalleen tilaa ja mallien asema immateriaalioikeuksien joukossa on jossakin määrin epäselvä.⁹ Malleihin liittyvät säännöt näyttävät olevan väljempää kuin esimerkiksi tekijänoikeuteen liittyvät säännöt. Tämä selittynee osittain myös niiden iällisellä erolla: tekijänoikeuden juuret ovat huomattavasti syvemmillä kuin mallioikeuden, joka on verrattain uusi tulokas immateriaalioikeuksien keskuudessa. Voidaan nähdä, että juuri mallioikeuden epämääräisyys tekee siitä erityisen joustavan.¹⁰ Jotta lainsäädäntö voi taipua tekoälyn asettamiin uusiin haasteisiin, tarvitaan nimenomaan joustavuutta. Mallioikeuden epämääräisyys voi siis ennen kaikkea toimia etuna tekoälytuotteille verrattuna muihin immateriaalioikeuksiin, joiden osalta on voimassa tiukempia tulkintoja.

Kooten voidaan todeta, että molemmista, mallioikeudesta sekä tekoälystä tarvitaan enemmän tutkimusta. Tämä tutkielma yhdistää molemmat aihepiirit ja sitoo ne muotioikeudellisiin kontekstiin. Aikaisemman tutkielman vähäisyys mahdollistaa suhteellisen laajan tutkimusaukon. Siksi tutkielmassa on käsiteltävänä laaja näkökulma ja mallioikeuteen liittyviä teemoja huomioidaan useiden eri aihepiirien yhteydessä. Tutkielman tarkoituksena on tarjota lukijalleen laaja katsaus mallioikeuden ja tekoälyn suhteeseen, etsi tietoa sitten mallioikeuden edellytyksistä tai oikeudenloukkauksista.

⁵ Muotituotteet luetaan pääsääntöisesti käyttötaitteeksi.

⁶ Antikainen – Härkönen 2023, s. 29; Pynnönen 2022, s. 24.

⁷ Yilmaztekin 2023, s. 63.

⁸ Ks. esimerkiksi EUT:n ratkaisut C-145/10 Painer ja C-5/08 Infopaq.

⁹ Antikainen – Härkönen 2024, s.11; Teilmann-Lock 2016, s. 408.

¹⁰ Antikainen – Härkönen 2024, s. 27.

1.2 Tutkielman rakenne

Tutkielma rakentuu kokonaisuudessaan kahdeksasta luvusta, joissa mallioikeuden ja tekoälyn suhdetta käsitellään monista näkökulmista. Tutkielma alkaa mallioikeuteen sekä aihepiiriin johdattelulla. Myöhemmin käsitellään tarkemmin mallioikeuden edellytyksiä, mallin kehittelyn käsitettä sekä tekoälyä mallin luojana. Tutkielmassa kerrotaan edelleen oikeudenloukkauksien ja tekoälyn välisestä suhteesta, tekoälytuotteiden suojaamiseen liittyvistä ongelmista, sekä mallioikeuden normatiivisesta pohjasta. Tutkielma päättyy johtopäätöksiin.

Tutkielman alussa aihetta tarkastellaan puhtaasti oikeudellisesta näkökulmasta eli, onko tekoälylähtöisten tuotteiden suojaaminen mallioikeudella ylipäätään mahdollista. Asiaa käydään läpi analysoimalla mallioikeuden edellytyksiä uutuutta ja yksilöllisyyttä. Samassa yhteydessä pohditaan myös mallin kehittelyn käsitettä, mallin luojan asemaa sekä erilaisia tekoälyn ja ihmisen yhteistyön tasoja, kuten myös tekoälyn itsenäistä suunnittelutyötä. Kysymyksiä käsitellään erityisesti mallioikeusuudistuksen valossa.

Seuraavaksi tutkielman näkökulma vaihtuu suojausmahdollisuuksien analyysistä oikeudenloukkauksiin, ja käsiteltävänä on kysymys siitä, miten tekoälyn yleistymisen muotisuunnittelun maailmassa vaikuttaa oikeudenloukkauksiin. Tutkimuksessa analysoidaan, aiheuttaako jo tuotteiden käyttö raakadatatassa loukkauksen vai, onko vasta samanlaisen tuotteen luominen loukkaus. Lisäksi käsitellään turvaamistoimia tekoälyn koulutusdatan säilyttämisen ja mahdollisen todistelukäytön varmistamisen näkökulmasta sekä todistustaakan jakautumista¹¹ uudennlaisissa tapauksissa.

Myöhemmin analysoitavana on ongelmia, joita immateriaalioikeussuojan antaminen tai antamatta jättäminen tekoälyn tuotteille aiheuttaisi. Asiaa käsitellään muun muassa tekoälyn käytön avoimuuden kautta. Lisäksi pohditaan tekoälyn aiheuttamia ongelmia ihmissuunnittelijoiden toimeentulolle ja asemalle, ylipäätään suojan tarpeellisuutta immateriaalioikeusjärjestelmän oikeutusteorioiden kannalta, minkä yhteydessä mallioikeuden tarkoitusperiä ja tavoitteita käydään syvemmin läpi ja tuotetaan yleistä arviota siitä,

¹¹ On nimenomaan huomioitava epäselvyys siitä, kenelle todistustaakka tällaisissa tapauksissa lankeaisi: alkuperäisen vai uuden mallin haltijalle. Jos päädyttäisiin tulkitsemaan, että juuri kantajan täytyy osoittaa tekoälyn käyttö sen sijaan, että uudemman mallin haltijan pitäisi näyttää, että tekoälyä ei ole käytetty, saattaisi näyttökynnys osoittautua turhankin korkeaksi, mikä ei ole toivottavaa.

kaivataanko yhteiskunnassa edes tekoälytuotteiden suojaamista. Lopulta pohditaan, mikä suojamuoto sopisi parhaiten tekoälyn luomille tuotteille.

1.3 Tutkimuskysymykset ja -metodit

Tutkimuskysymykset rakentuvat seuraavasti:

1. Voidaanko tekoälyn luoma tuote suojata mallioikeudella?
2. Miten tekoälyn aiheuttamiin oikeudenluokkauksiin voidaan puuttua?
3. Millaisia ongelmia tekoälytuotteiden suojaaminen tai suojatta jättäminen luo?

Tutkimusmetodi on pääsääntöisesti lainopillinen.¹² Kuitenkin perinteisen lainopin menetelmän lisäksi osa tutkielmasta tarvitsee tuekseen nykyisten yhteiskuntateorioiden tukea, erityisesti analysoitaessa tekoälytuotteisiin liittyviä ongelmia sekä nykyisen digitaalisen yhteiskunnan vaatimuksia. Tutkielmassa käytetään siten myös oikeusteoreettista suhtautumista.¹³ Tutkielmassa hyödynnetään ohella tekniikan alan kirjallisuutta tekoälyn analyysin yhteydessä. Siitä huolimatta, että tutkielma on pääosin immateriaalioikeudellinen, mukana on myös prosessioikeutta ja oikeusfilosofiaa.

1.4 Rajaukset ja aineisto

Tutkielma rajataan pääsääntöisesti Euroopan unionin tasoiseen oikeuteen ja lainsäädäntöön. Tämä rajaus on tarkoituksenmukainen, koska tekoälyyn liittyviä tekijöitä on tavoitteena säädellä unionin tasolla.¹⁴ Kuitenkin turvaamistoimia ja todistelua koskeva osuus on kirjoitettu suurimmaksi osaksi kansallisen oikeuden näkökulmasta. Tutkielmassa ei oteta kantaa mallioikeudellisten varaosien suhteeseen tekoälyyn, eikä analysoida tekoälyjärjestelmien omistajuussuhteita, vaan ainoastaan tekoälyn koulutusdataan, luomuksiin ja tekoälyyn suunnittelijana liittyviä ongelmia. Analyysin ulkopuolelle jää myös itse tekoälyjärjestelmien suojaaminen immateriaalioikeuksilla.

¹² Hirvonen 2011, s. 36—38.

¹³ Ibid, s. 56.

¹⁴ Report - A9-0176/2020, kohta F.

Tutkimuksessa käytetään esimerkkeinä ennen kaikkea muotiteollisuuteen liittyviä malleja. Muotituotteiden analysointi antaa paljon liikkumatilaa, jolloin tutkielman pohdintaa pystytään havainnollistamaan käytännön tapausten kautta. Vaikka esimerkkeinä toimiikin nimenomaan pukeutumiseen liittyvät tuotteet, tutkielma on kirjoitettu siten, että analyysi ja johtopäätökset ovat sovellettavissa myös muihin mallioikeudella suojattaviin tuotteisiin. Muotiteollisuus teemana toimii siis ennen kaikkea esimerkkinä, ei rajauksena.¹⁵

Tutkielman keskeisin analysoitava immateriaalioikeus on mallioikeus, johon perehdytään syvällisemmin ja käsitellään sen edellytyksiä. Kuitenkin esimerkiksi mallin luoja ja oikeudenloukkauksia käsittelevät kappaleet sivuavat myös muita immateriaalioikeuksia ja niiden johtopäätöksiä voi hyödyntää muidenkin suojamuotojen tutkimuksen yhteydessä. Päätelmät näissä osioissa on siis tarkoitettu yleispäteviksi myös muiden oikeuksien osalta, ei vain mallioikeutta koskeviksi.

Aikaisempaa tutkimusta tismalleen tästä aiheesta on suhteellisen vähän, mikä voi johtua muun muassa aiheen uutuudesta ja mallioikeuden tuntemattomuudesta. Keskeisimpinä lähteinä toimivat kuitenkin *Tischner 2021*, *Antikainen–Härkönen 2024*, *Yilmaztekin 2023* sekä aikaisempi *notaarintutkielma* samasta aiheesta. Lisäksi aineistoina hyödynnetään aikaisemman tutkielman tuottaman tiedon lisäksi erityisesti lainsäädäntömateriaalia, kuten Euroopan unionin mallioikeus uudistuksen asiakirjoja ja ehdotuksia uudeksi sääntelyksi. Lisäksi käytetään muita immateriaalioikeuksia ja tekoälyä käsittelevää kirjallisuutta, kuten myös puhtaasti tekoälyn toimimista hahmottelevaa aineistoa.

Aikaisemmassa kirjallisuudessa ei ole suuria tulkintaeroja tekoälyn ja mallioikeuden suhteesta,¹⁶ mutta muun muassa oikeudenloukkauksien yhteydessä on päädytty erilaisiin tuloksiin.¹⁷ Käytetyissä lähteissä kuitenkin analysoidaan mallioikeuden ja tekoälyn suhdetta eri näkökulmista ja nähdään erilaiset asiat merkityksellisinä.¹⁸ Lähes kaikki kirjallisuuslähteet ovat

¹⁵ Tutkielmassa käytetään nimenomaan jatkuvasti pukeutumiseen liittyviä esimerkkejä, jotta analyysi pysyy johdonmukaisena ja lukijan on helpompaa ymmärtää eri käsittelykulmien erot, kun myös esimerkit pysyvät samankaltaisina.

¹⁶ Kuitenkin perinteisempiin mallioikeuteen liittyviin kysymyksiin voi olla useampia tulkintoja. Tämä näkemys koskeekin juuri mallioikeuden ja tekoälyn välistä suhdetta.

¹⁷ Eroavaisuudet koskevat muun muassa raakadatan loukkaavuutta.

¹⁸ Tästä esimerkkinä on erityisesti se, pitäisikö tekoälyn luomia malleja tarkastella ainoastaan mallioikeuden objektiivisten edellytysten valossa vai, onko myös suunnitteluprosessilla vaikutusta asiaan. Ks. Antikainen – Härkönen 2024, s. 17 ja Yilmaztekin 2023, s. 57.

verrattain uusia, koska myös aihepiiri on uusi. Tämä tutkielma pyrkii ottamaan eri lähtökohdat kirjallisuudessa huomioon ja esittelemään useampia näkökantoja, jotta tutkielman tulkinta ei jäisi yksipuoliseksi.

2 Mallioikeus, tekoäly ja tekoälymuoti

2.1 Mallioikeus

Mallioikeus on teollisoikeus, jolla suojataan tuotteen ulkomuotoa. Mallioikeusdirektiiviehdotuksen mukaan mallilla tarkoitetaan

*"tuotteen tai sen osan ulkomuotoa, joka johtuu tuotteen ja/tai sen koristelun piirteistä, erityisesti linjoista, ääriviivoista, väreistä, muodosta, pintarakenteesta ja materiaaleista, mukaan lukien näiden ominaispiirteiden kaikenlainen liike, siirtymä tai muu animaatio."*¹⁹

Tuotteella puolestaan tarkoitetaan

*"kaikkia teollisesti tai käsityönä valmistettuja tavaroita, mutta ei tietokoneohjelmia, riippumatta siitä sisältyvätkö ne fyysiseen esineeseen vai ilmenevätkö ne digitaalisessa muodossa."*²⁰

Mallioikeudella ei siis suojata esimerkiksi tuotteen teknisiä ominaisuuksia, vaan nimenomaisesti sen ulkomuotoa. Mallioikeusdirektiivin mukaan oikeutta ei myönnetä tuotteen ulkoasun niille piirteille, jotka määräytyvät pelkästään tuotteen teknisen käyttötarkoituksen mukaan.²¹ Näin ollen mallit eroavat esimerkiksi patenteista. Toisaalta taas mallioikeus ja tekijänoikeus voivat olla päällekkäisiä oikeuksia.²² Tekijänoikeus ei aina sovellu suojakeinoksi muotialan tuotteille, sillä kaikissa tuotteissa omaperäisyyden kriteeri ei välttämättä täyty. Kuitenkin mallioikeudessa vaatimuksena on vain uutuus ja yksilöllisyys, eli tuotteen ei välttämättä tarvitse olla erityisen omaperäinen, jos se eroaa jo tunnetuista malleista. Näin ollen mallioikeus voi olla tehokas suojakeino juuri muotiteollisuuden tuotteille, sillä tarkoituksena on suojata nimenomaan tuotteen ulkomuotoa, ei sen sisältöä. Mallioikeutta ei olekaan syytä sekoittaa patenteihin tai tekijänoikeuteen, vaan lähestyä sitä omasta näkökulmastaan.²³

Euroopan unionissa tarjolla on sekä rekisteröity että rekisteröimätön mallioikeus. Rekisteröityä mallioikeutta pitää nimensä mukaisesti hakea European Intellectual Property Officeelta

¹⁹ COM(2022)667, artikla 2.

²⁰ Ibid; Artikla sisältää myös tarkemman luettelon tuotteista.

²¹ Ibid, artikla 7(1).

²² Myös mallioikeuslainsäädännössä nimenomaisesti tunnustetaan, että oikeuksien päällekkäisyyttä ei rajoiteta.

²³ Kur 1993, s. 376.

(EUIPO), rekisteröimätön oikeus taas tulee voimaan, kun mallista tehdään julkinen.²⁴ Suojamuodoilla on selkeitä eroavaisuuksia. Ensinnäkin rekisteröimätön suoja on voimassa vain kolme vuotta, eikä sitä voi sen jälkeen uudistaa.²⁵ Rekisteröity mallioikeus on voimassa aina viisi vuotta kerrallaan ja se voidaan uudistaa neljästi.²⁶

Rekisteröity oikeus antaa haltijalleen yksinoikeuden malliinsa. Rekisteröidyn oikeuden haltija saa oikeuden estää kolmansia osapuolia käyttämästä mallia ilman lupaa, eli esimerkiksi valmistaa, tarjota, saattaa markkinoille ja maahantuoda tuotteita, johon malli sisältyy tai johon sitä sovelletaan.²⁷ Rekisteröimättömän mallisuojan haltija saa ainoastaan kieltää tällaisen käytön, jos se johtuu mallin suorasta kopioinnista.²⁸ Kopioinnin pitää siis olla tietoista ja suoraa, jos rekisteröimättömän oikeuden haltija haluaa sen kieltää. Rekisteröidyn oikeuden haltija taas voi puuttua mallin käyttöön, vaikka kyse ei olisi kopioinnista, vaan puhtaasta sattumasta.

Edellä mainitut tekijät erottavat rekisteröidyn ja rekisteröimättömän mallioikeuden toisistaan. Jos oikeudenhaltijan intressissä on puuttua tehokkaasti ja monipuolisesti mallioikeutensa loukkauksiin, on syytä turvautua rekisteröityyn oikeuteen, jotta puuttumismahdollisuudet eivät rajoitu suoraan kopiointiin.

2.2 Euroopan unionin mallioikeusuudistus

Mallioikeusuudistus konkretisoituu uudessa mallioikeusdirektiivissä sekä EU-malliasetuksessa.²⁹ Mallioikeusdirektiivi on jäsenvaltioissa implementoitavaa oikeutta, kun taas malliasetus koskee koko unionin kattavaa mallioikeutta. Yhteisömalliuudistuksen yhteydessä nimi vaihtuu myös EU-malliksi. Mallioikeusuudistuksen tavoitteena on virtaviivaistaa ja yksinkertaistaa menettelyjä, tehostaa yhdenmukaisuutta ja parantaa

²⁴ Rekisteröimätön mallioikeus on kestoaltaan lyhyempi sekä suojan voidaan ajatella olevan heikompa. Tämä suojamuoto onkin luotu ennen kaikkea tuotteille, joita ei ole nähty rekisteröinnin arvoisena (ks. asetus Asetus (EY) N:o 6/2002, resitaalit 15, 16 ja 17). Tällainen suojamuoto sopii hyvin esimerkiksi sellaisille muotialan tuotteille, jotka ovat mallistossa vain lyhyen aikaa, eivätkä tarvitse pitkäaikaista suojaa.

²⁵ Asetus N:o 6/2002, artikla 11.

²⁶ Ibid, artikla 12.

²⁷ Ibid, artikla 19(1). Huom., lista käyttötavoista ei ole tyhjentävä.

²⁸ Ibid, artikla 19(2).

²⁹ Ks. COM(2022)666 ja COM(2022)667 eli mallioikeusuudistusasiakirjat. Uudistuksesta yksityiskohtaisemmin ks. Pynnönen 2023.

mallilainsäädännön toimivuutta muun muassa uusien mallien ja jäljentämistekniikoiden osalta sekä selventää suhdetta tekijänoikeuksiin.³⁰ Keskeistä on, että jatkossa mallioikeus sopeutuu digitaaliseen aikakauteen.³¹

Mallioikeusuudistus ei käsittele varsinaisesti tekoölyyn liittyviä teemoja, eikä se itsessään näytä tuovan suuria muutoksia mallioikeusjärjestelmään juuri tämän tutkielman aiheen kannalta. Uudistuksen tavoitteista ja yksittäisistä kohdista voidaan kuitenkin ammentaa jatkoanalyysia mallioikeusjärjestelmästä yleisellä tasolla. On myös oletettavaa, että uusittuja lakeja tullaan tulkitsemaan myös tekoölyn kannalta myöhemmin. Siksi kohdat, jotka eivät suoraan käsittele tekoölyä, voivat olla olennaisia. Tässä alaluvussa avataan muutamia uudistuksen osia.

Mallioikeusuudistuksen myötä mallioikeudella suojattavan tuotteen määritelmä ei vaikuta olevan enää tyhjentävä, mikä on erityisen merkittävää tekoölytuotteiden suojaamisen kannalta.³² Ennen lista mahdollisista mallioikeudella suojattavista tuotteista oli täydellinen, mutta nyt määritelmä näyttäisi jättävän enemmän joustavuutta sille, mikä tuote voi olla. Asetusehdotuksessa käytetään ilmaisua ”mukaan lukien” tuotteen määritelmää koskevan listan yhteydessä, mikä viestii siitä, että listaan voidaan lisätä muunkinlaisia tuotteita.³³ Muutos voi osaltaan tuoda huomattavaa joustavuutta mallioikeusjärjestelmään, mikä puolestaan lisää entisestään juuri tämän immateriaalioikeuden soveltuvuutta tekoölyn luomille malleille.³⁴ Nyt, kun tiettyjä tuotetyyppejä ei varsinaisesti ole jätetty listan ulkopuolelle, on helpompaa tulkita, että listaan on mahdollista lisätä myös uusia määritelmiä.

³⁰ Kur ym. 2023, s. 2.

³¹ European Commission staff working document impact assessment report accompanying the documents to the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council amending Council Regulation (EC) No 6/2002 on Community designs and repealing Commission Regulation (EC) No 2246/2002 and the proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the legal protection of designs (recast), 28 November 2022, s. 4.

³² Antikainen – Härkönen 2024, s. 8; COM(2022) 666 final, artikla 3(2).

³³ COM(2022) 666 final, artikla 1(2)

³⁴ U 116/2022 vp Valtioneuvoston kirjelmä, s. 3.

Toinen keskeinen havainto on se, että uudistuksen yhteydessä mallioikeudella suojattavien tuotteiden listaan lisättiin myös digitaalisessa muodossa olevat tuotteet.³⁵ Uudistetussa asetuksessa todetaan:

”tuotteella tarkoitetaan kaikkia teollisesti tai käsityönä valmistettuja tavaroita, mutta ei tietokoneohjelmia, riippumatta siitä, sisältyvätkö ne fyysiseen esineeseen vai ilmenevätkö ne digitaalisessa muodossa.”³⁶

Tämän voidaan osaltaan nähdä viestivän sitä, että mallioikeusjärjestelmä on kykeneväinen uudistumaan juuri digitaalisen yhteiskunnan esittämiin vaatimuksiin. Tämä itsessään ei tietenkään tarkoita, että myös tekoälyn luomat mallit olisivat malleiksi soveltuvia, eikä tästä uudesta lisäyksestä voida vetää liian pitkiä johtopäätöksiä. Ennen kaikkea tämän voidaan nähdä viestivän siitä, että mallioikeusuudistus kertoo järjestelmän mukautumiskykyisestä luonteesta.

Viimeinen olennainen kohta on mallin käyttöä koskevan listan laajentaminen. EU-malliasetuksen artikla 19 uudistuu siten, että uudeksi mallin käyttötavaksi lisätään:

”mallin tallentavan välineen tai ohjelmiston luominen, lataaminen, kopiointi ja jakaminen tai jakelu muille, jotta a alakohdassa tarkoitettu tuote voidaan valmistaa.”³⁷

Tämä uudistus heijastelee selvästi uusien teknisten käyttötapojen yleistymistä. Tätä kohtaa tullaan analysoimaan tarkemmin tekoälyn raakadataa käsittelevän alaluvun yhteydessä.

Kirjoittamisen hetkellä Euroopan parlamentti on äskettäin hyväksynyt ehdotukset uudeksi direktiiviksi ja asetukseksi.³⁸ Uusi lainsäädäntö astuu voimaan vuoden 2024 aikana.

2.3 Generatiivinen tekoäly

Määritelmän jälkeen on syytä todeta, että tekoälyn määrittely yksiselitteisesti on vaikeaa. Tämä johtuu ensinnäkin jo siitä, että tekoäly kehittyy jatkuvasti ja ajankohtainen määritelmä

³⁵ COM(2022) 666 final, artikla 1(2)

³⁶ Ibid, artikla 1(2)

³⁷ Ibid, artikla 19(2d).

³⁸ Euroopan parlamentti: EU design protection rules ready for new technologies and circular economy. 14.3.2024. (<https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip227216>)

päivittyä. Lisäksi tekoäly on ollut tapana jakaa useampaan kategoriaan³⁹ – ainakin alan asiantuntijoiden keskuudessa –, mikä puolestaan johtaisi tutkielman keskittymiseen ainoastaan tekoälyyn itsessään.⁴⁰ Näyttää myös siltä, että esimerkiksi alan insinöörien ja juridisen alan osaajien käyttämä terminologia tekoälyyn liittyen on hyvin erilaista. Jotta tutkielmassa ei annettaisi harhaanjohtajaa tietoa, yksinkertaistaan tekoälyn määritelmää sekä keskitytään ainoastaan tiettyihin osiin tekoälyä, nimenomaisesti generatiiviseen tekoälyyn.

Kuitenkin esimerkiksi Euroopan komission asettama työryhmä on määritellyt tekoälyn yleisellä tasolla seuraavasti:

”Tekoälyjärjestelmät ovat ihmisten suunnittelemaa ohjelmistojärjestelmiä, jotka monimutkaisen tavoitteen vuoksi toimivat fyysisessä tai digitaalisessa ulottuvuudessa havainnoimalla ympäristöään tietoa keräämällä, tulkitsemalla kerättyä jäsenettyä tai jäsentämätöntä dataa, pohtimalla tai prosessoimalla datasta peräisin olevaa tietoa ja sitten päättämällä sopivimmista toimenpiteistä tietyn tavoitteen saavuttamiseksi. Tekoälyjärjestelmät voivat joko käyttää symbolisia sääntöjä tai oppia numeerisia malleja. Ne pystyvät mukauttamaan käyttäytymistään analysoimalla aikaisempaa toimintaansa ja sen vaikutuksia ympäristöön.

Tieteellisenä tieteenalana tekoäly sisältää useita lähestymistapoja ja tekniikoita, kuten koneoppimisen (johon kuuluu esimerkiksi deep learning ja vahvistava oppiminen), konepäättelyn (joka sisältää esimerkiksi suunnittelua, ajoitusta, tiedon esittämistä ja päättelyä, hakua ja optimointia) ja robotiikan (johon sisältyy ohjaus, havainto, anturit ja toimilaitteet sekä kaikkien muiden tekniikoiden yhdistäminen kyberfyysisiin järjestelmiin). ”⁴¹

Tekoäly onkin ollut läsnä ihmiskunnan arjessa jo pidempään, kuitenkin yksinkertaisemmassa muodossa. Aikaisempi versio tekoäly pystyi erityisesti analysoimaan jo olemassa olevaa tietoa ja tunnistamaan trendejä siitä.⁴² Modernimpi versio tekoälystä, generatiivinen tekoäly, on

³⁹ Tekoäly on jaoteltu esimerkiksi heikkoon, vahvaan ja superälykkääseen teknologiaan.

⁴⁰ Kerns 2017, s. 1—2.

⁴¹ Euroopan komissio: A definition of AI: Main capabilities and scientific disciplines: High-Level Expert Group on Artificial Intelligence 2019, s. 6 (käännetty englannista suomeksi).

⁴² Kyse oli erityisesti koneoppimisesta; Luce 2019, s. 5.

edellistäkin edistyneempää teknologiaa. Generatiivinen tekoäly pystyy nimensä mukaisesti luomaan itse uutta sen sijaan, että se kävisi vain läpi jo olemassa olevaa tietoa.⁴³

Generatiivista tekoälyä koulutetaan syöttämällä sille materiaaleja, joista se oppii jatkuvasti.⁴⁴ Karkeasti sanottuna, mitä enemmän pohjatietoa tekoälyllä on, sitä monipuolisimmin se pystyy tuottamaan uutta tietoa. Kyseessä on kuitenkin ennen kaikkea jo tuotetun tiedon yhdistely.⁴⁵ Tekoälyn luomukset ovatkin vain näennäisesti uusia. Siten esimerkiksi muotia suunnitellessa tekoäly yhdistelee jo olemassa olevia tuotteita uudeksi kokonaisuudeksi.⁴⁶ Kokonaisuus voi toki näyttää täysin uudelta, erityisesti, jos tekoälyllä on paljon raakadataa käytettävissään.

Tekoälyjärjestelmien nopean kehityksen käänköpuolena voidaan nähdä olevan myös haittavaikutuksia sekä oikeusvarmuutta heikentäviä tekijöitä. Usein tekoälyn koulutusmateriaalina eli raakadatanä käytetään sisältöä, joka saattaa olla esimerkiksi tekijänoikeudella suojattua.⁴⁷ Lisäksi materiaalit voivat aiheuttaa uhkakuvia yksityisyydelle ja henkilötietojen suojalle. Aikaisemmin on jo muun muassa todettu, että tekoälyn koulutuksessa on käytetty tietoa, joka sisältää ihmisten yksityistä tietoa.⁴⁸

Generatiivinen tekoäly on siinä määrin uusi tulokas keksintöjen maailmassa, että raakadataan liittyviä ongelmia ei ole ehditty ratkaista. Tämä näkyykin uusien oikeustapauksien määrässä: tekoäly-yhtiöitä vastaan nostetaan jatkuvasti kanteita esimerkiksi tekijänoikeuksien tai yksityisyyden loukkauksista.⁴⁹ Uusien oikeustapausten yhteydessä oikeustila tulee

⁴³ Gozalo-Brizuela – Garrido-Merch´an 2023, s. 1.

⁴⁴ Luce 2019, s. 14.

⁴⁵ Gozalo-Brizuela – Garrido-Merch´an 2023, s. 1—2.

⁴⁶ Luce 2019, s. 125.

⁴⁷ Report - A9-0176/2020, kohta 10.

⁴⁸ Meta's new AI assistant trained on public Facebook and Instagram posts (<https://www.reuters.com/technology/metas-new-ai-chatbot-trained-public-facebook-instagram-posts-2023-09-28/>).

⁴⁹ Ks. esimerkiksi: Authors' lawsuit against OpenAI could 'fundamentally reshape' artificial intelligence, according to experts (<https://abcnews.go.com/Technology/authors-lawsuit-openai-fundamentally-reshape-artificial-intelligence-experts/story?id=103379209>); Franzen, Grisham and Other Prominent Authors Sue OpenAI (<https://www.nytimes.com/2023/09/20/books/authors-openai-lawsuit-chatgpt-copyright.html>); Sarah Silverman sues OpenAI and Meta claiming AI training infringed copyright (<https://www.theguardian.com/technology/2023/jul/10/sarah-silverman-sues-openai-meta-copyright-infringement>).

selkenemään suuntaan tai toiseen. Kuitenkin toistaiseksi tekoölyn raakadata on ikään kuin harmaata aluetta oikeudellisessa maailmassa. Kokonaisuutena voi todeta, että tekoöly kykenee luomaan asioita, joista ei välttämättä erota päällepäin, ovatko ne ihmisen vai koneen kädenjälkeä.⁵⁰ Juuri tämä asetelma herättää monia kysymyksiä ja luo ongelmia.

2.4 Tekoölymuoti

Tekoölymuodilla ei ole tiettyä vakiintunutta määritelmää.⁵¹ Voidaan kuitenkin katsoa, että käsitteellä viitataan yleisesti sellaiseen muotisuunnitteluun, jossa tekoölyä käytetään kuvien tai 3D-mallien generoimiseen tai jopa funktionaalisten ominaisuuksien, kuten kaavojen, optimoimiseen.⁵² Tekoölyä voidaan siis katsoa hyödynnettävän kahdella tavalla.

Tekoölymuoti ei ole asia tulevaisuudessa, vaan jo nyt olennainen osa muotiteollisuutta. Vuonna 2017 Amazon kertoi alkavansa käyttää tekoölysuunnittelijaa.⁵³ Lisäksi huhtikuussa 2023 nähtiin ensimmäinen tekoölymuotiviikko.⁵⁴ Suunnittelijat ovat avoimesti kertoneet hyödyntävänsä tekoölyä suunnittelutyössä, mutta enemmänkin yksityiskohtien kannalta, ei itse tuotteen suunnittelemisessa.⁵⁵ Tyypillistä suunnittelulle on, että tekoölyä käyttävät suunnittelijat lataavat materiaalia kuvanjakamispalvelujen, kuten Instagramin ja Pinterestin, isoista tietokannoista tai käyttävät jopa erilaisia muotikuvia tekoölyn kouluttamiseen.⁵⁶ Pääsääntö toiminnalle on siis, että tekoölyjärjestelmään syötetään kuvamateriaalia, jota

⁵⁰ Yanisky-Ravid—Liu 2017, s. 2215, 2222; Schafer 2017, s. 219—220; Craig—Kerr 2019.

⁵¹ Natalia Särmäkarin haastattelu 7.3.2024.

⁵² Natalia Särmäkarin haastattelu 7.3.2024. Jälkimmäiseen tapaan tarvitaan kuitenkin huomattavan syvällistä osaamista tekoölyn käyttöön.

⁵³ Knight 2017.

⁵⁴ AI Is Really Good at Designing Knitwear (Belts, Not So Much) 'Business of Fashion'
<https://www.businessoffashion.com/articles/technology/ai-is-really-good-at-designing-knitwear-belts-not-so-much/>.

⁵⁵ AI 'no substitute' for a fashion designer's creativity (<https://fashionunited.uk/news/fashion/ai-no-substitute-for-a-fashion-designer-s-creativity/2023091871610>).

⁵⁶ Yilmaztekin 2023, s. 58.

hyödyntäen tekoäly voi luoda tuotteita.⁵⁷ Tarkemmin kyse on yleensä generatiivisten kilpailevien verkostojen (GAN) hyödyntämisestä.⁵⁸

Tekoälyteknologioiden kehityksen voidaan nähdä vaikuttavan siihen, kuka voi olla nykyään muotisuunnittelija. Kynnys suunnittelutyöhön laskee, koska nykyään lähes kuka tahansa, jopa kone, voi suunnitella erilaisia tuotteita.⁵⁹ On kuitenkin huomioitava, että itse tuotteen suunnittelu on vasta pieni osa kokonaisuutta. Vaikka tekoäly loisi kuvan mahdollisesta tuotteesta, on se vasta työn ensiaste, jonka jälkeen ihmisen on edelleen suoritettava useita työvaiheita, ennen kuin fyysinen vaate on valmis.⁶⁰ Jos kyseessä on taas digitaalinen vaate, ihmisen jälkikäteinen työosuus on pienempi, mutta yleisesti pieniä muokkauksia tarvitaan edelleen.⁶¹ Tekoälymuodin yhteydessä on siis harvoin kyse erityisen autonomisesta työstä. Ihmisen pitää syöttää tekoälylle koulutusdataa, antaa sille kehoitteita, valita vaihtoehdoista ja muokata tuotetta myös jälkikäteen.⁶²

Ongelmallista tekoälyn itsenäisesti luomissa tuotteissa on toisaalta se, ettei se välttämättä ymmärrä tuotteiden käyttötarkoitusta tai sitä, miten ne toimivat todellisessa maailmassa. Esimerkiksi tekoälymuotiviikon yhteydessä havaittiin, ettei tekoäly ymmärtänyt sitä, miten vyöt toimivat.⁶³ Suunnittelijoilla onkin todettu olevan datan ja raporttien lisäksi paljon niin kutsuttua hiljaista tietoa, joka on peräisin sekä työstä suunnittelijana sekä yleisestä ihmisyydestä.⁶⁴ Tekoälyn harjoittamaa luovuutta suunnittelutyössä ei siis voi verrata ihmisen luomaan työhön.⁶⁵ Tekoäly ei pysty ymmärtämään samalla tavalla sosiaalisia konstruktioita eli

⁵⁷ Luce 2019, s. 125—126.

⁵⁸ Ibid s. 130; Navas ym. 2024, s. 339.

⁵⁹ Kawamura 2018. Tämän voidaan nähdä johtavan osaltaan työn laadun huononemiseen.

⁶⁰ Natalia Särmäkarin haastattelu 7.3.2024

⁶¹ Ibid.

⁶² Ibid.

⁶³ AI Is Really Good at Designing Knitwear (Belts, Not So Much) 'Business of Fashion' (<https://www.businessoffashion.com/articles/technology/ai-is-really-good-at-designing-knitwear-belts-not-so-much/>).

⁶⁴ Särmäkari – Vänskä 2022, s. 212.

⁶⁵ AI Is Really Good at Designing Knitwear (Belts, Not So Much) 'Business of Fashion' (<https://www.businessoffashion.com/articles/technology/ai-is-really-good-at-designing-knitwear-belts-not-so-much/>).

esimerkiksi sitä, mikä olisi liian outoa tai epäsopivaa suunnittelun lopputuloksessa.⁶⁶ Onkin avoinna, voidaanko ihmisen elinikäinen kokemus vaatteiden pukemisesta, yhteiskunnassa ja kulttuurissa asumisesta ja ajan hengen ilmaisusta muodilla muuttaa matemaattiseen muotoon, jota kone voi tulkita.⁶⁷

Tekoälyteknologioiden yleistyminen kyseenalaistaa ihmisen aseman muotisuunnittelussa ja kysyy, mitä lisäarvoa ihmisyyys tuo suunnittelulle, jos tekoäly pystyy siihen esimerkiksi tehokkaammin. Tekoälyn yleistymisen voidaankin nähdä vievän muotisuunnittelun uudelle tasolle.⁶⁸ Parhaassa tapauksessa tekoälymuoti yhdistää ihmisen kokemuksen sekä koneen tehokkuuden.⁶⁹

2.5 Immateriaalioikeudet ja tekoäly yleisesti

Vaikka mallioikeuden ja tekoälyn välinen suhde on jokseenkin tuntemattomampi aihealue, on esimerkiksi tekijänoikeuden sekä patenttien ja tekoälyn välisestä suhteesta enemmän tutkimusta sekä oikeustapauksia. Eurooppalaiset tapaukset ovat edelleen vähissä, European Patent Officen DABUS-päätöksiä lukuun ottamatta⁷⁰, mutta esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Kiinassa asiaa on käsitelty oikeustapaustenkin muodossa.

Yhdysvalloissa on toistaiseksi todettu useamman tapauksen yhteydessä, että tekoälyn luomat teokset eivät voi saada tekijänoikeussuojaa.⁷¹ Kuitenkin Pekingin internet-tuomioistuin on puolestaan linjannut eräässä tapauksessa, että tekoälyn luoma teos sai tekijänoikeussuojaa.⁷² On siis havaittavissa, että asiaa on käsitelty erilaisista näkökulmasta. Euroopan unionissa ei ole olemassa vielä selkeää oikeustapauksen kautta syntynyttä linjaa.

Toisaalta mallioikeuden ja tekoälyn väliseen suhteeseen ei olla missään nimessä suhtauduttu täysin kieltävästi. Päinvastoin on havaittavissa, että mahdollisuudet tekoälyn luomien

⁶⁶ Särmäkari 2022, s., 87–89, 101.

⁶⁷ Särmäkari – Vänskä 2022, s. 217.

⁶⁸ Ibid, s. 215.

⁶⁹ Ibid, s. 218.

⁷⁰ Ks. EP 18 275 163 ja EP 18 275 174.

⁷¹ Tarkemmin esimerkiksi Yhdysvaltain tekijänoikeusviraston päätöksissä Thaler v. Perlmutter (No. 22-1564 (BAH)), Naruto v. Slater.

⁷² Beijing Internet Court A Civil Judgment (2023) Jing 0491 Min Chu No. 11279 (2023).

tuotteiden suojaamiseen saattavat olla mahdollisia, tosin lähinnä tilanteissa, joissa myös ihminen on osallistunut luomisprosessiin.⁷³

Esimerkiksi Euroopan parlamentin raportti A9-0176/2020, joka käsittelee immateriaalioikeuksia ja tekoälyteknologioiden kehitystä, on paljonpuhuva. Raportissa on lukuisia mielenkiintoisia kohtia, jotka mahdollisesti viestivät yllättävänkin myönteistä suhtautumista tekoälytuotteiden suojaamiseen. Ensinnäkin raportissa viestitään, että tekoälyä ja immateriaalioikeuksia olisi syytä säännellä unionin tasolla, jotta kansalliset eroavaisuudet vältettäisiin ja toisaalta, koska unionin laajuinen lainsäädäntö voisi toimia myös kansainvälisenä suunnannäyttäjänä.⁷⁴ Raportissa ei suoraan kielletä oikeuksien myöntämistä tekoälyn tuotteille, vaan painotetaan enemmänkin sitä, että unionin on rohkaistava kansalaisia investointeihin sekä pidettävä huolta oikeusvarmuudesta.⁷⁵ Sen mukaan tarpeettomat oikeudelliset esteet on poistettava tekoälyteknologioiden tieltä, jotta ei estetä Euroopan unionin kehittyvän tietotalouden kasvua tai innovointia.⁷⁶ Toisaalta raportista tulee myös ilmi, että muutokset eivät saa koitua ihmisten vahingoksi.⁷⁷

⁷³ Antikainen – Härkönen 2024, s. 27; Drexl ym. 2021, s. 5, Report - A9-0176/2020, kohta 15; Haastattelu Asta Uhlbäckin kanssa 2.11.2023.

⁷⁴ Report - A9-0176/2020, kohta F ja 1.

⁷⁵ Ibid, kohta 16 ja 21.

⁷⁶ Ibid, kohta 5.

⁷⁷ Ibid, kohta 6.

3 Mallioikeuden edellytykset – uutuus ja yksilöllisyys

3.1 Vaatimus uutuudesta

Mallin täytyy olla uusi, jotta se voidaan rekisteröidä tai, jotta se voi saada rekisteröimätöntä mallisuoja.⁷⁸ Tällä viitataan rekisteröidyn mallin yhteydessä siihen, että malli ei ole tullut tunnetuksi ennen rekisteröintihakemusta tai etuoikeutta haettaessa, ennen etuoikeuspäivää.⁷⁹ Rekisteröimättömän EU-mallin osalta samanlainen malli ei saa olla tunnetuksi tullut ennen sitä päivää, jolloin malli on ensimmäisen kerran tullut tunnetuksi.⁸⁰ Jos malli eroaa jo tunnetuksi tulleista malleista ainoastaan epäolennaisilta yksityiskohdiltaan, se ei ole uusi.⁸¹ Uutuutta arvioidaan paitsi muiden malleja, myös samaa mallia vasten. Uutuuden esteeksi voi siis muodostua omakin malli.⁸² Arviointi tehdään kuitenkin vain yksittäisiä malleja, ei esimerkiksi aikaisempien mallien yhdistelmiä, vasten.⁸³

Uutuuden edellytys keskittyy siis mallien identtisyyteen. On kuitenkin epäselvää, kenen näkökulmasta uutuutta arvioidaan. Lainsäädäntö ei määrittele, toisin kuin yksilöllisyyden⁸⁴ kohdalla, mistä näkökulmasta uutuutta mitataan.⁸⁵ Euroopan unionin yleinen tuomioistuin on kuitenkin todennut, että lähtökohdaksi ei pitäisi ottaa perehtynyttä käyttäjää, vaan että arviointi pitäisi suorittaa objektiivisesta näkökulmasta.⁸⁶ Ei voidakaan pitää itsestäänselvyytenä, että arviointi tehtäisiin perehtyneen kuluttajan näkökulmasta, kuten yksilöllisyydessä. Täten jää epäselväksi, millaisesta asemasta uutuutta tarkastellaan. Tämä jättäneen sijaa tulkinnalle, sillä tuotteen uutuus riippuu näkökulmasta. Sillä, tehdäänkö arviointi esimerkiksi keskivertokuluttajan, perehtyneen kuluttajan tai asiantuntijan näkökulmasta, voi olla suurikin

⁷⁸ Ibid, artikla 4(1).

⁷⁹ Ibid, artikla 5(1b).

⁸⁰ Ibid, artikla 5(1a).

⁸¹ Ibid, artikla 5(2).

⁸² Aalto-Setälä ym. 2016, s. 145.

⁸³ C-361/15 P and C-405/15 P Easy Sanitary Solutions BV and EUIPO v. Group Nivelles.

⁸⁴ Yksilöllisyyden kohdalla asiaa arvioidaan perehtyneen kuluttajan näkökulmasta. Tätä avataan seuraavassa alaluvussa.

⁸⁵ Bently – Sherman 2014, s. 734; Yilmaztekin 2023, 53.

⁸⁶ T-68/11 Erich Kastenholtz v. OHIM, perustelukohta 40.

merkitys lopputulokseen. Keskiwertokuluttaja saattaisi pitää tuotetta todennäköisemmin uutena kuin alan asiantuntija tai päinvastoin. Kuitenkin tarkastelun lähtökohta tiedetään: uutuuden täytyy olla objektiivista, subjektiivinen uutuus ei riitä.⁸⁷ Tämä tarkoittaa käytännössä, että mallin täytyy olla uusi kaikille, ei vain mallin luoneelle. Edellytys on siten vaativampi kuin tekijänoikeuden yhteydessä. Uutuuden ei kuitenkaan tarvitse olla absoluuttista, jotta oikeuden hakeminen ja saaminen ovat edelleen toteuttavissa.

On joka tapauksessa oikeusvarmuutta heikentävää, että toisen mallioikeuden kriteerin, yksilöllisyyden, yhteydessä on määritelty hyvinkin tarkasti, mistä näkökulmasta yksilöllisyyttä arvioidaan, kun samaan aikaan uutuuden yhteydessä asiaan ole niinkään otettu kantaa. Tämä johtunee siitä, että uutuuden kriteerin on nähty jäävän monimutkaisemman yksilöllisyyden varjoon.⁸⁸ Yksilöllisyyden edellytys on toisaalta monimutkaisempi ja tapauskohtaisempi, kun taas uutuutta voi olla helpompaa arvioida, sillä kyse on identtisyydestä, eikä yhtä tarkalle määritelmälle ole siten välttämättä tarvetta.⁸⁹

Mallien yhteydessä on hyvinkin mahdollista, että malli on uusi, mutta ei yksilöllinen.⁹⁰ Puolestaan yksilöllinen, mutta ei-uusi malli on lähes mahdoton. Tämä johtuu uutuuden keskittymisestä identtisyyteen, kun taas yksilöllisyys keskittyy kokonaiskuvaan. Todettu on nähty käytännönkin tasolla: Euroopan unionin tuomioistuimen (EUT) tapauksessa *Kwang Yang Motor Co., Ltd* arvioitiin, oliko myöhäisempi malli loukannut toisen oikeutta. Tapauksen perusteluista on nähtävissä, että moottorin uutuus ei tuottanut ongelmia, koska mallit eivät olleet kokonaisuudessaan täysin identtisiä, mutta malli ei kuitenkaan ollut yksilöllinen samanlaisen kokonaisvaikutelman takia.⁹¹ Tapaus todistaa, että identtisyyttä arvioitaessa pienikin ero voi tehdä mallista uuden. Kokonaisvaikutelman arvioinnissa vaaditaan enemmän erottavia tekijöitä, vaikka vaadittujen erojen suuruus riippuukin osaltaan mallin luoja-

⁸⁷ Stone 2016, s. 51; Hodge – Härkönen 2024. Mallioikeus ja tekijänoikeus eroavat toisistaan myös tässä mielessä. Tekijänoikeudessa uutuuden on oltava ainoastaan subjektiivista, eli teoksen on oltava tekijälleen uusi. Mallioikeudessa vaaditaan puolestaan objektiivista uutuutta, jolloin samanlaista kaksoisluomisen sallivaa tilannetta ei tunnusteta. Toisaalta rekisteröimättömän mallioikeuden kohdalla kaksoisluominen on relevanttia loukkaustilanteiden yhteydessä. Jos esimerkiksi rekisteröimättömän mallin kopiointi ei johdu jäljentämisestä, vaan toisen mallin luoja on tehnyt itsenäistä työtä ja hänen ei voitu olettaa tietävän alkuperäisestä mallista, kyseessä ei ole loukkaus (ks. Asetus No 6/2002, artikla 19)

⁸⁸ Bently ym. 2018, s. 771.

⁸⁹ Haastattelu Asta Uhlbäckin kanssa 9.1.2024.

⁹⁰ Oesch - Puustinen 2005, s. 106; Hodge – Härkönen, tulossa 2024.

⁹¹ T-10/08 Kwang Yang Motor Co., Ltd, perustelukohdat 43–45.

vapaudesta mallia luodessa, eikä mikään tiettyä standardia eroavaisuuksien määrälle ole asetettu.⁹²

3.2 Vaatimus yksilöllisyydestä

Mallilla täytyy olla yksilöllinen luonne.⁹³ Yksilöllisyyttä mitataan kuvitteellisen perehtyneen käyttäjän kautta.⁹⁴ Perehtyneen käyttäjän on tuotetta arvioidessaan saatava siitä erilainen kokonaisvaikutelma kuin jo tunnetuksi tulleista malleista.⁹⁵ Arviointi yksilöllisyyden suhteen korostaa siis tuotetta kokonaisuutena, ei niinkään sen yksityiskohtia.⁹⁶ Yksilöllisyyden arviointi muistuttaa tyyliltään testiä, jolla arvioidaan mallin suojan laajuutta ja mahdollista mallin loukkausta.⁹⁷

Ajankohta uuden ja jo tunnettujen mallien vertailulle on joko ennen rekisteröintihakemuksen tekemispäivää tai ennen etuoikeuspäivää, jos kyseessä on etuoikeushakemus.⁹⁸ Jos kyseessä on rekisteröimätön EU-malli, verrataan tuotetta muihin malleihin siitä hetkestä, kun se on ensimmäisen kerran tullut tunnetuksi. Perussääntönä on, että malli on yksilöllinen, jos perehtynyt käyttäjä saa siitä kokonaisuutena erilaisen vaikutelman kuin aikaisemmista malleista. Euroopan unionin yleisen tuomioistuimen tapauksissa T-201/22 ja T-202/22 *TA Towers ApS ja T-193/20 Eternit Österreich* avataan, että yksilöllisyyttä arvioidaan neljän vaiheen kautta. Määriteltävät vaiheet ovat mallin kohdesektori, perehtynyt käyttäjä ja asiantuntemus, mallin luoja vapaus suunnitteluprosessissa sekä perehtyneelle käyttäjälle riidanalaisesta mallista syntyvä yleisvaikutelma, jota verrataan aikaisempiin malleihin.⁹⁹

⁹² Ks. osuus yksilöllisyydestä ja Hodge – Härkönen 2024.

⁹³ Asetus N:o 6/2002, artikla 4(1).

⁹⁴ Direktiivi 98/71/E, artikla 5(2); T-209/18 *Dr. Ing h c F Porsche AG v. EUIPO*, perustelukohta 37.

⁹⁵ Direktiivi 98/71/E, artikla 5(2).

⁹⁶ T-666/11 *Danuta Budziewska v. OHIM*; T-153/08 *Shenzen Taiden v. OHIM (Bosch Security Systems)*.

⁹⁷ Bently ym. 2018, s. 773. Testit eroavat arvioinnin ajankohdan osalta, mutta muuten molemmissa arvioidaan, kuinka suuri suoja-alue mallilla on. Yksilöllisyydessä verrataan mallia aikaisempiin malleihin ja mahdollisen loukkauksen yhteydessä taas uudempaan malliin.

⁹⁸ Asetus N:o 6/2002, artikla 6(1)(b).

⁹⁹ T-201/22 ja T-202/22 *TA Towers ApS v. EUIPO*, perustelukappale 16; T-193/20 *Eternit v EUIPO – Eternit Österreich*, perustelukappale 21.

Perehtynyt käyttäjä -käsitettä ei avata direktiivissä 98/71/EY tai asetuksessa (EY) N:o 6/2002, mutta Euroopan unionin tuomioistuin (EUT) on tapauksissaan tarkentanut määritelmää: perehtynyt käyttäjä on kuvitteellinen henkilö, jonka määritelmä ja tausta vaihtuvat sen mukaan, millaisesta mallista on kyse.¹⁰⁰ Esimerkiksi tapauksessa PepsiCo v. Grupo Promer Mon Graphi, EUT totesi, että perehtynyt käyttäjä ei ole vain kohtuullisen huolellinen keskivertokuluttaja, joka tarkastelee mallia kokonaisuutena ja ei kiinnitä huomiota yksityiskohtiin. Toisaalta perehtynyt käyttäjä ei ole kykeneväinen huomaamaan kaikkia minimaalisia eroavaisuuksia mallin yksityiskohdissa, eli ei ole tuotteen toimialan asiantuntija.¹⁰¹ Perehtynyt käyttäjä -käsite voidaan sijoittaa keskivertokuluttajan ja asiantuntijan väliin. Voidaan esimerkiksi kuvitella, että käyttäjä on muuten kuin ammatillisella tasolla kiinnostunut toimialan tuotteista. Hän tuntee jo entuudestaan vähintään kyseisen alan olennaisimmat mallit ja niiden yleisiä osatekijöitä. Käyttäjän tarkkaavaisuuden taso on selvästi korkeampi kuin kohtuullisen keskivertokuluttajan, vaikka hän ei ole tietoisuudeltaan kyseisen alan suunnittelijoihin tai asiantuntijoihin verrattavissa.¹⁰²

Jimmy Choo Ltd. v. Towerstone Ltd -tapauksessa Isossa-Britanniassa¹⁰³ analysoitiin monipuolisesti perehtyneen käyttäjän ja tuotteiden samanlaisen kokonaisvaikutelman piirteitä.¹⁰⁴ Tapaus koski Jimmy Choo -merkin korkean suosion saavuttanutta laukkuja. Tapauksen vastapuoli, Towerstone Ltd., myi tavaratalossaan hyvin samankaltaista laukkuja. Tapauksta käsitellessä päädyttiin arvioimaan laukkujen kokonaisvaikutelmaa perehtyneen käyttäjän näkökulmasta. Tuomioistuin totesi, että tapauksessa perehtynyt käyttäjä ei ole asiantuntija, mutta hänellä on enemmän tuntemusta käsilaukkualasta kuin keskivertaisella ostajalla. Tuomioistuin päätyi toteamaan, että kokonaisvaikutelma oli samanlainen, sillä pelkät pienet erot laukuissa eivät tuottaneet perehtyneelle käyttäjille eri vaikutelmia.¹⁰⁵ Voidaan nähdä, että alan asiantuntija olisi voinut huomata myös pienet yksityiskohdat ja siten päätyä eri lopputulokseen kuin asiaa suuripiirteisemmin hahmottava perehtynyt käyttäjä.

¹⁰⁰ Pynnönen 2022, s. 11.

¹⁰¹ C-281/10 P PepsiCo v. Grupo Promer Mon Graphi, perustelukohdat 53 ja 59.; Pynnönen 2022, s. 11

¹⁰² Ibid, perustelukohta 59; Pynnönen 2022, s.11.

¹⁰³ Huom. päätös annettu vielä EU-jäsenyyden aikaan.

¹⁰⁴ Choo (Jersey) Ltd v Towerstone Ltd [2008] EWHC 346.

¹⁰⁵ Pynnönen 2022, s. 12.

Esimerkkien valossa on todettava, että perehtynyt käyttäjä -käsite voi vaihdella hyvinkin paljon erilaisten mallien yhteydessä. Käsitteen sisältö on määriteltävä jokaisessa tapauksessa erikseen. Perehtyneen käyttäjän määrittelyn osalta merkitystä tuskin olisi sillä, että mallin on luonut tekoäly, koska olennaista määrittelyssä on mallin luokka, eli toimiala. Tärkeää ei näytä olevan se, kuka tuotteen suunnitellut on tai, millaisessa prosessissa se on suunniteltu.¹⁰⁶ Perehtyneelle käyttäjälle olennaista on, ostaisiko, arvostaisiko tai harkitsisiko hän mallia sen yksilöllisen luonteen vuoksi.¹⁰⁷ Onkin todettu, että perehtynyt käyttäjä ei tyypillisesti ole kiinnostunut suunnittelijan ajatusprosesseista tai tarkoitusperistä, vaan lopputuloksen ulkonäöstä.¹⁰⁸ Voidaan katsoa, että yksilöllisyyttä arvioidessa asiaan perehtynyt käyttäjä tuntee muotialan kohtuullista paremmin ja on kiinnostunut sen ilmiöistä. Perehtynyt käyttäjä tuntenee alan ajankohtaiset ilmiöt ja pystyy arvioimaan tuotteiden yksilöllisyyttä myös niiden kautta, mutta ei kuitenkaan erottamaan jokaista erityispiirrettä, kuten asiantuntija.¹⁰⁹

Yksilöllisyyden edellytyksen yksityiskohtia on edelleen käsitelty esimerkiksi *T-525/13 H&M Hennes & Mauritz BV & Co. KG ja C-345/13 Karen Millen Fashions* -tapauksissa, joissa molemmissa oli kyse käsilaukuista. Ensimmäisessä tapauksessa EUT sekä EUIPO:n valituslautakunta olivat yksimielisiä siitä, että arvioinnissa otettiin huomioon laukun yleinen muoto, rakenne ja pinnan viimeistely.¹¹⁰ Tapauksessa perehtyneelle käyttäjälle syntyi erilainen kokonaisvaikutelma laukun muodoista, kuten kolmikulmaisuudesta ja pyöreystä ja erilaisista saumoista rakenteen osalta. Pintojen viimeistelystä todettiin, että ensimmäisessä laukussa pinta oli sileä ja toisessa pintaan oli painettu koristekuvioita. Jokainen näistä erottavista tekijöistä loi merkittävän eron laukkujen välille.¹¹¹

Jälkimmäisessä tapauksessa kysymyksenä oli, arvioidaanko kokonaisuutta sitä kokonaisvaikutelmaa vasten, jonka perehtynyt käyttäjä on saanut aina yksittäisestä mallista

¹⁰⁶ Bently & Sherman, s. 740.

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Antikainen – Härkönen 2024, s.18.

¹⁰⁹ Pynnönen 2022, s. 12—13.

¹¹⁰ T-525/13 H&M Hennes & Mauritz BV & Co. KG, perustelukohta 36; Pynnönen 2022, s. 13.

¹¹¹ T-525/13 H&M Hennes & Mauritz BV & Co. KG, perustelukohta 37; Pynnönen 2022, s. 13.

kerrallaan vai myös useiden piirteiden yhdistelmästä.¹¹² Tapauksessa todettiin, että mallin yksilöllisyyttä arvioidaan tarkastelemalla jokaista mallia erikseen eli aikaisempien mallien yhdistelmä ei tule verrattavaksi.¹¹³ Lisäksi tapauksesta selvisi, että rekisteröimättömän EU-mallin osalta mallin haltija ei ole velvollinen näyttämään toteen, että malli on luonteeltaan yksilöllinen, vaan haltijan täytyisi vain osoittaa piirre tai piirteet, jotka tekevät mallista yksilöllisen.¹¹⁴

Yksilöllisyyden arvioinnin yhteydessä tulee ottaa huomioon myös mallin luojalla ollut vapaus mallin kehittämisessä.¹¹⁵ Mallin suunnittelijan vapautta arvioidaan objektiivisesta näkökulmasta, eikä siten mallin luojan henkilökohtaiset vaikeudet luomistyössä ole olennaisia.¹¹⁶ Lähtökohtaisesti esimerkiksi trendeihin perustuva vähäisempää liikkumavaraa ei katsota suunnittelun esteeksi.¹¹⁷ Mitä vähemmän vapautta suunnittelijalla on mallin kehittämisessä, sitä pienemmät yksityiskohdat voivat olla merkittäviä erilaisen kokonaisvaikutelman luomisessa.¹¹⁸ Jos taas mallin luojalla on laaja vapaus kehittämisessä, vaaditaan selkeästi isompia eroja tuotteiden välillä.¹¹⁹ Esimerkiksi kellojen osalta EUT on todennut, että niiden muotoilu on varsin vapaata ja niistä on mahdollista luoda monia erilaisia malleja.¹²⁰

Muotisuunnittelun osalta voidaan ajatella, että mallin luojalla ei ole tosiasiallisesti erityisen suurta vapautta kehittämisessä, koska hän on sidottu tiettyihin muotoihin vaateen käyttötarkoituksen sekä sosiaalisten normien takia.¹²¹ Suurin osa markkinoilla olevista tuotteista pohjautuu samoihin perusmuotoihin, joten pienetkin muutokset pääsäännöstä voivat

¹¹² C-345/13 Karen Millen Fashions, perustelukohta 22; Pynnönen 2022, s. 13.

¹¹³ C-345/13 Karen Millen Fashions, perustelukohta 35.

¹¹⁴ C-345/13 Karen Millen Fashions, perustelukohta 47; Pynnönen 2022, s. 13.

¹¹⁵ Asetus N:o 6/2002, artikla 6(2).

¹¹⁶ Stone 2018, s. 208.

¹¹⁷ Oesch - Puustinen 2005, s. 108.

¹¹⁸ T-10/08 Kwang Yang Motors, perustelukappale 33; R 991/2011–3 BS Studio v. Naturkram Giot, perustelukohta 28.

¹¹⁹ T-10/08 Kwang Yang Motors, perustelukappale 33

¹²⁰ T-212/14, PSL v OHMI - Consortium Menager Parisien (myöhemmin peruutettu ja kanteen tiedot poistettu Euroopan unionin tuomioistuimen rekisteristä.).

¹²¹ Yilmaztekin 2023, s. 56; Oesch - Puustinen 2005, s. 108.

olla riittäviä yksilöllisyyden saavuttamiseksi.¹²² Toisaalta, eri vaatekappaleet voivat antaa enemmän tai vähemmän liikkumavaraa erilaisille suunnittelutyölle.¹²³ Konkreettisella tasolla EUT onkin tapauksensa yhteydessä todennut, että T-paidat, joissa toisessa oli vihainen peikko ja toisessa rentoutunut peikko, olivat huomattavan erilaisia perehtyneelle käyttäjälle.¹²⁴

Tapaukset osoittavat, että tekoälyn suunnittelemat tuotteet voisivat kaiketi täyttää myös yksilöllisyyden kriteerin, jos tekoälyä on koulutettu tarpeeksi.¹²⁵ Tätä puoltaa esimerkiksi C-345/13 *Karen Millen Fashions* -tapauksesta ilmennyt seikka useiden piirteiden yhdistelmästä. Lisäksi oikeustapauksissa kuvaillut erot tuotteiden välillä eivät näyttäisi olevan sellaisia, joita tekoäly ei pystyisi toteuttamaan.

3.3 Uutuuden ja yksilöllisyyden yhteisvaikutukset

Arvioidessa mallioikeuden edellytysten keskinäistä suhdetta saadaan vaikutelma kriteerien päällekkäisyydestä. Uutuuden osalta keskeistä on erot epäolennaisissa yksityiskohdissa, jotka voivat estää uutuuden. Toisaalta myös yksilöllisyyden osalta erot vain epäolennaisissa yksityiskohdissa tuotteissa todennäköisesti johtavat samanlaiseen kokonaisvaikutelmaan. Voidaan nähdä, että tuote voisi olla uusi, mutta ei yksilöllinen, kun taas yksilöllinen, mutta ei-uusi tuote on vaikeampi toteuttaa, ellei jopa mahdoton.¹²⁶ Jos tuotteet eroavat vain pienin osin, erilainen kokonaisvaikutelma on epätodennäköinen.

Voidaan kuvitella esimerkkinä paita, jonka etupuolella on suuri teksti. Jos samanlainen paita eri tekstillä tulisi analysoitavaksi, tuote voisi olla uusi, koska iso teksti ei ole vain epäolennainen yksityiskohta. Kuitenkin kokonaisvaikutelma voisi olla sama, jos vain sana vaihtuisi, mutta esimerkiksi fontit ja värit pysyisivät samanlaisina.

¹²² Yilmaztekin 2023, s. 56.

¹²³ Esimerkiksi Kur on katsonut, että muotisuunnittelussa on epätodennäköisempää, että kaksi suunnittelijaa päätyisivät samaan lopputulokseen toisin kuin tiettyyn toimintoon perustuvien tuotteiden, kuten työkalujen kohdalla. Ks. Kur 1993, s. 376.

¹²⁴ T-153/09 *Baena Grupo v OHMI - Neuman and Galdeano del Sel*, perustelukohdat 22—25.

¹²⁵ Yilmaztekin on päätynyt kirjallisuudessa samaan tulkintaan: tekoäly voi tuottaa vaatimukset täyttäviä tuotteita.

¹²⁶ Pynnönen 2022, s. 28.

Kokonaisuutena voidaan todeta, että kummankaan kriteerin, uutuuden tai yksilöllisyyden, täytyminen ei näytä olevan teoreettisesti mahdotonta tekoälyn suunnittelemissa tuotteissa.¹²⁷ Esimerkiksi *Yilmaztekin* on tullut samaan lopputulokseen.¹²⁸ Tuotteiden suojaamisen esteeksi siis tuskin muodostuisi nimenomaan mallioikeuden edellytykset, vaan isomman haasteen asettavat muut tekijät, joita käsitellään seuraavissa luvuissa.

¹²⁷ Pynnönen 2022, s. 17.

¹²⁸ *Yilmaztekin*, s. 61.

4 Mallioikeudellinen mallin kehittäminen

4.1 Mallin kehittäminen -käsite

Mallioikeutta sääntelevissä oikeuslähteissä mainitaan usein käsite ”kehittäminen” mallin luojaan vapauden yhteydessä. Esimerkiksi yhteisömalliasetuksen 6 artiklan 2 kohdassa todetaan: *”(mallin) Yksilöllistä luonnetta arvioitaessa on otettava huomioon mallin luoneella ollut vapaus sen kehittämisessä.”* Kehittäminen-käsite ei tule ilmi itsenäisesti muuten, eikä sen merkitysisältö avaudu muussa yhteydessä. Käsite mainitaan ainoastaan niissä yhteyksissä, joissa kerrotaan, että mallin luojaan vapaus, eli ikään kuin liikkumatila suunnittelutyön sisällä, on merkityksellistä sen yksilöllisyyttä arvioitaessa.¹²⁹ Sana ”kehittäminen” on kuitenkin relevantti erityisesti tekoälyn yhteydessä.¹³⁰ On olennaista selvittää, millaiseen suunnittelijan panokseen sana kehittäminen viittaa ja, kuinka paljon työtä mallin luojalta vaaditaan. Jos katsotaan, että mahdollisen mallin luoja ei ole kehitellyt mallia ollenkaan käsitteen vaatimassa merkityksessä, ei tuotetta voitaisi suojata mallioikeudella.

Ensisilmäyksellä vaikuttaa, että mallisuojaan saamiseksi mallin olisi vain täytettävä yksilöllisyyden ja uutuuden kriteerit. Kuten todettua, itse prosessilla tai mallin luojaan henkilökohtaisilla tavoitteilla ei pitäisi olla merkitystä edellytysten täyttymisessä.¹³¹ Silti mallin kehittäminen käsitteenä on huomion arvoinen, koska se on erityisesti osa mallin yksilöllisyyttä. Mallin yksilöllisyyttä arvioitaessa oletusarvo on, että mallia on kehitelty. Jos mallia ei ole kehitelty, on loogista ajatella, että se ei voi olla yksilöllinenkään.

Ensinnäkin on huomattava, että mallioikeus ja tekijänoikeus eivät suhtaudu suunnittelijan panokseen samalla tavalla.¹³² Jos mallioikeuden kohdalla suunnittelijalta vaaditaan kehittäminen, tekijänoikeudessa vaatimus kohdistuu vapaiden ja luovien valintojen tekemiseen, eli luovuuteen.¹³³ Ei siis voida olettaa, että mallioikeuden suunnittelijalta vaadittaisiin samanlaista

¹²⁹ Mallin luojaan vapauden määrä mallin kehittämisessä vaihtelee merkittävästi sen mukaan, millaisesta tuotteesta on kysymys. Tiettyjen tuotteiden, esimerkiksi T-paidan tai työkalun, käyttötarkoitus sitoo suunnittelijaansa tiettyyn tuotteen muotoon tai malliin jo lähtökohtaisesti. Joidenkin tuotteiden käyttökohde ei taas vaadi samalla tavalla tiettyä pohjamuotia, jotta tuote voisi ylipäättään olla toimiva.

¹³⁰ Ks. tarkemmin Antikainen – Härkönen 2024.

¹³¹ Derclaye 2020, s. 4.

¹³² Kur 1993, s. 377.

¹³³ C-5/08 Infopaq, perustelukappale 37.

panosta kuin tekijänoikeuden kohdalla.¹³⁴ Kehittely käsitteenä voi viitata esimerkiksi muokkaustyöhön, joka ei taas samalla tavalla sisälly luovuuden käsitteeseen.¹³⁵ Tämän takia kehittely-sanana tulkintaan ei voida hakea vahvaa analogiaa tekijänoikeudellisten käsitteiden sisällöstä, vaikka tietyissä tapauksissa on havaittavissa, että tekijänoikeuden ja mallioikeuden erilaiset vaatimukset vaikuttavat sekoittuvan, kuten tässä alaluvussa tullaan esittämään.

On siis selkeää, että mallioikeuden kohdalla suunnittelijalta ei vaadita varsinaista henkisen luomistyön osoittavaa panosta. Toisaalta vaikuttaa epätodennäköiseltä, että esimerkiksi vain yhden kehotteen syöttäminen tekoälylle olisi tarpeeksi kehittelytyötä.¹³⁶ Tästä syystä on haastavaa hahmotella, miten tekoälyn suunnitteleminen mallien kohdalla voidaan arvioida, millainen vapaus sillä tai sitä käyttävällä ihmisellä on ollut mallin kehittämisessä. On siis syytä määrittellä, millaista mallin kehittäminen suunnittelijalta vaaditaan.

Kirjallisuudessa *Tischner* on katsonut, että mallin kehittäminen tarkoittaa yhden tai useamman yksilön henkisen ponnistelun tulosta, jolla on tarkoitus tai tavoite ratkaista jokin suunnittelullinen ongelma.¹³⁷ Voidaan siis katsoa, että kehittämisessä vaaditaan jonkinlaista vapaata tahtoa tai ajatusta, jota on jalostettu siten, että se johtaa lopulta konkreettiseen luomiseen. Tämän kehittämisprosessin yhteydessä suunnittelijalla pitää olla myös vapauksia tehdä valintoja ilmastaakseen itseään¹³⁸, eikä tuote saa olla vain teknisten seikkojen määrittelemä.¹³⁹ Tuotteelta ei kuitenkaan vaadita esteettisiä ansioita, vaikka EUT onkin tuonut ilmi, että jos tekninen käyttötarkoitus oli ainoa määrittelevä tekijä suunnitteluprosessissa, eikä muunlaisilla seikoilla ja erityisesti visuaalisilla seikoilla ei ollut mitään vaikutusta tämän piirteen valintaan, tuote ei saa suojaa.¹⁴⁰ Toki monet mallioikeuksilla suojatut tuotteet ovat luonteeltaan sellaisia,

¹³⁴ Hodge – Härkönen, tulossa 2024.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Kirjallisuudessa on katsottu, että esimerkiksi kuvainnollisesti pelkkä napin painallus ei täytä vaatimusta mallin kehittämisestä, ks. Antikainen – Härkönen 2024, s. 31.

¹³⁷ Tischner, s. 176, 180.

¹³⁸ Ilmastaakseen itseään mallioikeudellisessa merkityksessä, ei henkisen luomistyön merkityksessä, kuten tekijänoikeudessa.

¹³⁹ Asetus N:o 6/2002, artikla 8(1); Bently & Sherman, s. 742.

¹⁴⁰ C-395/16, Doceram, kohta 23 ja 26.

että ne vaativat tiettyä perusmuotoa toimiakseen.¹⁴¹ Tuote ei kuitenkaan saa pohjautua vain niihin seikkoihin, vaan jonkinasteista vapautta on oltava.¹⁴²

Teknisten seikkojen määrittelevyyttä sekä mallin kehittelyä on tulkittu tarkemmin EUT:n tapauksessa C-395/16 Doceram GmbH v. Ceramtec GmB (Doceram). Tapauksessa todetaan:

*”-- -- sen arvioimiseksi, määräytyvätkö tuotteen ulkoasun piirteet pelkästään tuotteen teknisen käyttötarkoituksen mukaan, on selvitettävä, että tämä tekninen käyttötarkoitus on ainoa nämä piirteet määrittänyt tekijä, eikä vaihtoehtoisten mallien olemassaolo ole tältä osin ratkaisevaa.”*¹⁴³

Tapauksesta selviää, että olennaista ei ole, olisiko mallin suunnittelijalla ollut mahdollisuus valita vaihtoehtoisia malleja,¹⁴⁴ vaan keskeistä on, oliko käyttötarkoitus todella ainut määrittelevä tekijä, kuten kirjallisuudessakin on todettu.¹⁴⁵ Tämä sanamuoto antaa olettaa, että mallin kehittälyvaiheella todella on merkitystä, mutta sitä on kuitenkin arvioitava objektiivisesta näkökulmasta, ei suunnittelijan omasta.¹⁴⁶

Ratkaistavana on kysymys siitä, ottiko mallin luoja kehittälyvaiheessa huomioon ja toteuttiko mallin luoja muita kuin teknisen käyttötavan määrittelemiä piirteitä. EUT:n mukaan huomioon pitää ottaa esimerkiksi kyseinen malli, objektiiviset olosuhteet, joista on nähtävissä tuotteen ulkoasun piirteiden valintaan vaikuttaneet syyt, tuotteen käyttöön liittyvät tiedot tai saman käyttötarkoituksen toteuttavat vaihtoehtoiset mallit, jos olosuhteiden ja tietojen tueksi on luotettavaa näyttöä.¹⁴⁷

¹⁴¹ T-9/07, Grupo Promer Mon Graphic Sa v OHIM, kohta. 67.

¹⁴² Asetus N:o 6/2002, artikla 6(1).

¹⁴³ C-395/16, Doceram, kohta 32.

¹⁴⁴ Schovsbo – Dinwoodie 2018, s. 150.

¹⁴⁵ Antikainen 2021; Schovsbo – Dinwoodie 2018, s. 148; Antikainen – Härkönen 2024, s. 20.

¹⁴⁶ C-395/16, Doceram, kohta 38.

¹⁴⁷ C-395/16, Doceram, kohta 37; On tosin hieman ristiriitaista, että EUT toteaa, että vaihtoehtoisten mallien olemassaololla ei ole merkitystä, mutta ne tulisi kuitenkin ottaa huomioon. Kyse saattaa olla esimerkiksi siitä, että vaihtoehtoisten mallien olemassaololla ei ole ratkaisevaa vaikutusta, mutta niistä voidaan hakea tapaukseen tulkinta-apua.

Doceram-tapauksen julkisasiamiehen ratkaisussa taas todetaan:

”Mielestäni ei voida sulkea pois sitä, että sellaisia perusteita, jotka eivät nähdäkseni yksinään riitä osoittamaan, että tuotteen ulkoasun piirteet ovat määräytyneet pelkästään sen teknisen käyttötarkoituksen mukaan -- --, kuten tuotteen luoneen subjektiivinen aikomus tai vaihtoehtoisten muotojen olemassaolo, voidaan silti lukea mukaan niihin konkreettisiin seikkoihin, jotka asiaa käsittelevien tuomioistuinten on otettava huomioon -- --.”¹⁴⁸

Kuten oikeuskirjallisuudessa on oivallisesti huomioitu, julkisasiamies ehdottaa lähtökohdaksi subjektiivista arviointia, kun taas EUT pysyttelee objektiivisessa näkökannassa.¹⁴⁹ Tapauksen yhteydessä käytetään usein sanaa ”luovuus”, jolla ei kuitenkaan ole samanlaista merkityssisältöä kuin tekijänoikeudessa, eikä käsite ole mallioikeudellisesti oleellinen. Julkisasiamies mainitsee useissa ratkaisuehdotuksen kohdissa suunnittelijan luovuuteen liittyviä seikkoja.¹⁵⁰ Ennakkoratkaisua pyytänyt saksalainen tuomioistuin on myös muotoillut ennakkoratkaisukysymyksen siten, että se sisältää sanan luovuus.¹⁵¹ Jopa EUT käyttää sanaa luovuus eräässä kohdassa.¹⁵² Termien epäjohdonmukaisuutta tarkastellaan tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

Kaikki edellisessä kappaleessa mainitut tekijät vaikuttavat lähinnä mallioikeuden ja tekijänoikeuden käsitteiden ja näkökulmien sekoitukselta. Juuri subjektiivisuus voidaan liittää tekijänoikeuteen, kuten myös luovuus käsitteenä.¹⁵³ Tällainen kahdelle eri immateriaalioikeudelle tyypillisen sanaston sekoitus ei ole tarkoituksenmukaista, vaan lähinnä sekoitettavaa.¹⁵⁴ Vaikka näyttääkin olevan selvää, että myös mallioikeudessa vaaditaan jonkinlaista henkistä panosta, jota on kutsuttu myös luovuudeksi,¹⁵⁵ ei välttämättä juuri sana ”luovuus” ole osuvin vaihtoehto tässä yhteydessä. Jotta linjanveto mallioikeuden ja

¹⁴⁸ Julkisasiamiehen ratkaisuehdotus C-395/16, Doceram, kohta 67.

¹⁴⁹ Schovsbo & Dinwoodie 2018, s. 9; Derclay 2020, s. 4; Antikainen – Härkönen 2024, s. 21.

¹⁵⁰ Julkisasiamiehen ratkaisuehdotus C-395/16, Doceram, kohta 33, 35 ja 47.

¹⁵¹ C-395/16, Doceram, kohta 16.

¹⁵² C-395/16, Doceram, kohta 15.

¹⁵³ Tischner 2021, s. 177. Bently – Sherman, s. 743.

¹⁵⁴ Syytä käsitteiden sekoittamiselle voi olla ainakin osittain mallioikeuden marginaalisuus ja epätunnettuus. Sillä ei ole samalla tavalla vakiintunutta sanastoa kuin tekijänoikeudessa. Koska samoja tuotteita voidaan suojata sekä mallioikeudella että tekijänoikeudella, sanastot tuntuvat ajoittain menevän sekaisin.

¹⁵⁵ Tischner 2021, s. 177; Antikainen – Härkönen 2024, s. 22.

tekijänoikeuden välillä pysyisi selvänä, on nähtävissä, että mallioikeudelliselle luovuudelle voi olla syytä kehittää oma sanavalinta.

Kokonaisuutena voidaan katsoa, että EUT:n linjanveto oli mallioikeuslainsäädännön tavoitteiden mukainen eli objektiivisuuteen nojaava, vaikka se jättikin monia asioita tarkentamattomiksi.¹⁵⁶ Objektiivisuudella tässä yhteydessä voidaan katsoa tarkoitettavan juuri sellaisia tekijöitä, jotka voidaan päätellä mallin visuaalisesta ulkoasusta, jota perehtynyt käyttäjä arvioi. Mallioikeudellisessa arvioinnissa ei voida katsoa arvioitavan suunnittelijan henkilökohtaisia motiiveja, kuten tekijänoikeudessa. *Bently ja Sherman* ovat todenneet, perehtynyt käyttäjä ei ole kiinnostunut esimerkiksi siitä, miten tietyt piirteet muodostettiin, suunnittelijan motivaatiosta tai mallin käytöksestä, vaan onko mallin luoja onnistunut ilmaisemaan itseään tavalla, joka tekee mallista yksilöllisen.¹⁵⁷

Voidaan siis ajatella, että yksilöllinen malli itsessään on todiste siitä, että mallin luoja on ilmaissut itseään luomisprosessissa. Toisaalta julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksessa ehdotettiin, että tuotteen luoneen subjektiivinen aikomus tulisi huomioida arvioinnissa, mikä tarkoittaisi, että arvioinnissa pitäisi nimenomaan tarkastella luomisprosessia.¹⁵⁸ Kuitenkaan EUT ei sisällyttänyt tuomioonsa tätä näkökulmaa, joten voidaan nähdä, että esimerkiksi tuotteen luomiseen johtaneet ajatukset ovat epäolennaisia. Euroopan unionin yleinen tuomioistuin on puolestaan erään ratkaisunsa yhteydessä todennut, että mallioikeudella ei suojata nimenomaisesti sen suunnittelun taustalla olevia ideoita.¹⁵⁹ Tulkinta antaa viitteitä siitä, että luomisprosessiin kytkeytyviä asioita ei pitäisi huomioida arvioinnissa. Myös *Kur* on arvioinut, että mallia täytyy arvioida yleisön mielipiteen pohjalta eli objektiivisesti.¹⁶⁰ Kokonaisuudessa jää silti epäselväksi, tehdäänkö arviointi tuotteen kehittelystä ainoastaan ulkomuodon pohjalta vai, voiko arviointiin sisällyttää muitakin tekijöitä.

Mallin kehittelyn ja tekoälyn suhteen kohdalla merkityksellisiä seikkoja arvioidessa on otettava huomioon, kuinka itsenäisesti tekoäly on toiminut. Jos lähtökohtana on, että ihminen on

¹⁵⁶ Antikainen – Härkönen 2024, s. 22; Kur 1993, s. 377.

¹⁵⁷ Bently – Sherman, s. 739.

¹⁵⁸ Julkisasiamiehen ratkaisuehdotus C-395/16, Doceram, kohta 67.

¹⁵⁹ T-68/11 Erich Kastenholtz, perustelukohta 72.

¹⁶⁰ Kur 1993, s. 377.

kouluttanut tekoälyä pitkään, syöttänyt sille useita kehoitteita sekä tehnyt valinta- ja editointityötä tekoälyn luomuksille, on mallin kehittäminen todennäköisesti ollut huomattavaa, mahdollisesti jopa laajempaa kuin perinteisen mallioikeudella suojatun tuotteen kehittämisessä. Juuri tällainen editointityö voidaan katsoa mallioikeuden yhteydessä olennaiseksi, kun taas tekijänoikeuden yhteydessä esimerkiksi editointityö tuskin olisi tarpeeksi merkittävää.¹⁶¹ Kirjallisuudessa *Antikainen* ja *Härkönen* ovat katsoneet, että tekoälyavusteisten tuotteiden yhteydessä, ihmiseltä vaaditaan ainakin jonkin tasoista luovuutta mallioikeudellisessa mielessä, jotta tuote voisi saada mallisuojausta, eikä mallin kehittäminen jäisi puutteelliseksi.¹⁶²

Kuitenkin tekoälyn itsenäisen luomistyön kohdalla tilanne on luonnollisesti haastavampi. Jos ihminen syöttäisi tekoälylle vain yhden kehoitteen ja valitsisi käyttöönsä ensimmäisen tekoälyn luoman version, tämä tuskin olisi mallin kehittäminen. Lisäksi, jos mallin kehittämisessä vaaditaan jonkinlaista henkistä panosta tai mallioikeudellista luovuutta, ei tekoäly pysty toteuttamaan kumpaakaan, koska se ei kykene luovuuteen samassa mielessä kuin ihmiset. Toisaalta, jos luomisprosessia ei tarkastella itsessään, vaan ainoastaan lopputuloksen kautta, on ihmisen ja tekoälyn luomat työt lähes mahdotonta erottaa toisistaan.¹⁶³ Tällöin ei välttämättä selviäisi, että mallin luomisprosessi ei ole sisältänyt mallin kehittäminen, jos lopputulos pystyisi heijastelemaan yksilöllisyyttä.¹⁶⁴ Kuitenkin EUT on linjannut, että arvioinnissa tulee ottaa huomioon objektiiviset olosuhteet, joista ilmenevät kyseessä olevan tuotteen ulkoasun piirteiden valintaan vaikuttaneet syyt.¹⁶⁵ Tekoälyn kohdalla on epätodennäköistä, että ohjelmiston tietty toimintatapa olisi varsinainen syy tiettyjen piirteiden valinnalle. Yleisesti ottaen voidaan katsoa, että tekoälyn itsenäisessä luomistyössä ihmisen harjoittama mallin kehittäminen jäänee

¹⁶¹ Hodge – Härkönen, tulossa 2024.

¹⁶² Antikainen – Härkönen 2024, s. 23.

¹⁶³ Yu 2017, s. 1266.

¹⁶⁴ Oma kysymyksensä koskee myös sitä, milloin tällainen ongelma tulisi esille. Mallin rekisteröinnin yhteydessä ei vaadita todisteita siitä, että mallia on kehitelty oikein. Myöskään myöhemmissä loukkaus- tai mitätöintikanteissa ei välttämättä ensisijaisesti lähestyttäisi asiaa sen kannalta, onko mallin taustalla mallin kehittäminen, ellei kyse ole juuri teknisen käyttötarkoituksen sanelemista tuotteista. Nimenomaan teknisten käyttötarkoituksen sanelemien tuotteiden kohdalla kysymys voi olla hyvinkin ajankohtainen, mutta niiden ulkopuolella, todelliset soveltamistilanteet jäävät ainakin toistaiseksi avoimiksi.

¹⁶⁵ C-395/16, Doceram, kohta 37.

puuttumaan.¹⁶⁶ Ydinkysymys linkittyy jälleen siihen, onko tekoäly ollut ihmiselle vain työväline vai, onko tekoäly toiminut näennäisen itsenäisesti.

4.2 Epätäsmällisyydet mallioikeudellisissa käsitteissä

Mallioikeuteen liittyviä kysymyksiä arvioidessa on syytä kiinnittää huomiota eroavaisuuksiin, joita esiintyy kieliasuissa sekä mallioikeuden sisällä että tekijänoikeuteen verrattuna. Epätäsmälliset samamuodot kuvaavat immateriaalioikeudella suojattavien tuotteiden luontiprosessia. Kyseiset sanamuodot ovat epävarmassa oikeustilanteessa merkittäviä ja niiden tulkinnalla voi olla iso vaikutus. Erityisesti tästä syystä esiteltävät epätäsmällisyydet ja eroavaisuudet ovat ongelmallisia.

Yleisesti ottaen tekijänoikeuden yhteydessä käytetään verbiä *luoda* (englanniksi *create*).¹⁶⁷ Mallioikeuden kohdalla taas puhutaan pääsääntöisesti mallin *kehittelystä*. Englanninkielisessä versiossa käsite on design *development*. Kuitenkin mallioikeuden kohdalla kehittely-sana vaihtuu satunnaisesti verbiin *luoda* tai mallin suunnittelijaan viittaavaan mallin luojaan.¹⁶⁸ Tämä vaikuttaa epäjohdonmukaiselta ja lähinnä sekoitukselta tekijänoikeuteen.

Sana ”luoda” viittaa selkeästi enemmän tekijänoikeudelle tyypilliseen toimintaan: henkiseen luomistyöhön. Sanamuoto viestii tekijänoikeuden taustasta eli tekijän luomistyön ja persoonan suojaamisesta, kuten tutkielmassa on todettu.¹⁶⁹ Mallin kehittely -käsite taas ei anna samalla tavalla vaikutelmaa varsinaisesta luomistyöstä, vaan viittaa enemmän käytännölliseen ja teolliseen näkökulmaan tuotteen kehittämisestä.¹⁷⁰ Kirjallisuudessa on todettu, että esimerkiksi erilainen editointi- tai muokkaustyö voi olla mallioikeudellisesti merkittävää, mutta ei vapaiden tai luovien valintojen tekemistä tekijänoikeudellisessa mielessä.¹⁷¹ Voidaan nähdä, että juuri erot sanamuodoissa olisivat tärkeitä myös siitä syystä, että ero suojamuotojen ja niiden kriteerien välillä säilyisi selkeänä. Tausta huomioiden vaikuttaa siltä, että sanamuotojen

¹⁶⁶ Antikainen – Härkönen 2024, s. 23.

¹⁶⁷ Hodge – Härkönen, tulossa 2024.

¹⁶⁸ Ks. neuvoston asetus No 6/2002 tarkemmin.

¹⁶⁹ C-5/08 Infopaq, perustelukappale 37; Bernin sopimus, artikla 2(6); Euroopan komissio: Trends and Developments in Artificial Intelligence, Challenges to the Intellectual Property Rights Framework, Final report, s. 68.

¹⁷⁰ Margoni 2013, s. 23.

¹⁷¹ Hodge – Härkönen, tulossa 2024.

vaihtelussa mallioikeuden sisällä on kyse lähinnä ei-tarkoituksellisesta toiminnasta tai jopa huolimattomuudesta.

Tarkemmin eroja havainnollistaa se, että mallioikeusasetuksessa todetaan 6(2) artiklassa: ”Yksilöllistä luonnetta arvioitaessa on otettava huomioon mallin luoneella ollut vapaus sen kehittämisessä” ja artiklassa 10(2) ”Suojan laajuutta arvioitaessa on otettava huomioon mallin luoneella ollut vapaus sen kehittämisessä.”¹⁷² Kuitenkaan mallin suunnittelijaan ei viitata mallin kehittäjänä, mikä olisi loogista, koska kyse on mallin kehittämisestä. Mallin kehittäjästä käytetään pääsääntöisesti käsitettä *mallin luoja*. Esimerkiksi malliasetuksen 7 ja 14 artikloissa käytetään käsitettä mallin luoja. Lisäksi 14 artiklassa puolestaan käytetään ilmaisuja ”*Jos useampi henkilö on yhdessä luonut mallin -- --*” sekä ”*Jos mallin on luonut työntekijä -- --*”¹⁷³

Nämä esimerkit osoittavat yhteisömalliasetuksen epä johdonmukaisuuden. Tällaisessa muodossa kieliasun voidaan katsoa viittaavaan jopa kahteen eri prosessiin koko mallioikeudella suojatun tuotteen suunnitteluprosessissa. Kehittely vaikuttaisi olevan vain tietty osa prosessia, kun taas mallin luominen viittaisi prosessiin kokonaisuutena. Tällainen erottelu ei kuitenkaan ole tarpeen, eikä sille ole nähtävissä juridista syytä.

Tarpeettomuutta ja epäselkeyttä puoltaa myös yhteisömalliasetuksen englanninkielinen versio, jossa kieliasu pysyy vakaana. Artikloissa 6 ja 10 käytetään käsitettä *design development* eli mallin kehittäminen, kuten suomenkielisessäkin versiossa. Kuitenkin artikloissa 7 ja 14 käytetään mallin luojaan sijaan käsitettä *designer*. Lisäksi 14 artiklassa edellä mainitut kohdat ovat kirjoitettu seuraavasti ”*If two or more persons have jointly developed a design -- --*” ja ”*However, where a design is developed by an employee -- --*”.¹⁷⁴ Näin ollen kieliasu viittaa toistuvasti mallin kehittelyyn, eivätkä sanat sekoitu missään vaiheessa *create*-verbiin, joka esiintyy suomennettuna suomenkielisessä versiossa.

Voidaan katsoa, että erityisesti englanninkielisen version säännönmukaisuuteen pohjautuen, mallioikeuden yhteydessä on ollut tarkoitus käyttää nimenomaan käsitettä ”kehittäminen” ja pitää se siten erillään tekijänoikeuteen yhdistetyistä sanavalinnoista. Suomenkielisen version vaihtelevuus vaikuttaa olevan ennen kaikkea epäonnistuneen käännöstyön tulos. Olisi tärkeää,

¹⁷² Asetus No 6/2002, artikla 6 ja 10.

¹⁷³ Ibid, artikla 7 ja 14.

¹⁷⁴ Ibid, artikla 6, 10, 7, 14, englanninkielinen versio.

että sanamuodot pysyisivät vakaina myös suomenkielisessä versiossa, koska juuri mallin kehittäminen -käsitteen tulkinta on erityisen tärkeää tekoälyn yhteydessä, kuten edellä on todettu.¹⁷⁵ Nyt vaihtelevat kehittäminen ja luominen -käsitteet aiheuttavat epäselvyyttä ja tulkintavaikeuksia.

Tämän luvun yhteydessä on tullut ilmi useita mallioikeudelliseen sanastoon liittyviä ongelmia tai epäselvyyksiä. On mahdotonta nimetä tiettyä syytä tälle, mutta todennäköisesti mallioikeuden vähäpätöisemmällä roolilla on vaikutusta asiaan. Mallioikeuden on kuvattu olevan immateriaalioikeuden kentällä epätärkeimmistä päästä, koska se on jäänyt tunnettuudessaan esimerkiksi tavaramerkkien ja tekijänoikeuden varjoon.¹⁷⁶ Ehkä juuri siitä syystä mallioikeuden sääntelyyn ja tutkimukseen ei ole panostettu suurissa määrin. Toki mallioikeus on myös verrattain uusi suojamuoto.¹⁷⁷ Voidaan kuitenkin katsoa, että mallioikeus ei ole maineensa arvoinen, vaan se on erittäin tärkeä suojamuoto monille tuotteille, ei ainoastaan muodoille, vaan myös esimerkiksi logoille tai printeille.¹⁷⁸ On kuitenkin todettava, että mallioikeuteen kytkeytyvät epävarmuudet eivät ole omiaan parantamaan kyseisen suojamuodon mainetta. Päinvastoin mallioikeus on jo valmiiksi vähemmän tunnettu oikeus, ja siihen tutustuessa voi törmätä edelleen useisiin epäjohdonmukaisuuksiin, minkä takia mallioikeuden konseptia voi olla vaikeaa ymmärtää. Jos mallioikeudesta halutaan tunnetumpi ja saavutettavampi suojamuoto, olisi esitettyihin ongelmiin syytä puuttua.

¹⁷⁵ European Commission staff working document impact assessment report, s. 66; Antikainen — Härkönen 2024, s. 18.

¹⁷⁶ Kur 1993, s. 376; ks. aiheesta Grist 2013; Voidaan katsoa, että tämä näkyy erityisesti juridisen maailman ulkopuolella. Tekijänoikeus ja tavaramerkit esimerkiksi ovat immateriaalioikeuksia, jotka useimmat kuluttajat tunnistavat, toisin kuin erikoisemman mallioikeuden.

¹⁷⁷ Esimerkiksi EU-mallia koskeva asetus säädettiin vasta vuonna 2002.

¹⁷⁸ Grist 2013.

5 Tekoäly mallin luojana

5.1 Mallin luojan mallioikeudessa

Mallin luojan määritelmä on jäänyt jokseenkin epäselväksi. Esimerkiksi malliasetuksessa määritellään esimerkiksi malli ja tuote, mutta ei lainkaan mallin luoja. Tärkeimmät mallioikeutta koskevat kansainväliset sopimukset eli TRIPS-sopimus, Locarnon sopimus, Pariisin yleissopimus ja Haagin sopimuksen Geneven asiakirja eivät määrittele mallin luoja.¹⁷⁹ Geneven asiakirjassa tosin todetaan, että henkilöllä tarkoitetaan luonnollista henkilöä tai oikeushenkilöä, mallioikeuden hakijalla taas sellaista henkilöä, jonka nimissä kansainvälinen hakemus tehdään.¹⁸⁰ Määritelmät koskevat sitä, kuka voi hakea mallioikeutta ja kenen nimissä. Ne eivät siis vastaa siihen, voiko tekoäly olla mallin luoja, jos hakemuksen tekijä, on luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö. Hakemuksen tekijä ja itse mallin luoja voivat olla eri oikeussubjekteja esimerkiksi tilanteessa, jossa mallioikeuden rekisteröintiä hakee yritys mallin luoneen ihmisen sijasta.¹⁸¹

Vaikka mallioikeutta sääntelevät lait eivät suoranaisesti määrittele mallin luoja, ne vaikuttavat silti viestittävän muin keinoin, että mallin luojan pitää olla luonnollinen henkilö.¹⁸² Mallioikeusasetuksen 14(3) artiklassa todetaan:

*”Jos mallin on luonut työntekijä työtehtäviä suorittaessaan tai työnantajan ohjeita noudattaessaan, oikeus yhteisömalliin kuuluu kuitenkin työnantajalle, jollei sopimuksella ole toisin sovittu tai jos sovellettavassa kansallisessa lainsäädännössä ei toisin määrätä.”*¹⁸³

Artikla viestii epäsuorasti, että mallin luoja voi sitoutua työsopimukseen, jota tekoäly ei voi tehdä.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Sopimus teollis- ja tekijänoikeuksien kauppaan liittyvistä näkökohdista; Locarnon sopimus teollismallien kansainvälisestä luokituksesta; Pariisin yleissopimus teollisoikeuksien suojaamisesta; Teollismallien kansainvälisestä rekisteröinnistä tehdyn Haagin sopimuksen Geneven asiakirja, jonka diplomaattikonferenssi on hyväksynyt.

¹⁸⁰ Geneven asiakirja 1999, 1 artikla.

¹⁸¹ Aalto-Setälä ym. 2016, s. 162.

¹⁸² Tischner 2021, s. 176.

¹⁸³ Asetus N:o 6/2002, artikla 14(3).

¹⁸⁴ Antikainen – Härkönen 2024, s. 15.

Vaikuttaisikin, että mallioikeuden yhteydessä vallitsee ennakko-oletus siitä, että mallin luoja on aina luonnollinen henkilö, eikä tätä käsitystä ole ollut syytä haastaa. On toki huomioitava, että mallioikeutta sääntelevät lait on säädetty aikana, jolloin tekoälyä ei tunnettu nykyisessä laajuudessaan.¹⁸⁵ Lakien ihmiskeskeisyys johtunee siis osittain myös siitä, vaikka EU:n Green Paper -tekstissä mainitaankin jo tietokoneella luodut tuotteet.¹⁸⁶ Maininnalla on kuitenkin todennäköisesti viitattu enemmänkin tietokoneohjelmien avulla luotuihin tuotteisiin.¹⁸⁷ Toisaalta on huomioitava, että erityisesti tekijänoikeuteen verrattuna, mallioikeuden pääpiste on ennen kaikkea itse malli, eikä niinkään sen luoja.¹⁸⁸ Mallioikeudessa ei ole olennaista tekijän persoonallisuuden ilmaisu, kuten tekijänoikeudessa, vaan mallioikeuden tarkoitusperä on ennen kaikkea kaupallinen.¹⁸⁹ Siksi mallin luojaan määrittelyä ei ole välttämättä nähty niin keskeisenä.

On tärkeää selvittää, voiko tekoäly olla missään tilanteessa mallin luoja ja siten nauttia mallisuojaan tuomista oikeuksista. Seuraavien alalukujen tekstien taustalla vaikuttaa jatkuvasti kolme asiaa, jotka ovat:

1. Mallin luoja ei ole määritelty selvästi;
2. Mallioikeuslainsäädäntö kuitenkin viestii epäsuorasti, että mallin luoja pitäisi olla luonnollinen henkilö;
3. Mallin luoja ja itse mallin välinen etäisyys.

On myös painotettava, että tekoäly mallin luoja ei ylipäätään toimi kuten ihminen. Tekoäly ei pysty luomaan jotain uutta tyhjästä, kuten ihminen, vaan käyttää sille syötettyä koulutusdataa hyväkseen. Kaikki, mitä tekoäly luo, on siis jonkintasoinen kopio. Toisaalta on huomioitava, että harva ihmisuunnittelijakaan työskentelee tyhjiössä, vaan aikaisemmin luodut työt vaikuttavat ja toimivat inspiraationa myös ihmisille.¹⁹⁰ Kuitenkaan ei ole syytä sekoittaa

¹⁸⁵ Hilty ym. 2021, s. 57.

¹⁸⁶ Antikainen – Härkönen 2023, s. 13; Green Paper, kohta 7.1.2. ja 5.6.2 Toisaalta on poikkeuksellista, että mallin luojaan määritelmää ei ole avattu lainsäädännössä, mutta ei juuri oikeuskirjallisuudessaakaan.

¹⁸⁷ Antikainen – Härkönen 2023, s. 28—29.

¹⁸⁸ Yilmaztekin 2023, s. 63.

¹⁸⁹ Kur 1993, s. 376—377; Bently ym. s. 720; Tätä teemaa palataan käsittelemään syvällisemmin luvussa 7.

¹⁹⁰ Natalia Särämäkarin haastattelu 7.3.2024.

ihmisen luovuutta ja luomisprosessia tekoälyn vastaaviin, eikä tämän luvun tarkoituksena ole vertailla ihmisen ja tekoälyn luovuutta samanvertaisina.

Luvussa pyritään edelleen selvittämään, miten tekoälyn ja ihmisen yhteistyön sekä tekoälyn itsenäinen luominen eroavat toisistaan oikeudellisessa arvioinnissa.¹⁹¹ Lisäksi on vastattava kysymykseen siitä, kohdeltaisiinko tekoälyä esimerkiksi oikeushenkilönä vai, saisiko joku tekoölyyn linkittynyt luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö oikeudet hallintaansa.

5.2 Tekoälyn ja ihmisen yhteistyö

Kuten todettua, on syytä erottaa toisistaan tilanteet, jossa tekoäly toimii näennäisen itsenäisesti ja tilanteet, joissa tekoäly ja ihminen toimivat yhteistyössä. Euroopan parlamentin raportissa nojataan myös samaan näkökulmaan. Raportissa painotetaan, että tekoälyn luomilla tuotteilla sekä ihmissuunnittelijoiden tuotteilla, jotka on luotu tekoälyn avustuksella, on ero, ja vain ensimmäinen näistä aiheuttaa ongelmia nykyiselle lainsäädännölle.¹⁹² Nyt pohdinnan kohteena on, miten tuotteisiin, jotka on tehty yhteistyössä ihmisen ja tekoälyn kesken, suhtaudutaan mallioikeudellisesta näkökulmasta. Nykytilanteessa kiistatonta on, että tekoölyyn liittyy aina jonkinlainen inhimillinen tekijä. Ihminen suunnittelee tekoälyohjelmiston, antaa sille ohjeita ja muokkaa sen luomuksia jälkikäteen.¹⁹³ Ihmisen roolina on myös nähty muokata tuotetta ikään kuin kirjoittamattoman tiedon perusteella, jotta tuote ei olisi esimerkiksi yleisten moraalikäsitusten vastainen.¹⁹⁴ Useissa tapauksissa voidaan nähdä, että tekoäly on samanlainen työväline kuin vaikka kynä ja paperi. Työväline, joka auttaa suunnittelijaa työssään, mutta ei määrittele sitä.¹⁹⁵ Oma kysymyksensä koskee kuitenkin sitä, missä määrin ihmisen pitää ohjeistaa tekoälyä tai muokata sen tuotteita jälkikäteen, jotta se olisi vain apuväline.

Jos kyseessä on esimerkiksi tilanne, jossa ihminen haluaa suunnitella mekon tekoälyä apuvälineenä käyttäen, on oletettavaa, että ihmisen täytyy kuvailla tekoälylle suhteellisen

¹⁹¹ Report - A9-0176/2020, kohta J.

¹⁹² Report - A9-0176/2020, kohta 15; Drexl ym. 2021, s. 5.

¹⁹³ Leenes – Lucivero 2014, s. 193; Natalia Särämäkarin haastattelu 7.3.2024.

¹⁹⁴ Särämäkari 2023, s. 87–89, 101; Antikainen – Härkönen 2024, s. 5. Toisaalta tämä sama ongelma ei välttämättä koske digitaalisia tuotteita.

¹⁹⁵ Mik 2021, s. 434; Bostrom, 2014, s. 184.

tarkasti, mitä tämä haluaa sen luovan tai jopa luoda tekoälyohjelmisto itsessään.¹⁹⁶ Todennäköisesti ihmissuunnittelija vähintäänkin valitsisi tekoälyn ehdotusten joukosta parhaat vaihtoehdot, muokkaisi tekoälyn luomaa tuotetta edelleen käytännöllisemmäksi ja suorittaisi esimerkiksi puvustuksen ja lopullisen ompelutyön.¹⁹⁷ Tällaisessa tilanteessa, jossa ihminen selvästi antaa suunnittelutyöhön oman panoksensa, joka on nykypäivän tekoälysuunnittelutyössä yleistä¹⁹⁸, arviointi ei välttämättä juurikaan eroa siitä, miten muuta ihmisen suunnittelutyötä arvioidaan. Kuten Euroopan parlamentin raportissakin todetaan, kun tekoälyä käytetään ainoastaan suunnittelijan työkaluna, pätevät nykyiset immateriaalioikeussäännökset.¹⁹⁹

On kuitenkin todettava, että kaikki malliin liittyvä työ, ei johda mallin kehittelyyn, jota ainoastaan mallin luoja voi tehdä.²⁰⁰ Jos ihmissuunnittelijan panos jää yksityiskohtien, jotka eivät ole merkityksellisiä tuotteen ulkonäölle, tasolle tai kyse on esimerkiksi sellaisesta tuotteeseen liittyvästä työstä, joka ei vaikuta sen ulkonäköön, häntä ei todennäköisesti pidetä tuotteen suunnittelijana.²⁰¹ Tällöin tuote jää oikeudellisessa mielessä tekoälyn luomaksi. Voidaan siis väittää, että ihmiseltä tarvitaan jonkinlaista panosta, joka vaikuttaa tuotteen ulkonäköön.²⁰² Muuten vaatimus mallin kehittelystä jäisi puuttumaan.²⁰³

Tekijänoikeuden osalta Yhdysvaltojen tekijänoikeusvirasto on antanut 11.12.2023 mielenkiintoisen päätöksen juuri siitä, kuinka paljon tekoälyä voidaan käyttää apuna teoksen luomisessa. Tapauksessa hakija kertoi käyttäneensä tekoälyä avustavana työkaluna ja, että tekoäly päätyi luomaan teoksen hänen ohjeistuksensa pohjalta. Tekoäly teki kuitenkin ”luovia”²⁰⁴ päätöksiä, johon ihminen ei vaikuttanut. Tekijänoikeusvirasto totesi, että teokset,

¹⁹⁶ Natalia Särämäkarin haastattelu 7.3.2024.

¹⁹⁷ Ibid. Toisaalta, jos kyse on esimerkiksi 3D-tulostuksesta, ei kaikkia näitä vaiheita välttämättä tarvita.

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Report - A9-0176/2020, kohta 15.

²⁰⁰ Tischner 2021, s. 181.

²⁰¹ Ibid, s. 182.

²⁰² Antikainen – Härkönen 2024, s. 23. Kyse ei kuitenkaan ole samanlaisesta luovasta panoksesta, jota tekijänoikeudellisessa mielessä vaaditaan.

²⁰³ Ibid, s. 24.

²⁰⁴ Luovia valintoja tekoälyn luovuuden kontekstissa.

joissa tekoälyä on käytetty apuvälineenä eivät ole automaattisesti poissuljettuja tekijänoikeuden piiristä. Hakemuksia on arvioitava tapauskohtaisesti ja arvioinnissa on huomioitava, miten ohjelmisto toimii sekä, miten teoksen lopulliseen muotoon on päädytty.

Tämän teoksen kohdalla ihminen oli antanut tekoälylle vain yleisluontoisia kehotuksia, ja tekoäly taas päättänyt väreistä sekä sijoitteluista. Näin ollen teos ei saanut tekijänoikeussuojaa.²⁰⁵ Vaikka päätös onkin tehty EU:n mallioikeussäätelystä huomattavasti eroavan yhdysvaltalaisen tekijänoikeussäätelyn pohjalta, voidaan tapauksesta kuitenkin tehdä jonkinlaisia päätelmiä. Tapaus on omiaan osoittamaan, että tekoälyn ja ihmisen yhteistyöt voivat todella saada suojaa, mutta ihmisen panoksen on oltava yleisluontoista yksityiskohtaisempaa ja selvästi teoksen ulkonäköön vaikuttanutta.

Toisaalta taas kiinalainen Pekingin internet-tuomioistuin on myöntänyt tekijänoikeussuojan teokselle, joka oli luotu ihmisen ja tekoälyn yhteistyössä.²⁰⁶ Tapauksessa merkittävää oli, että ihminen oli valinnut kehotetekstejä, määrittänyt parametreja ja valinnut lukuisista vaihtoehdoista, mitä tekoälylle syöttää ja siten investoinut teokseen henkisesti. Teoksen katsottiin olevan omaperäinen investoinnin takia, joka heijasteli ihmisen esteettisiä valintoja ja arvostelukykä. Yleisesti ottaen tuomioistuimen mukaan tekoälyteoksia pitäisi suojata, jos ne heijastelevat ihmisen henkistä ja omaperäistä panosta. Tämäkin päätös osoittaa, että jos ihmisen valinnat ovat vaikuttaneet merkittävästi teokseen, voi se saada suojaa.²⁰⁷

Teokseen liittyvien asioiden lisäksi, ihmisen ja tekoälyn yhteistyössä tehty tuote olisi helpommin suojattavissa myös prosessuaalisista syistä. Jos mallioikeus halutaan rekisteröidä, ihmistekijä voidaan nimetä mallin luojaksi hakemukseen. Tällöin hakemusta ei evätä ainakaan siksi, että tekoäly on mallin luoja, sillä sitä ei voida nykyisten säännösten perusteella nimetä mallin luojaksi.²⁰⁸ Toisaalta, EU:n laajuista mallia hakiessa mallin suunnittelijan nimeäminen ei ole pakollista, eli ongelma voidaan välttää niinkin. Onkin katsottu todennäköiseksi, että mahdolliset tekoälyyn liittyvät ongelmat tulevat ilmi vasta loukkaus- tai mitätöintikanteissa.²⁰⁹

²⁰⁵ Yhdysvaltojen tekijänoikeusviraston päätös 11.12.2023.

²⁰⁶ Beijing Internet Court A Civil Judgment (2023) Jing 0491 Min Chu No. 11279 (2023).

²⁰⁷ Ks. päätöksestä IPRinfo 5.12.2023 sekä South China Morning Post 1.12.2023.

²⁰⁸ Tischner 2021, s. 176.

²⁰⁹ Ibid 2021, s. 175.

Esimerkiksi edellä mainitussa Yhdysvaltojen tekijänoikeusviraston päätöksessä hakemukseen oli merkattu teoksen luojiksi sekä ihminen että tekoäly, josta koitui ongelmia.²¹⁰ Samojen ongelmien voidaan olettaa laajentuvan myös mallioikeuden rekisteröintiin.

Toisaalta on kyseenalaista nimetä vain ihmissuunnittelija hakemukseen, jos tuote on todella luotu yhteistyössä. Tällaisessa yhteistyössä tehdyssä luomuksessa voi nimittäin olla myös erotella, kuka on tehnyt minkäkin osan tuotteesta.²¹¹ Tarkkarajainen määrittely voikin olla lähes mahdotonta, jos sekä tekoäly että ihminen osallistuvat tuotteen suunnitteluun, sillä molempien panokset yhdistyvät tuotteessa.²¹² Toisaalta tekoäly ei ole oikeussubjekti, eikä se siten voi olla oikeuksien tai velvollisuuksien kohde, eikä tällainen nimeämisoikeus koske samalla tavalla sitä.²¹³

Yleisesti ottaen voidaan todeta, että tekoällyn käyttäminen ainoastaan apuvälineenä ei aiheuta varsinaisia haasteita nykyiselle lainsäädännölle. Tällöin suunnitteluprosessiin osallistunut ihminen voidaan nimetä mallin luojaksi ja antaa jollekin mallisuojusta koituvat oikeudet ja velvollisuudet jonkun ihmisen hallintaan. On kuitenkin huomioitava, että ihmiseltä vaaditaan aitoa panosta, joka on havaittavissa tuotteen ulkonäöstä, jotta tekoäly pysyisi apuvälineen tasolla.²¹⁴

5.3 Tekoällyn itsenäisesti luomat mallit

Ihmisen ja tekoällyn yhteistyöhön verrattuna, luo tekoällyn itsenäinen luomistyö huomattavasti enemmän ongelmia. Jos yhteistyöhön liittyvät kysymykset eivät aiheuta haasteita nykyiselle lainsäädännölle, tekoäly mallin luojana herättää paljon avoimia kysymyksiä.

Toisaalta voidaan katsoa, että tekoäly ei voi koskaan luoda mitään täysin itsenäisesti.²¹⁵ Ihmisen täytyy olla aina jollain tasolla, ainakin toistaiseksi, osallinen tekoällyn toimintaan. Oli kyse sitten kehotuksien antamisesta tai tuotteiden muokkauksesta jälkikäteen, tekoällyn luomuksiin

²¹⁰ Yhdysvaltojen tekijänoikeusviraston päätös 11.12.2023.

²¹¹ Deltorn – Macrez s.7.

²¹² Deltorn – Macrez s.7.

²¹³ Asetus (EY) N:o 6/2002, artikla 18.

²¹⁴ Antikainen – Härkönen 2024, s. 23

²¹⁵ Mik 2021, s. 424.

liittyyneen ihminen aina, kuten edellisessä alaluvussa tuotiin ilmi.²¹⁶ Erityisesti, jos kyse on tuotteista, jotka halutaan tuoda fyysiseen maailmaan, on tekoälyn osuus suunnittelussa vain pieni osa kokonaistyötä.²¹⁷

Tässä yhteydessä tekoälyn itsenäistä toimintaa analysoitaessa kyse on enemmänkin näennäisestä itsenäisyydestä, eli tilanteesta, jossa ihminen ei aktiivisesti osallistu suunnittelutyöhön tai esimerkiksi muokkaa tuotetta jälkikäteen.²¹⁸ Kyse voi olla esimerkiksi tekoälyohjelmiston generoimasta tuotteesta, joka syötetään vain virtuaalimaailmaan. Tämä näkökulma on tarpeellinen, sillä kuten edellisessä kappaleessa tuli ilmi, ihmisen on osallistuttava suhteellisen merkittävästi tuotteen luomiseen, jotta kyse olisi yhteistyöstä. Siten yhteistyön määritelmän ulkopuolelle jääviä tilanteita on käsiteltävä näkökulmasta, jossa tekoäly toimii itsenäisesti, vaikka kyse ei olisi nimenomaisesta itsenäisyydestä.

Tekoälystä juuri mallin luoja ei ole toistaiseksi oikeuskäytäntöä tai virallisia päätöksiä, mutta tulkinta-apua voidaan hakea muista immateriaalioikeuksista. Esimerkiksi Euroopan patenttivirus on patenttihakemusten EP 18 275 163 ja EP 18 275 174 hylkäämisen yhteydessä todennut, että tekoäly ei voi olla keksijä, eikä se voi siirtää oikeuksia keksijälleen.²¹⁹ Päätöksissä Euroopan Patenttivirus tuo ilmi, että keksijän täytyy olla luonnollinen henkilö. Täten keksijänä ei voi olla tekoäly, sillä se ei voi nauttia patentin tuomista oikeuksista. Kyseisissä perusteluissa todetaan myös, että tekoälyn keksinnön tuomia oikeuksia ei voida siirtää tekoälyn alkuperäiselle keksijälle ja suunnittelijalle.²²⁰ Tässä valossa, ainakaan tällä hetkellä, patenteja ei voi saada tekoälyn tekemille keksinnöille, eikä oikeuksia ole mahdollista siirtää tekoälyltä ihmiskeksijälle.

Tekijänoikeudellisen tutkimuksen yhteydessä on pohdittu sitä, voiko tekoäly olla tekijä. Käytännössä tekijänoikeuden on katsottu voivan suojata vain ihmistekijää, vaikka esimerkiksi

²¹⁶ Hilty ym. 2021, s. 53; Leenes – Lucivero 2014, s. 193; Natalia Särämäkarin haastattelu 7.3.2024.

²¹⁷ Natalia Särämäkarin haastattelu 7.3.2024.

²¹⁸ Kyseessä voi olla esimerkiksi tilanne, jossa ihminen käyttää valmista tekoälyohjelmistoa, antaa tekoälylle vain yksittäisiä kehoitteita ja käyttää lopputuotetta vain digitaalisessa muodossa.

²¹⁹ EPO publishes grounds for its decision to refuse two patent applications naming a machine as inventor. 28.1.2020(<https://www.epo.org/en/news-events/news/epo-refuses-dabus-patent-applications-designating-machine-inventor>)

²²⁰ Euroopan patenttiviruson päätökset EP 18 275 163 ja EP 18 275 174.

Bernin yleissopimuksessa ei määritellä tekijän käsitettä.²²¹ Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että tekijänoikeudella katsotaan suojattavan ihmisen henkisen työn tulosta, jossa korostuu ihmisen persoona. Lisäksi ongelmaksi voinee muodostua sama asia kuin patenteissa, eli tekoälyn kykenemättömyys nauttia tekijänoikeuden suomista oikeuksista teokseensa.

Oikeuskäytännön osalta voidaan todeta, että Yhdysvaltojen tekijänoikeusvirasto on hylännyt toistaiseksi jo kolme rekisteröintipyyntöä tekoälyteoksista.²²² Esimerkiksi tapaukset Thaler v. Perlmutter ja Naruto v. Slater osoittavat, että ainakaan Yhdysvaltojen tekijänoikeusdoktriini ei toistaiseksi hyväksy tekoälyä tekijänä.²²³ Thaler v. Perlmutter -tapauksen yhteydessä Yhdysvaltojen tekijänoikeusvirasto totesi, että kyseinen teos sisältää tekoälyllä luotua sisältöä enemmän kuin vähäisen määrän. Tekijänoikeusviraston mukaan tekijänoikeusrekisteröinti voitaisiin myöntää tekoälyteoksen ihmisen luomille osille, jos ne sisältävät tarpeeksi inhimillisen työn tulosta, mutta tekoälyn luomat osat jäisivät vaille suojaa. Kyseisessä tapauksessa hakija ei kyennyt poistamaan teoksesta tekoälyohjelmiston luomia osia, jolloin katsottiin, että ihmisen ja tekoälyn osat teoksesta olivat sulautuneet yhteen siten, että ne olivat erottamattomia, eikä suojaa voitaisi antaa myöskään ihmisen luomille osuuksille.²²⁴ Tässä tapauksessa suojaa olisi siis ollut mahdollista saada ihmisen luomille osuuksille, jolloin myös ihminen pysyisi tekijänoikeussuojan haltijana. Tekoälyn luomukset taas jäisivät vapaaseen käyttöön.

Muiden immateriaalioikeuksien kohdalla näyttää siis selvästi siltä, että tekoäly ei voi olla keksijä tai teoksen luoja itsenäisessä mielessä. On todennäköistä, että mallioikeuden kohdalla päädytään samaan tulkintaan, ainakin toistaiseksi. Ongelmana tilanteessa on ensinnäkin se, että, tuotteessa olisi syytä näkyä ihmisen kädenjälki ainakin jollain tasolla, eikä se saisi olla täysin tekoälyn luoma. Vaikka esimerkiksi suunnitteluongelman ratkaiseminen voidaan katsoa jonkinlaiseksi panokseksi, se ei ole riittävää vaatimukselle mallin kehittelystä.²²⁵ Lisäksi

²²¹ Ginsburg 2018 s.131.

²²² Ks. Thaler v. Perlmutter (No. 22-1564 (BAH)), Naruto v. Slater (No. 16-15469) sekä SR # 1-11016599571; Correspondence ID: 1-5PR2XKJ.

²²³ Thaler v. Perlmutter (No. 22-1564 (BAH)), Naruto v. Slater (No. 16-15469).

²²⁴ Thaler v. Perlmutter (No. 22-1564 (BAH)).

²²⁵ Antikainen – Härkönen 2024, s. 24.

ongelmia aiheuttaa kaikille immateriaalioikeuksille yhteinen ongelma: tekoäly ei voi olla oikeussubjekti. Edelleen tekoäly ei voi olla oikeuksien tai velvollisuuksien haltija.

Vaikka joskus ensimmäisen ongelman kohdalla päädyttäisiin tulkintaan, jossa tekoälyn itsenäinen työ saisi suojaa, eli vaatimus mallin kehittelystä täytyisi, pitäisi vielä selvittää, kuka on oikeuksien ja velvollisuuksien haltija. Muuten tekoälyn itsenäisesti luomat tuotteet eivät voisi saada suojaa. Tilanne, jossa mallioikeuden haltija ei ole tiedossa, ei ole toivottu eikä järkevä.²²⁶ Olennainen osa mallisuoja on nimenomaan se, että henkilö tuotteen takana voi nauttia sen tuomista oikeuksista, eikä niinkään ainoastaan tuotteen suojaaminen ilman siihen linkittyvää henkilöä.²²⁷

Jos lähtökohta on, että tekoäly ei voi olla immateriaalioikeuksien haltija, on selvitettävä, kenelle oikeudet kuuluisivat. Vaihtoehtoiksi jää, että oikeudet siirtyvät jollekin tekoälyyn linkittyvälle henkilölle tai työt jäävät kokonaan ilman suojaa. On kuitenkin haastavaa määritellä, kenelle ihmiselle oikeudet tekoälyn teoksiin siirtyisivät. Ehdokkaita oikeudenhaltijoiksi voisivat olla ainakin tekoälyohjelmiston luoja, lisenssinhaltija tai kulloisessakin tilanteessa tekoälyä käyttänyt henkilö. Yksi mahdollinen tulkinta on, että oikeudet tekoälyteoksiin siirtyisivät työsuhteessa luotujen mallien kaltaisesti tekoälyltä ihmishenkilölle. Esimerkiksi yhteisömalliasetuksessa todetaan:

”Jos mallin on luonut työntekijä työtehtäviä suorittaessaan tai työnantajan ohjeita noudattaessaan, oikeus yhteisömalliin kuuluu työnantajalle, jollei sopimuksella ole toisin sovittu tai jos sovellettavassa kansallisessa lainsäädännössä ei toisin määrätä.”²²⁸

Vaikka tämä voisi olla yksi lähestymistapa asian ratkaisuun, kohdataan edelleen sama ongelma: tekoäly ei voi sitoutua työsopimukseen.²²⁹ Todennäköisesti tällaiseen tulkintaan ei siis voitaisi päätyä nykyisen lainsäädännön pohjalta. Sen sijaan tarvittaisiin uutta sääntelyä, jossa tätä työsuhteeseen perustuvaa periaatetta voitaisiin käyttää pohjana.

²²⁶ Toisaalta tekijänoikeuden kohdalla tällainen tilanne on mahdollinen. Tekijänoikeuden yhteydessä kyse voi kuitenkin olla siitä, että tekijä on itse tietoinen teoksestaan ja nauttii sen oikeuksista, vaikka yleisö ei tekijää tietäisikään. Kyse on siis tietoisesta anonymiteetistä. Tekoälyn kohdalla ei kyse ole kuitenkaan valinnasta.

²²⁷ Tämä pohja voidaan nähdä deontologisten oikeutusteorioiden ydinajatuksena.

²²⁸ Asetus (EY) N:o 6/2002, artikla 14(3).

²²⁹ Allen – Widdison 1996, s. 46.

Tilannetta selventävää sääntelyä tarvittaisiin, sillä tekoäly ei pystyisi myöskään siirtämään itse oikeuksia eteenpäin. Tätä puoltaa se, että esimerkiksi Euroopan komission asetuksessa yhteisömalliasetuksen täytäntöönpanosta mainitaan, että mallioikeushakemuksessa voi olla hakijan allekirjoittama vakuutus siitä, että mallin luoja on luopunut oikeudestaan tulla mainituksi.²³⁰ Malliasetuksen 14(1) artiklassa todetaan: ”*Oikeus yhteisömalliin kuuluu mallin luoneelle tai sille, jolle hänen oikeutensa ovat siirtyneet.*”²³¹ Näiden kohtien valossa ongelmaksi muodostuu se, että oikeus malliin ei voi kuulua tekoälylle missään vaiheessa, koska se ei voi olla oikeuksien haltija, mutta se ei pysty myöskään itse siirtämään oikeuksia tai luopumaan oikeudestaan tulla mainituksi, mikä johtaa tilanteeseen, jossa oikeus malliin ei voi kuulua sen luojalle, mutta sitä ei voitaisi siirtää muillekaan.

Jotta tällaisilta ongelmilta vältyttäisiin, pitäisi oikeuksien kaikesti siirtyä automaattisesti jollekin ihmiselle, esimerkiksi työsuhdemenettelyn kautta tai muun vastaavanlaisen sopimuksen kautta. Tällöin oikeudet malliin voisivat kuulua esimerkiksi automaattisesti ihmishenkilölle, joka on ohjeistanut tekoälyä tai luonut tekoälyohjelmiston, jolloin virallista oikeuksien siirtoa ei tarvittaisi. Ongelmana tosin säilyy se, että tekoäly ei voi olla sopimuksen osapuoli.²³² Toinen vaihtoehto on, että tekoälyn luomat työt jäisivät ilman suojaa ja siten vapaasti käytettäviksi. Tämä vaikuttaakin olevan tilanne nykyhetkellä, sillä useat kysymykset pysyvät avoimina. Euroopan parlamentti on kuitenkin todennut, että oikeuksien pitäisi siirtyä jollekin luonnolliselle henkilölle tai oikeushenkilölle tällaisessa tilanteessa.²³³

Eräänä vaihtoehtona on myös esitetty, että tekoäly voisi jatkossa saada esimerkiksi oikeushenkilön aseman.²³⁴ Tätä varten olisi kuitenkin selvitettävä siihen liittyviä ongelmia ja vastuukysymyksiä. Esimerkiksi Euroopan parlamentin raportissa on todettu, että oikeushenkilön aseman antaminen tekoälylle ei olisi sopivaa.²³⁵ Toistaiseksi tämä vaikuttaakin epärealistiselta teorialta esimerkiksi siksi, että tekoäly ei voisi itsenäisesti hallinnoida

²³⁰ Komission asetus (EY) N:o 2245/2002, yhteisömallista annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 6/2002 täytäntöönpanosta, artikla 1(2)(d).

²³¹ Asetus (EY) N:o 6/2002, artikla 14(1).

²³² Allen – Widdison 1996, s. 46.

²³³ Report - A9-0176/2020, kohta 16.

²³⁴ Cofone 2018, s. 167.

²³⁵ Report - A9-0176/2020, kohta 14.

oikeuksiaan.²³⁶ Onkin huomioitava, että oikeushenkilöiden, kuten yritysten, takana on aina ihmisiä. Yritys toimii jatkuvasti ihmisten kautta, tekoäly vain pienemmin osin. Esitettyä ei voida katsoa toivotuksi vaihtoehdoksi senkään takia, että tekoälyn erottaminen omaksi oikeushenkilökseen saattaa johtua usein siitä, että ihmiset tekoälyn takana eivät halua olla vastuussa tekoälyohjelmiston mahdollisesti aiheuttamista ongelmista.²³⁷ Toinen ongelma koskee oikeushenkilöä mallin luoja. Vaikka mallioikeuslainsäädännössä ei varsinaisesti kielletä oikeushenkilöä mallin luoja, se vaikuttaa epäsuorasti viestivän, että mallin luoja täytyy olla luonnollinen henkilö.²³⁸ Siten, vaikka tekoäly voisi saada oikeushenkilön aseman, voi jonkinlaiseksi ongelmaksi muodostua oikeushenkilö mallin luoja.

Yleisesti ottaen voidaan todeta, että tekoäly ei tämänhetkisen käsityksen mukaan voi olla mallin luoja, eikä hallinnoida malliin liittyviä oikeuksia. Jos tekoälyn luomia malleja halutaan suojata, pitäisi oikeuksien siirtyä jollekin ihmishenkilölle automaattisesti, sillä tekoäly ei voi sitoutua sopimukseen tai siirtää oikeuksia jollekin henkilölle. Oma kysymyksensä koskee toki sitä, voiko tekoäly nykytilanteessa luoda mitään ilman ihmisen merkittävää panosta.

Kuitenkin teeman yhteydessä on huomioitava, että tekoäly on kehittynyt nopeasti itsenäisemmäksi, eikä oikeustila ole ehtinyt mukautua tähän. Lainsäädäntöä ei ole säädetty niinkään tavoitteena estää tekoälyn mahdollisuus olla mallin luoja, vaan ne on luotu aikana, jolloin tekoälyn osallisuutta ei ole otettu huomioon. Säädökset ovat aikansa tuotteita. Huomionarvoista onkin, että esimerkiksi Euroopan parlamentin päätöslauselmaesityksessä ei suoranaisesti torjuta tekoälyn tuottamien luomuksien suojaamista ja siten välillisesti tekoälyä mallin luoja, vaan käytetään ilmaisua ”tekoälyn tuottamille luomuksille potentiaalisesti myönnettävät teollis- ja tekijänoikeudet”.²³⁹

²³⁶ Mik 2021, s. 434.

²³⁷ Mik 2021, s. 434; Allen – Widdison 1996, s. 25 ja 36; Giuffrida ym. 2018, s. 747 ja 751–752.

²³⁸ Tischner 2021, s. 176; EU-mallisuojan hakemisen yhteydessä ei tosin ole pakollista nimetä mallin suunnittelijaa, vaikka se onkin mahdollista.

²³⁹ Report - A9-0176/2020, kohta 15.

6 Oikeudenloukkaukset, turvaamistoimet ja todistelu

6.1 Raakadata tuotteiden pohjalla

Kuten tutkielmassa on aikaisemmin kerrottu, generatiivisen tekoälyn kouluttamiseen tarvitaan dataa.²⁴⁰ Tekoälyohjelmisto hyödyntää sille syötettyä dataa ja pystyy luomaan sen avulla näennäisesti uusia tuotteita. Tekoälyä hyödyntävät suunnittelijat voivat käyttää tekoälyn kouluttamiseen julkista kuvamateriaalia esimerkiksi kuvanjakopalveluista tai muita muotikuvia.²⁴¹ Toinen mahdollisuus on fyysisen tuotteen valokuvaus tai muu skannaus sekä digitaalisessa muodossa olevan tallentaminen tietokoneelle uudeksi tiedostoksi.²⁴²

Esitetty tilanne on olennainen datan suojaamisen ja yksityisyyden kannalta, mutta myös immateriaalioikeuksien suojan osalta. Kirjoittamisen ajankohdalla on kuitenkin edelleen epäselvää, miten dataa saadaan hyödyntää ja, miten mahdollisia loukkauksia käsitellään.²⁴³ Voidaan nähdä jokseenkin selkeänä, että tekoälyn luoma tuote, eli lopputulos, voi olla mallioikeutta loukkaava.²⁴⁴ Epäselvää on puolestaan se, onko pelkkä suojatun tuotteen tallentaminen koneelle tai sen syöttäminen tekoälyohjelmistolle koulutusdataksi jo itsessään loukkaavaa.²⁴⁵ Tämän kysymyksen ajankohtaisuuden on tunnustanut myös Euroopan parlamentti, joka vaatii asiaan lisäselvitystä.²⁴⁶ Käsiteltävänä on kysymys siitä, onko tuotteen hyödyntäminen datana ilman lupaa jo loukkaus vai realisoituuko loukkaus vasta tekoälyn luomassa tuotteessa, jos se ei tuota perehtyneelle käyttäjälle erilaista kokonaisvaikutelmaa.

Kysymys ei ole ainoastaan teoreettinen, vaan suojatun sisällön hyödyntäminen raakadatassa on todellinen ongelma. Esimerkiksi tunnetut kirjailijat Yhdysvalloissa ovat nostaneet kanteita

²⁴⁰ Vesala – Ballardini 2019, s. 101; Ks. generatiivisesta tekoälystä kappale alaluku 2.5.

²⁴¹ Luce 2019, s. 125—126.

²⁴² Ks. aiheesta kappale 2.5.

²⁴³ Tutkielmassa keskitytään nimenomaan immateriaalioikeuksien loukkauksiin. Yksityisyydensuojaan liittyvät kysymykset jäävät käsittelyn ulkopuolelle.

²⁴⁴ Asiaa käsitellään lisää luvun myöhemmässä osassa.

²⁴⁵ Vesala – Ballardini 2019, s. 101.

²⁴⁶ Report - A9-0176/2020, kohta 18. Tässä yhteydessä viitataan lähinnä tekijänoikeuteen, mutta voidaan nähdä, että samat kysymykset ja ongelmat koskettavat myös muita immateriaalioikeuksia.

tekijänoikeudella suojatun sisällön käyttämisestä tekoälyn kouluttamiseen.²⁴⁷ Vaikka nämä tapaukset koskevatkin tekijänoikeutta, ei ole missään nimessä poissuljettua, että myös muilla immateriaalioikeuksilla, kuten mallioikeudella, suojatun sisällön käyttö koulutusdatassa olisi loukkaus.²⁴⁸ Toisaalta kirjallisuus ja muoti voidaan nähdä erilaisina aloina. Muoti perustuu ennen kaikkea inspiraatioon ja jopa jonkin asteiseen kopiointiin toisin kuin kirjallisuus.²⁴⁹ Siksi edellisten tuotteiden käyttämistä uusien pohjalla ei välttämättä nähdä samalla tavalla negatiivisena kuin muilla aloilla.

Tässä tilanteessa olennaisinta on, millaiseen mallin hyödyntämiseen oikeudenhaltija voi lopulta edes puuttua ja sisältyykö mallin käyttö raakadatana kyseiseen listaan.²⁵⁰ On huomioitava, että rekisteröityjen mallien haltijoilla on huomattavasti laajemmat oikeudet malleihinsa kuin rekisteröimättömän oikeuden haltijalla.²⁵¹ Voidaankin olettaa, että mallin hyödyntäminen koulutusdatana johtaisi todennäköisemmin loukkauksiin rekisteröidyn kuin rekisteröimättömän mallin kohdalla. Rekisteröidyn oikeuden haltija saa monopolin malliinsa ja pystyy puuttumaan sen käyttöön huomattavasti laajemmin eli saa yksinoikeuden käyttää sitä.²⁵²

Loukkauksien mahdollinen tapahtuminen linkittyy lopulta kahteen arvioitavaan tekijään. Arvioinnin kohteena on, mitä käsite ”mallin käyttö” tarkoittaa sekä mihin viitataan mallin sisältävällä tai sitä soveltavalla tuotteella²⁵³. Merkityssisällöt on selvitettävä, jotta tiedetään, millainen käyttö on oikeudenhaltijan yksinoikeus sekä se, millainen loukkaavan tuotteen on oltava. Todettakoon myös, että EU:n mallioikeusuudistus tulee osaltaan muuttamaan asian arviointia. Seuraavissa alaluvuissa käsitellään näitä tekijöitä tarkemmin.

²⁴⁷ Ks. Case No. 1:23-cv-8292 Class Action Complaint.

²⁴⁸ WIPO, IP and Frontier Technologies: Generative AI, Navigating Intellectual Property.

²⁴⁹ Natalia Särämäkarin haastattelu 7.3.2024

²⁵⁰ Vesala – Ballardini 2019, s. 101; Toisaalta voitaisiin ajatella, että tekijänoikeuksia sääntelevä DSM-direktiivi ((EU) 2019/790) voi antaa asiaan tulkinta-apua. DSM-direktiivi sisältää niin kutsutut tiedonlouhinta-artiklat eli artiklat 3 ja 4. Artiklat muodostavat poikkeuksen tekijänoikeudelliseen suoja-alaan. Niiden mukaan suojattua sisältöä saadaan tietyissä tilanteissa käyttää tiedonlouhintaan. Jos edellä kerrotun kaltainen suhtautuminen, eli poikkeus oikeudenhaltijan oikeuteen, päätettäisiin ulottaa mallioikeudella suojattuihin tuotteisiin, voisi tuotteiden käyttäminen raakadatassa olla sallittua. Tällainen tulkinta vaikuttaa kuitenkin kaukaa haetulta, ainakin toistaiseksi. Kyse on nimenomaan poikkeuksista, eikä esimerkiksi mallioikeusuudistuksen yhteydessä tällaisia poikkeuksia ole otettu esille.

²⁵¹ Hodge – Härkönen, tulossa 2024; Yilmaztekin s. 58.

²⁵² Hodge – Härkönen, tulossa 2024.

²⁵³ Erityisesti siinä merkityksessä, sisältääkö mallioikeus tuotteen muutokset eri muotoihin.

6.1.1 Mallin käyttö

Mallioikeusasetuksessa määritellään, millaiseen mallin käyttöön sen haltija voi puuttua. Käytöllä viitataan nykyisen lainsäädännön osalta

*”-- -- erityisesti sellaisen tuotteen, johon kyseinen malli sisältyy tai johon sitä sovelletaan, valmistamisen, tarjoamisen, markkinoille saattamisen, maahantuonnin, maastaviennin tai käytön sekä tällaisen tuotteen varastoinnin näihin tarkoituksiin.”*²⁵⁴

Esimerkkilistan lisäksi siis mallin käyttö, joka käsitteenä jättää tulkitsijalleen liikkumavaraa, voi olla loukkauksen aiheuttavaa toimintaa.²⁵⁵ Mikään näistä mallioikeuden haltijalle varatuista käyttötavoista ei kuitenkaan vaikuta soveltuvan suoraan mallin tallentamiseen esimerkiksi kovalevyille tai tallenteen käyttöön raakadatana. Toisaalta voidaan ajatella, että mallin loukkaukset on määritelty ajalla, jolloin tämänkaltaiset tilanteet eivät olleet ajankohtaisia, eikä tarkoituksena ole siten välttämättä ollut poissulkea tilanteita loukkauksien ulkopuolelle. Siksi voi olla mahdollista, että käsitettä ”käyttö” voitaisiin tulkita siten, että se ensinnäkin käsittäisi myös uudenlaiset, digitaaliset mallin käyttötavat.²⁵⁶ Malliasetuksen 19 artiklassa esitettävä luettelo ei sanamuotonsa puolesta vaikuta myöskään olevan tyhjentävä, vaan enemmänkin esimerkkejä esittävä.²⁵⁷ Kirjallisuudessa on tulkittu, että mallin digitointi on mallin käyttöä.²⁵⁸

On myös huomioitava, että esimerkiksi yksityinen tai kokeellisia tarkoituksia varten tehty käyttö ei aiheuta loukkausta.²⁵⁹ Mallioikeusasetuksen artikla 20 sisältää listan poikkeuksista mallioikeuden suoja-alaan.

6.1.2 Mallin sisältävä tai sitä soveltava tuote

Yksinoikeudessa mallin käyttöön kyse täytyy olla mallin sisältävän tai sitä soveltavan tuotteen käyttämisestä. Mallioikeusasetuksen 19 artiklassa sanotaan suomeksi *”sellaisen tuotteen, johon kyseinen malli sisältyy tai johon sitä sovelletaan”* tai englanniksi *”a product in which the design*

²⁵⁴ Asetus No 6/2002, artikla 19(2).

²⁵⁵ Nordberg – Schovsbo 2017, s. 9.

²⁵⁶ Vesala – Ballardini 2019, s. 111.

²⁵⁷ Asetus No 6/2002, artikla 19(2).

²⁵⁸ Nordberg – Schovsbo 2017, s. 9.

²⁵⁹ Asetus No 6/2002, artikla 20.

is incorporated or to which it is applied”, kun luetellaan, millaisia mallin käyttötapoja voidaan erityisesti kieltää. Esimerkiksi kirjallisuudessa *Yilmaztekin* on katsonut, että fyysisen mallin käyttö tekoälyn kouluttamiseen ei aiheuta loukkausta, vaan kyse on ainoastaan mallin digitoinnista.²⁶⁰ Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että mallin tallentaminen tai syöttäminen raakadataan ei välttämättä etene fyysisen tuotteen muodostamiseksi, mikä vaikuttaa olevan edellytys loukkauksen aiheutumiseen.²⁶¹ Toisaalta digitaalisessa muodossa olevan mallin kohdalla kyse ei kuitenkaan voi olla digitoinnista, sillä malli on jo valmiiksi olemassa digitaalisessa muodossa. On kokonaisuudessaan epäselvää, voiko tuote, jossa loukkaus aktualisoituu, olla digitaalinen.²⁶²

Kirjallisuudessa *Schovsbo* ja *Nordberg* ovat katsoneet, että kyse on mallin loukkauksesta, jos mallioikeudella suojattu tuote esimerkiksi valokuvataan tai skannataan ja muunnetaan tiedostoksi, joka voidaan syöttää teknisessä muodossa koneeseen.²⁶³ Tässä tulkinnassa voidaan katsoa, että mallin sisältävä tuote olisi juuri valokuva tai skannaustulos, joka esittää tuotetta. Kyse ei ole vain digitoinnista, vaan mallin käytöstä, joka on mallioikeuden haltijan yksinoikeus. Koska kyseessä on nimenomaan tallennus samasta tuotteesta, ei tallenne todennäköisesti tuottaisi perehtyneelle käyttäjälle erilaista kokonaisvaikutelmaa. Tällöin mallista ei kuitenkaan tuoteta fyysistä esinettä.

Analyysin yhteydessä olennaista on ennen kaikkea se, suojataanko esimerkiksi 3D-muodossa olevaa mallia myös 2D-muodossa, vai onko mallin muuntaminen toiseen muotoon sellainen muutos, joka katkaisee mallisuojan laajuuden. Kysymys on siitä, suojataanko mallioikeudella tuotetta sellaisenaan sen muodosta riippumatta vai ei.²⁶⁴ Käytännön tasolla kyse voi olla muun muassa tilanteesta, jossa mallioikeudella suojattu 3D-muodossa oleva tuote näkyy internetiin ladatussa kuvassa 2D-muotoisena.

²⁶⁰ *Yilmaztekin* 2023, s. 61.

²⁶¹ *Yilmaztekin* 2023, s. 61; *Vesala – Ballardini* 2019, s. 111.

²⁶² *Vesala – Ballardini* 2019, s. 111.

²⁶³ *Nordberg – Schovsbo* 2017, s. 20.

²⁶⁴ Ks. aiheesta tarkemmin *Antikainen* 2021.

Tulkintaeroja siitä, sisältääkö mallin suoja tuotteen sen eri muodoissa, on olemassa sekä kirjallisuudessa että oikeustapausten tasolla.²⁶⁵ Saksalainen tuomioistuin on päätenyt asian kohdalla niin sanottuun abstraktiin tulkintaan ja katsonut, että mallia suojataan myös toiseen muotoon muunnettuna.²⁶⁶ Kyse oli 3D-muodossa olevan mallioikeudella suojatun tuotteen hyödyntämisestä 2D-muodossa julisteessa.²⁶⁷ Tämä käyttö tulkittiin loukkaukseksi.²⁶⁸

Vastakohtaisen konkreettisen tulkinnan mukaan mallia suojataan vain rekisteröintimuodossa.²⁶⁹ EUT:n Nintendo-tapauksen²⁷⁰ lopputulosta on tulkittu sekä abstraktille että konkreettiselle tulkinnalle myönteiseksi.²⁷¹ On kokonaisuudessaan epäselvää, kattaako esimerkiksi 3D-muodossa olevan fyysisen tuotteen suoja tuotteen myös 2D-muotoon muunnettuna.²⁷² Jos ei, fyysisen tuotteen digitointi, olisi sallittua, koska tällöin malli muunnetaan eri muotoon, joka ei ole enää suojan alainen, eikä loukkausta aiheutuisi siten ollenkaan.

6.1.3 Mallioikeusuudistuksen vaikutukset

Edellä esitettyihin asioihin saadaan kuitenkin jonkinlaista selkeyttä EU:n mallioikeusuudistuksen myötä. Uusittu mallioikeusasetuksen 19 artikla laajentaa mallin loukkaukset seuraavaan toimintaan: *”mallin tallentavan välineen tai ohjelmiston luominen, lataaminen, kopiointi ja jakaminen tai jakelu muille, jotta a alakohdassa tarkoitettu tuote voidaan valmistaa.”*²⁷³

²⁶⁵ Kirjallisuudessa Yilmaztekin on katsonut, että mallisuoja kattaa suojan vain yhdessä muodossa. Tällöin siis 2D-muodossa olevan mallin muuntaminen 3D-muotoon ei ole loukkaavaa. Toisaalta Antikainen on taas tulkinnut, että mallin suojaaminen kattaa sen molemmissa muodoissa. Ks. Yilmaztekin 2023 s. 61 ja Antikainen 2021 s. 158 ja 160. Valtioiden tasolla erityisesti Saksa on tukeutunut abstraktiin tulkintaan, konkreettiseen tulkintaan taas Pohjoismaissa ja Iso-Britanniassa. Ks. aiheesta Antikainen 2021, s. 2.

²⁶⁶ Saksan liittovaltion korkein oikeus, I ZR 56/09 (KG) ICE, GRUR 2011, 1117; Kur 2003, s. 55.

²⁶⁷ Saksan liittovaltion korkein oikeus, I ZR 56/09 (KG) ICE, GRUR 2011.

²⁶⁸ Samaan näkökulmaan on päädytty ranskalaisessa tuomioistuimessa, ks. Pariisin valitustuomioistuin, po^{le} 5, ch. 2, 27 Nov. 2015, S.A.S. Piganiol c/ S.A.S. Publicis Conseil et al., No. 13/21612, JurisData No. 2015-029315.

²⁶⁹ Antikainen 2021, s. 138--139; Antikainen 2021, s. 1—2; Yilmaztekin 2023, s. 61.

²⁷⁰ C-24/16 ja C-25/16 Nintendo Co. Ltd v BigBen Interactive GmbH ja BigBen Interactive SA.

²⁷¹ Yilmaztekin 2023 s. 61.

²⁷² Antikainen 2021, s. 2.

²⁷³ COM(2022) 666 final, artikla 19.

Tämä artikla on säädetty erityisesti 3D-tulostuksen tuomat haasteet mielessä.²⁷⁴ Siitä huolimatta voidaan nähdä, että 3D-tulostuksessa ja tekoälyn raakadatassa on yhtäläisyyksiä. Molemmissa tapauksissa jokin mallioikeudella suojattu tuote täytyy tallentaa jollakin tavalla ja muuntaa tallenne muotoon, joka voidaan syöttää koneelle. Uusi ehdotettu artikla vastaa ainakin jokseenkin kysymykseen siitä, voiko myös mallin hyödyntäminen raakadatassa olla artiklan mukaista käyttöä.

Erityisesti uudistetun artiklan valossa näyttää siltä, että lainsäätäjät on pyrkinyt lopputulokseen, jossa myös uudenlaiset mallin käyttötavat ovat mallioikeuden haltijalle varattua mallin käyttöä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että kyse on automaattisesti mallin loukkauksesta. Artiklassa määritellään edelleen, että esimerkiksi ohjelmiston luomisen tarkoituksena on oltava mallin sisältävän tai mallia soveltavan tuotteen valmistaminen. Näin ollen voidaan nähdä, että asian lopputulos riippuu erityisesti kahdesta asiasta:

1. Onko esimerkiksi mallin kuvan sisältävä tiedosto jo tuote, jossa loukkaus aktualisoituu. Kuten todettua, *Yilmaztekin* on katsonut, että ei, kun taas *Nordberg* ja *Schovsbo* ovat tulkinneet, että esimerkiksi niin sanottu *computer aided design* eli CAD-tiedosto on jo tuote, jossa mallia käytetään. Jos tällainen tiedosto on jo tuote, puhuu se loukkauksen tapahtumisen puolesta.

Huomioitavaa on, että molemmat tulkinnat on tehty ennen mallioikeusuudistuksen voimaantuloa. Voidaan katsoa, että uudistuksessa lainsäädäntöön tehdyt muutokset puhuvat enemmän *Nordbergin* ja *Schovsbon* tulkinnan puolesta, sillä tavoitteena on nimenomaan antaa mallioikeuden haltijoille mahdollisuus puuttua myös uudenlaiseen mallien käyttöön.²⁷⁵ Ennen mallioikeusuudistusta oli epäselvää, voiko loukkaus aktualisoitua tuotteessa, joka ei ole fyysinen.²⁷⁶ Kuitenkin uudistuksen myötä mallioikeudellisen tuotteen määritelmää uudistettiin

²⁷⁴ Mallioikeusasetuksen artiklojen taustoituksessa todetaan, että mallioikeuksien soveltamisalaa täytyy uudistaa siten, että voidaan vastata 3D-tulostuksen aiheuttamiin haasteisiin. Lisäksi resitaalissa 11 todetaan, ”3D-tulostustekniikoiden lisääntyvä käyttö teollisuuden eri aloilla asettaa mallioikeuden haltijoille haasteita, kun ne pyrkivät tehokkaasti estämään suojattujen malliensa laittoman jäljentäminen.”

²⁷⁵ Pynnönen 2023.

²⁷⁶ Vesala – Ballardini 2019, s. 111.

siten, että tuotteet voivat ilmetä myös digitaalisessa muodossa.²⁷⁷ Tämän myötä voidaan tulkita, että myös loukkaus voi ilmetä tuotteessa, joka ei etene fyysiseen muotoon asti.

2. Kattaako mallisuoja myös esimerkiksi 3D-muodossa rekisteröidyn mallin 2D-muotoon muutettuna. Jos kattaa, loukkaus tapahtuu todennäköisemmin. Lisäksi on huomioitava, että digitaalisten mallien kohdalla tätä ongelmaa ei ole välttämättä ollenkaan, jos malli on jo valmiiksi 2D-muodossa suojattu.

Kun edellä esitettyihin kysymyksiin saadaan vastaukset, on asian lopputuloksen arviointi helpompaa. Kirjoittamisen hetkellä voidaan kuitenkin katsoa, että asian lopputulos linkittyy juuri edellä esitettyihin tekijöihin. Yleisesti ottaen voidaan todeta, että uusi digitaalinen mallien käyttöympäristö muodostaa kysymyksiä, joihin saadaan vastauksia ainoastaan nykyisten säädöksiä tulkinnalla, mikä puolestaan aiheuttaa toistaiseksi epävarmuutta. Toisaalta Euroopan unionin lainsäätaja on osoittanut jo joustavuutta digitaalisen maailman ja mallioikeuksien välisen suhteen kohdalla ylipäätään uudistamalla mallioikeuslainsäädäntöä suuntaan, joka huomioi myös digitaaliset mallit.²⁷⁸ Tämä joustavuus ja laajennetut sanamuodot antavat olettaa, että loukkausten arviointia voidaan ulottaa uudenslaisiin käyttötappoihin. On mahdollista katsoa, että mallin kuva, joka tallennetaan tiedostoksi raakadatan käyttöä varten ja siten muodostaa digitaalisessa muodossa olevan tuotteen, on sellaista mallin käyttöä, joka kuuluu yksinoikeuden piiriin.²⁷⁹

6.2 Tekoälyn luoma loukkaava tuote

Keskeisintä oikeudenloukkauksien kannalta ovat tekoälyn luomat loukkaavat tuotteet. Tekoälyn yleistymisen onkin todettu lisäävän tuotteiden kopiointia.²⁸⁰ Jos suojatun tuotteen käyttäminen koulutusdatassa ei välttämättä aiheuta loukkausta, on selvempää, että uusi tuote,

²⁷⁷ COM(2022) 666 final artikla 3.

²⁷⁸ Ks. COM(2022) 666 final ja COM(2022) 667 final.

²⁷⁹ Vesala – Ballardini 2019, s. 113. Kirjallisuudessa on myös katsottu, että loukkaus voisi jäädä tapahtumatta, koska tekoälyn kouluttaminen tapahtuu piilossa, jolloin tuote ei tuottaisi perehtyneelle käyttäjälle mitään vaikutelmaa. Perehtyneen käyttäjän arviointi ei kuitenkaan perustu siihen, voisiko hän tosiasiallisesti nähdä tuotteen, vaan kyse on fiktiivisestä asetelmasta (Vesala – Ballardini 2019, s. 112).

²⁸⁰ Härkönen 2020, s. 163.

joka ei tuota perehtyneelle käyttäjälle erilaista yleisvaikutelmaa, loukkaa olemassa olevaa oikeutta.²⁸¹ Tähän kantaan on päädytty myös muussa kirjallisuudessa.²⁸²

On kuitenkin huomioitava, että loukkaus tapahtuu helpommin rekisteröidyn kuin rekisteröimättömän mallioikeuden kohdalla.²⁸³ Rekisteröity mallioikeus takaa yksinoikeuden käyttää mallia ja estää kolmatta osapuolta käyttämästä sitä ilman haltijan lupaa.²⁸⁴ Rekisteröimättömän oikeuden kohdalla oikeudenhaltija saa kieltää käytön vain, jos kiistanalainen käyttö johtuu suojatun mallin jäljentämisestä.²⁸⁵ Jos siis katsottaisiin, että tekoälyn aiheuttama loukkaus ei ole ollut tarkoituksellista kopiointia, eivät tuotteet loukkaisi rekisteröimättömää oikeutta.

Toisaalta vaikka on jokseenkin selvää, että kyseessä olisi loukkaus, oma kysymyksensä koskee sitä, kuinka todennäköistä tällaisen loukkauksen tapahtuminen on. Jos tekoälyä käytetään esimerkiksi suunnittelutyössä apuna, koulutusdatan määrä on yleensä suuri ja tekoäly pystyy teknisten ominaisuuksiensa puolesta luomaan myös tuotteita, joista yksittäiset koulutusdatan tuotteet eivät ole suoraan tunnistettavissa.²⁸⁶ Vaikka lopputuloksesta tulisikin loukkaava, tekoälyohjelmistoa hyödyntävä suunnittelija voi päättää olla käyttämättä loukkaavaa tuotetta.²⁸⁷

Vaikka tekoäly pystyykin mitä todennäköisemmin luomaan tuotteita, jotka eivät ole loukkaavia, se ei silti tarkoita, etteikö loukkausten tapahtuminen olisi mahdotonta. On nähtävissä, että loukkaava tilanne voi vaateteollisuuden yhteydessä olla ajankohtainen erityisesti silloin, kun erilaiset pikamuotitoimijat käyttävät esimerkiksi pienempien

²⁸¹ Koska samoja tuotteita voidaan suojata sekä mallioikeudella että tekijänoikeudella, on tärkeää huomioida, loukataanko samassa tilanteessa mahdollisesti useampaa oikeutta. Tekoäly voi luoda tuotteen, joka loukkaa samaan aikaan molempia suojamuotoja. On nähtävissä, että tutkielmassa esitettyjä johtopäätöksiä voidaan hyödyntää myös tekijänoikeuden kohdalla. Jos tekoäly luo tuotteen, joka on samanlainen kuin tekijänoikeudella suojattu tuote, muodostaa se yhtä lailla loukkauksen, kuten mallioikeuden yhteydessä. Toki molempien suojamuotojen arviointiperusteet eroavat toisistaan ja sen takia arviointi jää aina yksittäistapauksien varaan.

²⁸² Yilmaztekin 2023, s. 61—62.; Vesala – Ballardini 2019, s. 113.

²⁸³ Asetus No 6/2002, resitaali 21.

²⁸⁴ Ibid, artikla 19(1).

²⁸⁵ Ibid, artikla 19(2).

²⁸⁶ Yilmaztekin 2023, s. 61—62; Natalia Särämäkarin haastattelu 7.3.2024.

²⁸⁷ Yilmaztekin 2023, s. 61—62.

suunnittelijoiden tuotteita omien tuotteidensa pohjalla.²⁸⁸ Ei olisi ennennäkemätöntä, että pikamuotiyhtiöt jäljittelevät toisten suunnittelijoiden tuotteita omissa kokoelmissaan.²⁸⁹ Toiminta on siis aikaisemminkin ollut jokseenkin piittaamatonta, joten on mahdollista, että myös tekoälyn hyödyntämisen yhteydessä voidaan liikkua harmaalla alueella. Erityisesti tästä syystä voidaan todeta, että loukkausten tapahtuminen ei ole vain teoreettinen mahdollisuus, vaan myös todennäköistä.

Tilanteessa, jossa tekoäly luo loukkaavan tuotteen, on oikeudenhaltijan intressissä puuttua asiaan. Loukkauskanteen yhteydessä ei silti ole välttämättä olennaista käsitellä sitä, että loukkaus on juuri tekoälyn aiheuttama. Päinvastoin tällaisen väitteen tekeminen voi olla haitallisempaa kuin perinteisen lähestymistavan ottaminen asiaan kantajan kannalta.²⁹⁰ Oma kysymyksensä on silti edelleen, kuka on vastuussa tekoälyn aiheuttamista loukkauksista. On helpompaa lähestyä loukkaustilannetta sen kautta, kuka ihminen on vastuussa loukkauksesta. Jos kantaja vetoaa nimenomaan tekoälyn aiheuttamaan loukkaukseen, vastassa voi olla umpikuja. Tekoäly ei ole oikeussubjekti, joten se ei voi myöskään vastata omista loukkauksistaan, eikä siten esimerkiksi maksaa korvauksia tai muuten korvata loukkauksesta aiheutuneita menetyksiä. Oikeudenkäynnissä menestymisen kannalta olennaista vaikuttaa siten olevan juuri se, että oikeudenkäynnissä saadaan selville, kuka ihminen tekoälyn takana voidaan asettaa vastuuseen.

Tässä yhteydessä on huomioitava se, mikä on teoreettinen lähtökohta ja, mikä on käytännön tilanteissa kannattavaa. Oikeudenkäynnin yhteydessä molemmat osapuolet lähestyvät tilannetta omalta kannaltaan. Jos lähtökohtana on se, että tekoäly on luonut ihmisen mallia loukkaavan tuotteen, voi olla kantajan kannalta kannattavampaa vedota loukkaukseen tavallisella tavalla, eikä tuoda esimerkiksi ilmi epäilyksiään tekoälyn käytöstä.²⁹¹ Tekoäly loukkaajana ei välttämättä muuta sitä, millä tavalla tuote on loukkaava, mutta pahimmassa tapauksessa jättää vastuukysymykset avoimeksi. Toisaalta on myös huolehdittava siitä, että tekoäly ei muodosta niin isoa aukkoa lainsäädäntöön, että pahimmassa tapauksessa vastaajat voisivat välttyä vastuulta vetoamalla siihen, että loukkauksen aiheuttajana on tekoäly.

²⁸⁸ Natalia Särämäkarin haastattelu 7.3.2024.

²⁸⁹ Raustiala – Sprigman 2012, s. 1–8 ja 19–55.

²⁹⁰ Asta Uhlbäckin haastattelu 9.1.2024

²⁹¹ Asta Uhlbäckin haastattelu 9.1.2024.

Kokonaisuutena voidaan katsoa, että tekoälyn luoma samanlainen tuote²⁹² aiheuttaa mallioikeuden loukkauksen, kuten ihmisenkin luoma olemassa olevaa oikeutta loukkaava tuote. Loukkauksen voi aiheuttaa jo tekoälyn digitaalisessa muodossa tuottama tuote, koska mallioikeusuudistuksen myötä tuotteet voivat olla myös digitaalisessa muodossa. Toisin sanoen, tuotteen ei tarvitse edetä fyysiselle tasolle.²⁹³ Avoin kysymys koskeekin sitä, kannattaako oikeudenkäynnissä tuoda ilmi sitä, että loukkauksen on aiheuttanut nimenomaan tekoäly, sillä siitä saattaa aiheutua epävarmuutta vastaajasta. Oma haasteensa koskee myös sitä, kuka tekoälyn takana olevista ihmisistä voidaan asettaa tapauksesta vastuuseen. Jos siis esimerkiksi pikamuotiyhtiön tekoälysuunnittelija loisi yksittäisen suunnittelijan mallioikeutta loukkaavan tuotteen, on epäselvää, kuka luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö joutuisi vastuuseen loukkauksesta.

6.3 Turvaamistoimi tekoälyn koulutusdatalle

Tekoälyn liittyvät oikeudenloukkaukset voivat todetun mukaisesti olla kahdenlaisia. Loukkaus voi olla mahdollisesti ajankohtainen jo silloin, kun mallioikeudella suojattu tuote syötetään tekoälyn koulutusdataan, tai vasta silloin, jos tekoäly luo tuotteen, josta aikaisempi, mallioikeudella suojattu, tuote on tunnistettavissa ja se antaa perehtyneelle käyttäjälle samanlaisen yleisvaikutelman.

Juuri tekoälyn aiheuttamissa loukkauksissa, tekoälyohjelmiston koulutusmateriaalin säilyttäminen olisi tärkeää, sillä nimenomaan sähköisen koulutusdatan hävittäminen saattaa olla erityisen helppoa verrattuna esimerkiksi laajan kiinteän omaisuuden hävittämiseen.²⁹⁴ Tekoälyohjelmiston koulutusdata paljastaisi tällöin, mitä materiaalia tekoälyn kouluttamiseen on käytetty. Lähtökohtana kuitenkin on, että vain tekoälyn haltijalla on pääsy dataan ja kantaja ei voi saada haltuunsa dataa, jolla näyttää loukkauksen tapahtuneen. Ratkaisuna kuvattuun

²⁹² Samanlainen tuote tarkoittaa tässä yhteydessä immateriaalioikeudesta riippuen loukkaavaa tuotetta. Mallioikeuden kohdalla kyse on siis esimerkiksi tuotteesta, joka ei tuota perehtyneelle käyttäjälle erilaista yleiskuvaa.

²⁹³ COM(2022) 666 final artikla 3 ja 19.

²⁹⁴ Hallituksen esitys, 119/1999; Tämä tulee ajankohtaiseksi varsinkin, jos tuomioistuimet tulkitsevat, että mallin käyttö raakadatatassa aiheuttaa loukkauksen.

ongelmaan voi olla turvaamistoimi uudenaikaisessa käyttötarkoituksessa.²⁹⁵ Toistaiseksi turvaamistoimitapauksissa ei ole ollut tilannetta, jossa turvaamistoimea vaaditaan tekoälyn koulutusdatalle, vaan kohteena on usein kirjanpito tai muut asiakirjat.²⁹⁶ Onkin avoimena, olisiko koulutusdata sellainen asia, johon turvaamistoimi voitaisiin venyttää.

Turvaamistoimien kohdalla sovellettava lainsäädäntö ja toimivalta voi vaihdella. Tuomioistuinten toimivaltaa turvaamistoimissa sääntelee yhteisömalliasetuksen 90(1) artikla. Sen mukaan jäsenvaltioiden laissa säädettyjen mallia koskevien turvaamistoimien toteuttamista voi yhteisömallin osalta pyytää kyseisen jäsenvaltion viranomaisilta. Mukaan luetaan yhteisömalleja käsittelevät tuomioistuimet, vaikka toisen jäsenvaltion yhteisömalleja käsittelevä tuomioistuin olisi asetuksen mukaisesti asiassa.²⁹⁷

Lähtökohtana kanteiden käsittelyssä on soveltaa malliasetuksen säännöksiä, mutta jos tiettyä asiaa ei säädellä, sovelletaan kyseisen jäsenvaltion lakeja.²⁹⁸ Säädökset jättävät edelleen paljon vastuuta kansallisille tuomioistuimille.²⁹⁹ Voidaan todeta, että malliasetus sääntelee, miltä tuomioistuimelta turvaamistoimen määräämistä voidaan hakea. Koska asetus ei muuten sääntele turvaamistoimen määräämistä, määräytyvät sitä koskevat säännöt kansallisen oikeuden mukaan.³⁰⁰ Turvaamistoimien arviointi voi siis vaihdella huomattavasti tapauskohtaisesti.

Turvaamistoimesta teollis- ja tekijänoikeuksien kohdalla Suomessa säädetään laissa todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa (7.4.2000/344).³⁰¹ Turvaamistoimi voidaan myöntää jo ennen asian lopullista ratkaisua tai jopa ennen kuin kanne

²⁹⁵ Tilanteen ongelmallisuus on huomioitu myös Euroopan parlamentin raportissa (Report - A9-0176/2020), jossa todetaan, että tekoälyteknologiat voivat tehdä immateriaalioikeuksilla suojattujen tuotteiden seuraamisesta sekä hyödyntämisestä tekoälyn luomissa tuotteissa vaikeasti jäljitettävää, mikä voi estää haltijoiden korvauksensaannin.

²⁹⁶ Ks. esimerkiksi MAO:494/2023.

²⁹⁷ Asetus No 6/2002, artikla 90(1).

²⁹⁸ Ibid, artikla 88.

²⁹⁹ Kur 2021, s. 302.; Asetus No 6/2002, artikla 88(1).

³⁰⁰ Asetus No 6/2002, artikla 88.

³⁰¹ Turvaamistoimia käsitellään tässä luvussa kansallisen, eli Suomen oikeuden näkökulmasta. Euroopan unionin tasolla asiasta ei ole selkeitä yhteisiä sääntöjä. EU:lla ei ole esimerkiksi koko unionin kattavaa toimielintä, joka täytäntöönpanee tai valvoo turvaamistoimia. Siten esimerkiksi EU-mallin loukkauskanteen yhteydessä turvaamistoimen asettaa yksittäisen valtion tuomioistuin. Turvaamistoimi voidaan kuitenkin saattaa koskemaan useampia valtioita; Tämä laki perustuu TRIPS-sopimukseen.

on pantu vireille.³⁰² Tällöin tietty yksilöity aineisto määrätään takavarikoitavaksi tai muun todistusaineiston hankkimiseksi tai säilyttämiseksi tarpeellisen toimenpiteen alaiseksi.³⁰³ Oikeuskäytännössä on todettu, että turvaamistoimi voidaan myöntää, jos olemassa on vaade- ja vaaraedellytys, jos aineistolla voi olla merkitystä todisteena ja jos vastapuolelle ei aiheudu turvattavaan etuun nähden kohtuutonta haittaa turvaamistoimen myöntämisestä.³⁰⁴ Lisäksi hallituksen esityksestä 119/1999 selviää, että turvaamistoimen kohde tulisi ensinnäkin yksilöidä sellaisella tarkkuudella, että täytäntöönpanossa tiedettäisiin, mitä omaisuutta etsitään ja mihin turvaamistoimi kohdistetaan.³⁰⁵ Yksilöintivaatimuksen toteuttaminen voi olla haastavaa, jos koulutusdataa on erityisen paljon ja, jos vaatimus kohdistuisi dataan kokonaisuudessaan, saattaisi yksilöintivaatimus estää turvaamistoimen toteutumisen, koska jaettavaksi vaadittua dataa voisi olla suhteellisesti suuri määrä verrattuna siihen, mikä osa siitä on olennaista. Hallituksen esityksessä on esimerkiksi luvattomasti kopioitujen tietokoneohjelmien osalta todettu, että turvaamistoimihakemuksessa voitaisiin yksilöidä vastapuolen omistamat ja sen liiketiloissa olevat tietokoneet ja niissä olevat hakemuksessa mainitut tietokoneohjelmat tai muu hakemuksessa mainittu tietokoneessa oleva aineisto, josta oikeudenloukkaus saattaa ilmetä.³⁰⁶

Lainsäädännön perusteella on kuitenkin hieman epäselvää, onko hakijalla tiedonsaantioikeus³⁰⁷ eli, saako turvaamistoimen hakija tutustua aineistoon, jolle turvaamistoimi on myönnetty.³⁰⁸ Korkein oikeus on ottanut kysymyksen kantaa ratkaisussa KKO:2019:10³⁰⁹, mutta ratkaisu koski kuitenkin tuotteiden alkuperää ja jakeluverkkoa koskevia eli kaupallisia tietoja, ei suoranaisesti loukkauksen todistavia tietoja. Ratkaisusta tuli ilmi, että tiedonsaantioikeutta

³⁰² Vuorenää ym. 2021, luku XI; Oikeudenkäymiskaari 7:6.1.

³⁰³ Laki todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa 7.4.2000/344, 2 §.

³⁰⁴ KKO:2019:10, kohta 9.

³⁰⁵ Hallituksen esitys, 119/1999, yksityiskohtaiset perustelut, kohta 1.

³⁰⁶ Ibid.

³⁰⁷ Tämä tiedonsaantioikeus koskee juuri turvaamistoimen yhteydessä tehtyä pyyntöä. Oikeudenkäymiskaarissa (17 luku 9 §) säädellään myös yleisestä editiovelvollisuudesta, joka velvoittaa henkilön, jolla on todiste hallussa, esittämään sen tuomioistuimessa.

³⁰⁸ Oman haasteensa yhtälöön asettaa tekniset vaikeudet. Jos tietokanta, jota tekoälyn kouluttamiseen on käytetty, on erityisen laaja, voi tiedon saaminen olla vaikeaa.

³⁰⁹ Huomionarvoista on, että ratkaisu on saanut osakseen kritiikkiä. Tässä tutkielmassa ei oteta kantaa ratkaisun oikeudellisuuteen, vaan todetaan sen lopputulos. Kritiikistä ks. *Juhani Sinkkosen* kirjoitus IPRinfo-lehdessä 4.4.2019.

täytyy arvioida turvaamistoimiasiasta erillään, mutta päätös voidaan tehdä ennen pääkäsitteilyä.³¹⁰ Hakijan täytyy esittää perusteltu pyyntö, jossa hän saattaa oikeutensa loukkauksen todennäköiseksi. Lisäksi arvioidaan, ovatko tiedot tarpeellisia hakijalle oikeudenkäyntiin ryhtymiselle, korvausvaatimuksen määrittämiselle sekä vaatimustensa perusteiden toteen näyttämiseksi. Myöhemmin arvioidaan mahdollista epäsuhtaa tietojen luovuttamisesta vastapuolelle aiheutuvan haitan ja tietojen saamisesta hakijalle koituvan edun välillä ja sitä olisiko epäsuhta niin suuri, että tietojen luovuttaminen nähtäisiin kohtuuttomana.³¹¹ Ei ole kuitenkaan varmuutta siitä, koskisivatko samat kriteerit myös tapausta, jossa tiedonsaantioikeutta haetaan loukkauksen todentavalle aineistolle.

Vastaus tiedonsaantioikeuden arviointiin olisi olennainen tekoälyn aiheuttamissa loukkauksissa. Korkeimman oikeuden ratkaisun perusteella näyttäisi siltä, että edellytysten täyttyessä tiedonsaantioikeus voidaan myöntää jo turvaamistoimiasian käsittelyn yhteydessä, jos kyse on kaupallisista tiedoista. Tiedonsaantiin pitää kuitenkin osoittaa erillinen pyyntö, eli turvaamistoimen myöntäminen itsessään ei anna automaattista oikeutta aineistoon tutustumiselle hakijalle. Se, miten loukkauksen osoittavien tietojen, eli juuri tekoälytapauksissa olennaisimman aineiston, jakamista arvioidaan, ei ole selkeää.

Voidaan todeta, että turvaamistoimisäätelyn avulla voitaisiin ensinnäkin varmistaa todisteiden säilyminen sekä mahdollisesti tiedonsaantioikeus aineistoon. Edelleen jää kuitenkin epäselväksi, voidaanko tekoälyn koulutusdataa kerätä talteen kuten perinteisiä todisteita tai aiheuttaako koulutusmateriaali ylipäättään loukkauksia sekä, voidaanko loukkauksen todistavia tietoja luovuttaa. Lopulta kysymys jäänee ratkaistavaksi oikeustapauksen kohdalla. Tapa selventää asiaa voisi lainsäädäntö, jolla velvoitetaan tekoälyn käyttäjä säilyttämään koulutusdata lähtökohtaisesti, jolloin turvaamistoimen avulla siitä voitaisiin tehdä kriteerien täyttyessä todiste.³¹²

6.4 Todistustaakan jakautuminen

EUT:n tapauksen tasolla on vahvistettu, että mallioikeuden loukkaustilanteisiin on ainakin rekisteröimättömien mallien kohdalla otettu yleisen prosessioikeuden mukainen

³¹⁰ KKO:2019:10, kohta 29.

³¹¹ Ibid, kohdat 30 ja 31.

³¹² Haastattelu Jukka Palmin kanssa 9.11.2023.

todistustaakka.³¹³ Yhteisömalliasetus ei sääntelee tarkemmin todistelusta kanteiden yhteydessä, mikä tarkoittaa, että menettelysäännöksissä sovelletaan asiaa käsittelevän tuomioistuimen kansallista oikeutta.³¹⁴ Tässäkin alaluvussa lähtökohdaksi Suomen oikeus sellaisissa tilanteissa, joita EU-lainsäädäntö ei sääntelee.³¹⁵ Alaluvun yhteydessä on myös tiedostettava, että vain murto-osa tapauksista päättyy tuomioistuimeen asti. Selvä enemmistö mahdollisista loukkaustapauksista sovitaan tai hoidetaan esimerkiksi välimiesmenettelyn kautta.³¹⁶ Mallioikeuskiistoista suuri osa jää siis suurelta yleisöltä pimentoon, eikä ole varmaa, minkälaisia kehityksiä sovittelun puolella on jo nähty tai tullaan näkemään.

Lähtökohta on, että todistustaakka on sillä, joka väittää loukkauksen tapahtuneen. Jos oikeudenhaltija A väittää B:n loukanneen jollain tavalla hänen oikeutta malliinsa, tulisi A:n myös näyttää ne seikat, joihin hänen vaatimuksensa perustuvat.³¹⁷ Kantajan täytyy perustella vaatimustaan, jotta tapausta voidaan alkaa käsittelemään.³¹⁸ Toisaalta vastaajalta ei edellytetä kanteeseen vastaamista,³¹⁹ vaikka usein voi olla kannattavampaa perustella, miksi loukkausta ei tapahtunut.

Vaikka tämä on lähtökohta todistelussa, asiassa voidaan tehdä poikkeuksia tietyissä olosuhteissa. EUT on oikeustapauksen tasolla vahvistanut poikkeuksen suuntaviivat. EUT on todennut, että asiaa käsittelevän kansallisen tuomioistuimen todetessa, että todistustaakan asettaminen mallin haltijalle saattaisi tehdä todistelun mahdottomaksi tai suhteettoman vaikeaksi, tehokkuusperiaatteen seuraamisen varmistamiseksi tuomioistuimella on velvollisuus turvautua kaikkiin kansallisessa oikeudessa sille annettuihin keinoihin kyseisen vaikeuden poistamiseksi. Tarpeen vaatiessa mukaan luetaan myös kansallisen oikeuden säännöt, joissa säädetään todistustaakan siirtämisestä tai keventämisestä.³²⁰ Jos esimerkiksi A:n

³¹³ C-479/12 *Gautzsch Großhandel*, perustelukohta 44.

³¹⁴ Asetus No 6/2002, artikla 88; C-479/12 *Gautzsch Großhandel*, perustelukohta 42.

³¹⁵ Oma asiansa on, millaisissa tilanteissa toimivallan katsotaan päätyvän Suomeen. Tässä kappaleessa kyse onkin ennako-oletuksessa. Ks. aiheesta Kur 2021.

³¹⁶ Asta Uhlbäckin haastattelu 9.1.2024.

³¹⁷ Vuorenpää ym. 2021, luku V; Oikeudenkäymiskaari 17:2.

³¹⁸ Vuorenpää ym. 2021, luku IX; Oikeudenkäymiskaari 5:2.1.

³¹⁹ Vuorenpää ym. 2021, luku IX; Oikeudenkäymiskaari 5:13, 12:9, 12:10.

³²⁰ C-479/12 *Gautzsch Großhandel*, perustelukohta 43—44.

olisi mahdotonta todistaa loukkausta, voi todistustaakka kääntyä myös päinvastaiseksi.³²¹ Lähestymistapa on tarkoituksenmukainen, jotta taakka ei muodostuisi liian suureksi ja pahimmassa tapauksessa johtaisi siihen, että loukkaukseen ei olisi tosiasiallisesti mahdollista puuttua.

Käytännössä on kuitenkin yleisempää, että kantaja yrittää näyttää loukkauksen toteen ja vastaaja vastaa kanteeseen ja yrittää vastauksellaan perustella, miksi loukkausta ei ole tapahtunut.³²² Täten todistustaakan voidaan nähdä käytännössä jakautuvan molemmille osapuolille, vaikka prosessioikeudelliset säännöt eivät tähän suoranaisesti velvoittaisikaan. Kuten todettua, vastaajalla ei ole velvollisuutta vastata kanteeseen, mutta pääsääntöisesti vastaamatta jättäminen voi asettaa vastaajan huonompaan asemaan, koska oikeudenkäynnissä ei pystytä ottamaan molempia näkökulmia yhtä hyvin huomioon, vaikka lopputuloksessa tavoitellaankin oikeudellisen totuuden löytämistä. Vastaajalle ei olisi siis lähtökohtaisesti kannattavaa jättää vastaamatta kanteeseen.

Tekoälyn yleistymisen tuo pääsääntöön omat uudet haasteensa. Haasteet koskevat sekä loukkaus- että mitätöintikanteita. Ajankohtaiseksi voi tulla esimerkiksi tilanne, jossa rekisteröityä mallia epäillään tekoälyn luomaksi ja mallin mitätöimistä haetaan. Jos lähtökohdaksi otetaan, että kantajan pitäisi näyttää toteen, että malli on tekoälyn suunnittelema, voi todistustaakka kasvaa lähes mahdottomaksi. Voidaan katsoa, että vastaajalla olisi paremmat mahdollisuudet todistaa, että tekoälyä ei ole käytetty, sillä hänellä on laajempi pääsy mallin taustatietoihin. Tällöin apuun voisi tulla myös aikaisemmin esitelty turvaamistoimi. On kuitenkin otettava huomioon, että edellyttää ei voida myöskään, että vastaaja toimisi suoranaisesti oman etunsa vastaisesti. Siksi voidaankin nähdä, että todistustaakka kääntyisi päinvastaiseksi, eli vastaajalle, vain hyvin poikkeuksellisissa tilanteissa.

EUT:n vahvistus siitä, että todistustaakkaa voidaan siirtää tai keventää, jos lähtökohta tekisi todistelusta suhteettoman vaikeaa, voi tulla ajankohtaiseksi tällaisten tapauksien yhteydessä.³²³ Juuri tekoälyn aiheuttamien oikeudenloukkauksien kohdalla todistelun vaikeus saattaa olla toistuvaa. Voisi olla mahdollista, että kansallisten tuomioistuinten olisi tulkittava tekoälyn loukkaustilanteiden yhteydessä todistelua uudenlaisella tavalla ja vähintään kevennettävä

³²¹ C-479/12 H. Gautzsch Großhandel, perustelukappale 44; Hodge – Härkönen, tulossa 2024.

³²² Asta Uhlbäckin haastattelu 9.1.2024

³²³ C-479/12 Gautzsch Großhandel, perustelukohta 43—44.

taakkaa. Saattaa olla, että taakkaa kevennetään tai käännetään vain tiettyjen yksittäisten tapausten yhteydessä, mutta toisaalta tekoälyn yleistymisen voisi jopa johtaa vakiintuneeseen pääsääntöön siitä, että todistustaakka on lähtökohtaisesti käännteinen tekoälyn aiheuttamissa loukkaustilanteissa.

7 Tekoälyn luomien tuotteiden suojaamisen ongelmallisuus

7.1 Avoimuus tekoälyn käytöstä

Tekoälytöiden immateriaalioikeudellisen suojan ulkopuolelle jääminen voi vaikuttaa siihen, kuinka avoimia tekoälyn käytöstä suunnittelutyössä ollaan. Jos tekoälyn töitä ei suojata, on verrattain helppoa väittää töitä ihmisen tekemiksi ja siten saada niille normaalisti suojaa. Tämän mahdollistaa se, että lähtökohtaisesti suunnittelun tuloksesta ei pysty erottamaan, onko työn suunnitellut ihminen vai tekoäly.³²⁴

Takaamalla mahdollisuus mallioikeuteen tai johonkin muuhun suojaan tekoälylähtöisille tuotteille estettäisiin suunnittelijoiden mahdollinen tarve piilotella tekoälyn käyttöä vain siksi, että suojan ulkopuolelle jääminen asettaisi heidät epäedulliseen tilanteeseen. Suojan myöntämisellä varmistettaisiin suunnitteluprosessin avoimena pysyminen, kuten myös se, että tunnustus tuotteen suunnittelusta voidaan antaa kulloinkin oikealle suunnittelijalle, oli kyseessä sitten tekoäly tai ihminen.

Toisaalta on huomioitava, että erityisesti rekisteröimätön mallioikeus teoriassa mahdollistaa jo nyt tekoälyn suunnitteleminen tuotteiden suojaamisen. Rekisteröimättömän oikeuden kohdalla oikeutta ei tarvitse rekisteröidä eli myöskään hakemukseen ei tarvitse nimetä mallin luoja. Tekoäly mallin luoja saattaisi tulla ilmi vasta, jos mallin huomataan esimerkiksi loukkaavan toisen oikeutta. Lisäksi rekisteröidyn oikeuden kohdalla on mahdollista, että rekisteröimishakemukseen nimetään mallin suunnittelijaksi jokin henkilö tekoälyn sijaan. Tällöin vältyttäisiin tilanteelta, jossa mallia ei voida rekisteröidä, koska tekoäly ei voi olla mallin luoja. Ongelma tekoälystä mallin luoja voidaan halutessaan kiertää, ja tekoälyn suunnitteleminen tuotteille voi teoriassa saada suojaa. Ongelma näyttäisikin olevan enemmänkin moraalinen kuin laintasoinen.

Edellä esitetty tilanne näyttää yleisesti kuitenkin epätodennäköiseltä. Muotisuunnittelijoiden keskuudessa on toistaiseksi oltu avoimia tekoälyn käytöstä. Tekoälyn hyödyntäminen voidaan nähdä ikään kuin henkilökohtaisena konseptina.³²⁵ On vaikeaa nähdä syytä sille, miksi henkilö, joka haluaa suunnittelijaksi, kerryttää ammattitaitoa ja esittelee taitojaan, haluaisi valehdella

³²⁴ Antikainen 2021, s. 60–61.

³²⁵ Natalia Särämäkarin haastattelu 7.3.2024

ansioistaan. Kyse saattaisi olla enemmänkin tilanteesta, jossa pikamuotiyrietykset käyttäisivät tekoälyä salaa.³²⁶ Pikamuotiyhtiöiden tuotteet kuitenkin harvoin täyttävät mallioikeuden edellytyksiä eli kyseeseen tulisi todennäköisesti korkeintaan oikeudenloukkaustapaus. Kuitenkin teorian tasolla voidaan nähdä, että ihmisen ja tekoälyn luomat tuotteet olisi syytä erottaa selvästi toisistaan.

7.2 Vaikutukset ihmissuunnittelijoihin

On kiistämätöntä, että tekoälyn yleistymisen tulee vaikuttamaan ihmissuunnittelijoihin tavalla tai toisella. On kyse sitten siitä, että edelleen useampi suunnittelija tulee hyödyntämään tekoälyä suunnittelutyössä tai siitä, että ihmissuunnittelijat joutuvat mahdollisesti jopa kilpailemaan tekoälyä vastaan, erityisesti tehokkuuden osalta. Kun arvioidaan, pitäisikö tekoälyn luomia tuotteita suojata, täytyy huomioida myös tämä näkökulma.

Mikäli tekoälyn tuotteet saisivat samanlaista suojaa kuin ihmisen suunnittelemat tuotteet, toimisi se huonona kannustimena suunnittelutyöhön panostamiseen, jos saman suojan saa työstä, jonka voi tehdä huomattavasti nopeammin ja edullisemmin tekoälyn avulla. Kuitenkin toistaiseksi tekoäly on nähty muotisuunnittelussa lähinnä ihmisen työtä tehostavana välineenä.³²⁷ Muutenkin, tilanne voi todellisuudessa olla päinvastainen. Ihmiset voivat suunnitella mallioikeuden edellytykset täyttävän tuotteen hyvin nopeasti, kun taas työhön, jota varten tekoälyä koulutetaan pitkään ja annetaan sille useita kehoitteita, voi upottaa paljon aikaa.³²⁸ Ei siis ole itsestäänselvyys, että tekoälyllä tehdyt tuotteet ovat aina nopeasti ja helposti luotuja. Tilanne voi toimia molempiin suuntiin, vaikka jälkimmäisessä tilannekuvauksessa olisi todennäköisesti kyse tekoälyn ja ihmisen yhteistyöstä, joka ei aseta samanlaista haastetta nykyiselle lainsäädännölle.³²⁹

Yleisesti ottaen immateriaalioikeuksien tarkoituksena ei ole palkita tekoälyn luovuutta. Siten, jos yhteiskunta haluaa edelleen kannustaa ihmisiä suunnittelutyöhön, ei ole välttämättä syytä tarjota samanlaista suojaa tekoälyn työlle kuin ihmisperäiselle työskentelylle.³³⁰ Esimerkiksi

³²⁶ Ibid.

³²⁷ Ibid.

³²⁸ Asta Uhlbäckin haastattelu 2.11.2023.

³²⁹ Report - A9-0176/2020, kohta 15.

³³⁰ Gervais 2019, s. 60.

tekijänoikeuden yhteydessä on tuotu ilmi, että järjestelmä, jossa tekoälyn työt eivät saisi suojaa, viestisi, että järjestelmä haluaa kannustaa luovuuteen ja suosii ihmissuunnittelijoiden panosta. Toisaalta, jos tekoälyn työt saisivat suojaa, viestisi se järjestelmästä, joka asettaa ihmisen ja tekoälyn työt samanarvoisiksi sekä haluaa, että kuluttajien saatavilla on mahdollisen laaja määrä erilaisia luovia töitä.³³¹

Tekoälyn yleistymiseen liittyvien ongelmien voidaankin nähdä ylettyvän ihmissuunnittelijoihin ja markkinoiden vääristymiseen kahdensuuntaisesti.³³² Lähtökohtaisesti voidaan olettaa, että ylivoimainen tekoäly, jonka töitä suojattaisiin immateriaalioikeuksilla, loisi markkinoilla uhan ihmissuunnittelijoiden menestykselle, koska tekoäly voi työskennellä tauotta, nopeammin ja tehokkaammin kuin ihminen.³³³ Yleisesti ei välttämättä nähdä kohtuullisena, että tekoälyn työt saisivat samaa suojaa ja niistä voitaisiin periä maksuja kuten ihmisen työstä. Suojan antaminen tekoälyn töille asettaisi ihmissuunnittelijat mahdollisesti epäreiluun asemaan, joka ei ole tavoiteltavaa.³³⁴ Tämä ei kuitenkaan jää ainoaksi ongelmaksi, eikä voida päätellä ongelmien poistuvan, jos tekoälyn työt jätetään suojatta vapaaseen käyttöön.

Toinen ongelma realisoituu tilanteessa, jossa tekoälyn ja ihmisen suunnittelemat tuotteet ovat molemmat samalla tavalla saatavilla, mutta tekoälyn tuotteet vapaassa käytössä eli ilmaisia.³³⁵ Tilanteessa tekoälyn tuotteet saattavat olla huomattavasti edullisempia kuin ihmisen suunnittelemat työt, joista peritään todennäköisesti jonkinlaista maksua.³³⁶ Tämä asetelma voi johtaa siihen, että ihmiset suosivat tekoälyn töitä ihmistöiden kustannuksella, koska tekoälyn töiden halvan hinnan vuoksi.³³⁷ Ansionmenetyksiä ihmissuunnittelijoille saattaa aiheutua, jos asiakkaat päätyisivät valitsemaan mieluummin tekoälyn työt. Työt voivat teoriassa olla yhtä hienoja tai toimivia kuin ihmisen, mutta myös ilmaisia erityisesti, jos tekoälyn luomat tuotteet rajataan immateriaalioikeussuojan ulkopuolelle. Avoimeksi jää, onko ihmisen suunnitteleminen

³³¹ WIPO Draft Issues Paper on Intellectual Property and Artificial Intelligence (WIPO/IP/AI/2/GE/20/1, 13 December 2019; Hilty ym. 2021, s. 58; Walz 2017, s. 757, 759.

³³² Hilty ym. 2021, s. 57.

³³³ Gervais 2019, s. 60.

³³⁴ Härkönen 2024; Report - A9-0176/2020, kohdat D, E, 6.

³³⁵ Hilty ym. 2021, s. 57.

³³⁶ Tämän ongelman voidaan nähdä koskettavan erityisesti tekijänoikeuksia.

³³⁷ Hilty ym. 2021, s. 57.

töille enää samanlaista tarvetta, jos tekoälyn avulla pystytään vaivattomasti luomaan periaatteessa mitä tahansa samanlaista, joka jää vapaaseen käyttöön. Tilanne osoittaa, että toisaalta immateriaalioikeussuojan myöntäminen tekoälyn tuotteille voisi tasoittaa markkinoiden vääristymää ihmissuunnittelijoiden hyväksi.³³⁸ Jos tekoälyn suunnittelemaat tuotteet olisivat immateriaalioikeussuojan alaisia, ne eivät välttämättä valtaisi samalla tavalla tilaa ihmisen suunnittelutyöltä.³³⁹

Toisaalta voidaan nähdä, että markkinat tasaantuvat myös ihmisperäistä työtä suosivien kuluttajien avulla. Jos kuluttajat arvostavat enemmän ihmisen kuin tekoälyn tekemää työtä, antaa se ihmissuunnittelijoille kilpailuvaltin.³⁴⁰ Voidaankin katsoa, että tekoälyn yleistyessä voi syntyä kuluttajien vastavoima, jonka ajatuksena on suosia nimenomaan ihmisen tekemää käsityötä. Samankaltainen asetelma voidaan nähdä jo nyt esimerkiksi käsityön ja pikamuodin suosijien välillä, joka voi hyvinkin laajentua tässä mielessä.³⁴¹ Kuitenkin, kuten todettua, tekoäly pystyy teoriassa luomaan samanlaisia tuotteita, kun ihminenkin, jolloin voi olla hankalaa erottaa ihmisen luomat ja tekoälyn luomat tuotteet toisistaan.³⁴²

Esitetty pohdinta osoittaa, että yksinkertaista ja selvästi parasta ratkaisua ongelmaan ei ole olemassa. Suojan ulkopuolelle jäävät tekoälyn tuotteet saattavat lopulta aiheuttaa enemmän haittaa ihmissuunnittelijoille kuin immateriaalioikeuksilla suojatut tekoälytuotteet. Kuitenkaan suojan antaminen tekoälytuotteille ei ole vain positiivisia vaikutuksia luova ratkaisu. Tässä yhteydessä on syytä punnita molempien vaihtoehtojen hyötyjä ja haittoja. On tiedostettava, että ongelmia ei kyetä ratkaisemaan vain immateriaalioikeussäätelyn keinoin.³⁴³

7.3 Suojan tarpeellisuus

Vaikka tekoälyn suunnittelemaat tuotteet voisivat teoriassa täyttää mallioikeuden edellytykset ja, vaikka katsottaisiin, että tekoäly voi olla mallin luoja sekä kehittää mallia, eräät kysymykset

³³⁸ Gervais 2019, s. 15; Jos teoriassa ihmisperäiset sekä tekoälyn luomat tuotteet olisivat samanhintaisia, molemmat tuotteet olisivat samalla viivalla, eivätkä tekoälyn tuotteet hyödy samalla tavalla hintaerosta.

³³⁹ Hilty ym. 2021, s. 57.

³⁴⁰ Ibid, s. 57.

³⁴¹ Natalia Särämäkarin haastattelu 7.3.2024

³⁴² Yu 2017, s. 1266. Pikamuodin ja käsityön välillä erot voivat näkyä enemmänkin tuotteiden laadussa. Tätä ei välttämättä tapahdu tekoälyn kohdalla.

³⁴³ Hilty ym 2021, s. 58.

jäävät edelleen avoimiksi. On kysyttävä, onko immateriaalioikeussuoja tekoälyn tuotteille tarpeellista ja, voidaanko sitä oikeuttaa millään nykyisen mallioikeusjärjestelmän oikeutusperiaatteilla. Jotta immateriaalioikeuslainsäädäntöä voitaisiin muuttaa niin merkittävästi, että tekoälyn tuotteet saisivat suojaa, täytyy muutoksille olla olemassa asianmukaiset perustelut. Muun muassa vallitsevaa oletusta siitä, että immateriaalioikeussuojan laajentaminen kannustaisi aina luovuuteen tai innovointiin, on kritisoitu laajasti.³⁴⁴ Siten, on syytä kyseenalaistaa heti alkujaankin ajatusta siitä, että immateriaalioikeussuojan laajentaminen tekoälyn tuotteisiin toimisi automaattisesti innovointia lisäävänä vaikuttimena.

Yleisesti ottaen immateriaalioikeuksien oikeutusteoriat ovat olleet deontologisia tai utilitaristisia.³⁴⁵ Toisaalta nykypäivän demokraattisessa yhteiskunnassa, joka pohjaa oikeusvaltioperiaatteeseen, oikeutusteoriat toimivat lähinnä inspiraation kaltaisena lähteenä lainsäädännölle, sillä lainsäädännön muokkaaminen on ennen kaikkea kiinni poliittisesta tahtotilasta.³⁴⁶ Seuraavaksi esitellään keskeisiä oikeutusteorioita ja pohditaan niiden suhdetta tekoölyyn. Teorioita esitellään monipuolisesti, jotta lukija ymmärtäisi kattavasti sekä tekoölylle myönteisiä että kieltäisi teorioita.

7.3.1 Deontologiset teoriat

Deontologiset teoriat voidaan jakaa palkitsemis-, persoonallisuus- ja työnarvoteoriaan.³⁴⁷ Kaikkia teorioita yhdistää antroposentrismi, eli ajatus siitä, että immateriaalioikeuksista nauttivat ihmiset. Oikeudet eivät kuulu eläimille tai koneille, vaan ihmisille.³⁴⁸

Palkitsemisteorian ajatuksen mukaan on reilua antaa palkinto jollekin yhteiskunnan rikastamisesta ja siten se painottaa lopputuloksen luonnetta eli sitä, kuinka paljon hyötyä se tuottaa yhteiskunnan silmissä.³⁴⁹ Palkitsemisteoria eroaa muista deontologisista teorioista, koska sen mukaan palkinnon ei tarvitse kuulua suojatun asian luojuille, vaan sille, joka on

³⁴⁴ Hilty ym. 2021, s. 50.

³⁴⁵ Ibid, s. 50.

³⁴⁶ Ibid, s. 52.

³⁴⁷ Hilty ym 2021, s. 52.

³⁴⁸ Antikainen – Härkönen 2024, s. 10.

³⁴⁹ Hilty ym, s. 53, 55; Dornis 2019, s. 1252, 1257.

painottanut sen hyötyä yhteiskunnalle.³⁵⁰ Persoonallisuusteorian mukaan luominen ja luomistyön julkistaminen heijastelevat luojan persoonallisuutta.³⁵¹ Teoria liittyy juuri olennaisesti tekijänoikeuteen.³⁵² Persoonallisuusteoria ei välttämättä ole yhtä keskeinen teollisoikeuksien yhteydessä, vaikka mallioikeudessa voidaan olettaa mallin luojan olevan myös luova. Luovuutta ei kuitenkaan vaadita tekijän persoonallisuutta korostavalla tekijänoikeudellisella tavalla.³⁵³ Persoonallisuusteoriassa olennaista on juuri työn laatu, ei määrä.³⁵⁴

Työnarvoteoria pohjautuu ajatukselle, jonka mukaan ihmiset ovat oikeutettuja ”työnsä hedelmään” eli omistusoikeus määräytyy asiaan käytetyn työmäärän perusteella.³⁵⁵ Jos persoonallisuusteorian yhteydessä tärkeää on työn laatu, työnarvoteoriassa keskeistä on työn määrä.³⁵⁶ Työnarvoteoriaa ei tunnisteta EU:n tasoisessa immateriaalioikeuslainsäädännössä eli esimerkiksi mallin luomiseen käytetyllä työmäärällä ei ole suoraa vaikutusta siihen, saako se suojaa.

Tekoälyn yleistyessä voidaan pohtia, miten oikeutusteoriat soveltuvat tekoälyn luomiin tuotteisiin. Kuten todettua, kaikkia teorioita yhdistää ihmisyyys ja juuri siksi tekoälyn liittäminen kokonaisuuteen tuottaa vaikeuksia.³⁵⁷ Jos teorioissa ihmisen kohdalle vaihdettaisiin tekoäly, muuttuisi teorioiden ydinfunktio huomattavasti. Toisaalta, jos tekoäly toimii ainoastaan ihmisen apuvälineenä, samanlaista ongelmaa ei synny.³⁵⁸ Jos työstä on edelleen nähtävissä yhteys ihmisyyteen, esimerkiksi persoonallisuuden ilmaisu, teoriat pitävät paikkansa.

³⁵⁰ Mill 1902, kirja V, s. 548.

³⁵¹ Radin 1982, s. 957, 971.

³⁵² Ks. C-5/08 Infopaq, perustelukappale 37, jossa todetaan ”-- -- tekijänoikeutta voidaan soveltaa ainoastaan sellaiseen aineistoon, joka on omaperäinen siinä mielessä, että se on tekijänsä henkinen luomus.”

³⁵³ Hodge – Härkönen, tulossa 2024.

³⁵⁴ Dornis 2019, s. 1252, 1257.

³⁵⁵ Hull 2009, s. 67; Hilty ym. 2021, s. 52.

³⁵⁶ Dornis 2019, s. 1252, 1257.

³⁵⁷ Antikainen – Härkönen 2024, s. 10.

³⁵⁸ Peifer 2018, s. 222, 226; Report - A9-0176/2020, kohta 15.

Kuitenkin, kun tekoäly toimii liian autonomisesti, immateriaalioikeussuojaa ei voida enää oikeuttaa deontologisten teorioiden pohjalta.³⁵⁹ Voidaan toki nähdä, että ongelmaa ei synny, jos ihmisen työn arvo tai hänen persoonallisuutensa jää elämään tekoälyn mukana eli on edelleen jatkuvasti havaittavissa uusista luomuksista tai, että ihminen ansaitsee tulla palkituksi tällaisestakin työstä.³⁶⁰ Kuitenkin joka kerta, kun tekoälyn avulla luotaisiin jotain uutta, linkki ihmiseen heikentyy.³⁶¹ Toinen ongelma deontologisten teorioiden yhteydessä on mahdolliset negatiiviset seuraamukset tekoälyn kanssa kilpaileville ihmisille, joista kerrottiin edellisessä alaluvussa.³⁶²

Yleisesti ottaen on huomioitava, että teoriat ovat peräisin ajalta, jolloin tekoälyä ei tunnettu, eikä niiden tarkoituksena ole välttämättä ollut sulkea pois tekoälyn luomia tuotteita suojan piiristä. Toisaalta teorioiden vaikutus näkyy edelleen myös Euroopan parlamentin raportissa, jossa korostetaan ihmiskeskeistä lähestymistapaa tekoälyyn.³⁶³ Ei siis voida väittää, että niiden menettäneen merkitystään nykyisellä digitaalisella aikakaudella. Joka tapauksessa, tällä hetkellä, oikeutusteoriat eivät vaikuta venyvän tekoälyn luomien tuotteiden suojaamiseen, vaikka ne eivät varsinaisesti kielläkään tämänkaltaisten tuotteiden suojaamista.³⁶⁴

7.3.2 Utilitaristiset teoriat

Utilitaristiset teoriat pohjautuvat ajatukseen siitä, että lainsäätäjän kuuluisi maksimoida sosiaalinen nettohyvinvointi omistusoikeuksista säädettäessä.³⁶⁵ Tavoitteena on tasapainottaa immateriaalioikeuksien tarjoamat kannustimet luovuuteen ja innovaatioon ihmisille sekä yleisön oikeus nauttia näistä tuotteista.³⁶⁶ Juuri utilitaristiset teoriat toimivat yleisimpinä

³⁵⁹ Tätä ongelmaa ei voida kiertää edes, vaikka tekoäly katsottaisiin jatkossa esimerkiksi jonkinlaiseksi oikeushenkilöksi, koska tällainen oikeushenkilöllisyys pohjautuisi käytännöllisyyteen, ei ihmisyyteen. Ks. aiheesta Hilty ym. 2021, s. 56.

³⁶⁰ Hilty ym. 2021, s. 56.

³⁶¹ Hilty ym. 2021, s. 56; Schaub 2017, s. 342, 349.

³⁶² Schönberger 2018, s. 35, 46.

³⁶³ Report - A9-0176/2020, kohdat D, E, 6.

³⁶⁴ Hilty ym. 2021, s. 57.

³⁶⁵ Fisher 2001, s. 168.

³⁶⁶ Hettinger 1989, s. 31, 47. Tällä viitataan rajoituksiin, joita immateriaalioikeuksien suoja aiheuttaa yleisölle, joka haluaa nauttia suojatuista tuotteista. Esimerkiksi tekijänoikeudella suojattuja elokuvia ei voi levittää vapaasti, vaan yleisön pitää saada pääsy teokseen.

immateriaalioikeuksien oikeuttajina, vaikka niiden toteuttamiseen käytännössä liittyy haasteita, kritiikkiä ja ristiriitoja.³⁶⁷

Utilitaristisiin teorioihin kuuluvat kannustinteoriat. Yleisen kannustinteorian mukaan aineettomia tuotteita ei luotaisi ilman niihin myönnettäviä omistusoikeuksia.³⁶⁸ Tekoälyn kohdalla tämä teoria vaikuttaisi olevan hyvin epärelevantti. Tekoälyä ei voi motivoida luomaan enemmän tai parempia tuotteita kannustimien avulla, koska se ei ole tietoinen niistä.³⁶⁹ Yleistä kannustinteoriaa on kirjallisuudessa kritisoitu muutenkin, sillä kannustimena uuden luomiselle ei niinkään ole immateriaalioikeudet itsessään, vaan menestys markkinoilla. Kysynnänpuutetta ei voida katsota korvattavan immateriaalioikeussuojalla.³⁷⁰ Ainakin tällä hetkellä tekoälyteollisuus kaiken lisäksi menestyy markkinoilla, eikä immateriaalioikeuksien suojan puute näytä vaikuttavan haluun panostaa tekoälyteknologiaan.³⁷¹ Näin ollen voidaan katsoa, että teoria voidaan sulkea pois mahdollisena perusteena tekoälyn tuotteiden suojaamiselle. Voi olla toki mahdollista, että joidenkin suunnittelijoiden kohdalla juuri suojan puute voi vaikuttaa haluun kehittää tekoälyä ja sen tuotteita, mutta ongelma ei näyttäisi olevan laaja-alainen. Näkemykselle ei ole muutenkaan puoltavaa näyttöä. Ylipäätään voidaan nähdä, että ihmiseltä ei vaadita erityistä motivaatiota minimaaliseen panokseen, kuten vain muutamien kehotteiden syöttämiseen ja lopputuloksen valintaan, tekoälytyöissä.³⁷²

Toinen kannustinteoria on huomattavasti olennaisempi ja mahdollisesti ainoa tekoälyn puolesta puhuva teoria. Kyse on sijoitussuojateoriasta. Sen mukaan yksi keskeisimmistä syistä yksinoikeuksien antamiselle on tuotteiden erottamiskyky. Yleensä immateriaalioikeuksilla suojatut tuotteet ovat luonteeltaan sellaisia, että useat ihmiset voivat nauttia niistä samaan aikaan samalla tavalla.³⁷³ Lisäksi tuotteet voivat olla kilpailukyvyttömiä ja julkisia, joka tekee niiden kopioinnista helppoa. Tämä tausta voisi johtaa tuotteisiin tehtyjen investointien

³⁶⁷ Fisher 2001, s. 168; Hilty ym. 2021, s. 58. Ks. kritiikistä ks. esim. Steven Shavell, 'Economic Analysis of Welfare Economic, Morality and the Law' (2003) NBER Working Paper No 9700, 669.

³⁶⁸ Hilty ym. 2021, s. 61.

³⁶⁹ Randrianirina 2019, s. 70, 71.

³⁷⁰ Hilty ym. 2021, s. 61.

³⁷¹ Ibid, s. 62.

³⁷² Kop 2019, s. 1262; Hilty ym. 2021, s. 63.

³⁷³ Hilty ym. 2021, s. 61.

väheneeseen, jos investoitua omaisuutta ei ole mahdollista saada takaisin. Jos tuotteille ei saisi yksinoikeutta, olisi kilpailijoiden helppoa kopioida tuote ja myydä sitä halvemmalla, ilman sen alkuperäiseen kehittelyyn käytettyä aikaa ja rahaa.³⁷⁴ Tämä asetelma voisi lopulta johtaa markkinoiden vääristymiseen ja nettohyvinvoinnin väheneeseen.³⁷⁵

Teorian voidaan katsoa olevan olennainen juuri tekoälyn luomien tuotteiden kannalta. Ne tuskin ovat itsessään siinä määrin erikoisia, etteikö niitä pystyisi halutessaan kopioimaan.³⁷⁶ *Hilty ym.* ovat havainneet, että tekoälyn tuotteita ei pystyisi salaamaan, kuten vaikka ohjelmistoja, vaan ne olisivat julkisesti saatavilla. Toisaalta kehitys tekoälymarkkinoilla on nopeaa, jota immateriaalioikeussuoja ei voi estää. Silti, vaikka tekoälyohjelmisto itsessään olisi vanhentunut ja sijoitussuojateoria ei siten soveltuisi siihen, ei sen luomat tuotteet välttämättä ole, eli vanhentumisella ei ole niinkään merkitystä.³⁷⁷ Asetelman takia on mahdollista, että sijoitussuojateorian perusteella suoja nimenomaan tekoälyn luomille tuotteille voisi olla taloudellisesti oikeutettua, jottei tekoälyn luomien tuotteiden päätyminen vapaaseen käyttöön vääristäisi markkinoita ja vähentäisi hyvinvointia.³⁷⁸

Utilitaristisiin teorioihin kuuluu myös tuottavuusmallien optimisointiteoriat. Ne ovat markkinoiden avaamisteoria, prospektiteoria ja paljastusteoria. Kaikki niistä perustuvat ajatukselle siitä, että luovat ja innovatiiviset kaavat voidaan optimoida keinotekoisella niukkuudella.³⁷⁹ Ajatuksena markkinoiden avaamisteoriassa on, että immateriaalioikeusjärjestelmän keinotekoinen niukkuus kertoo tuottajille tarkemmin, mitä kuluttajat haluat, jolloin tuottajat voivat panostaa kyseisiin asioihin ja lisätä siten hyvinvointia.³⁸⁰ Prospektiteoriassa taas kannatetaan laajaa immateriaalioikeussuojaa tuotteelle, jotta suojan saaja voi keskittyä tuotteen parantamiseen liittyvään sisäiseen tutkimukseen ja

³⁷⁴ Ibid s. 61—62.

³⁷⁵ Ibid, s. 61.

³⁷⁶ Samaa ei voi sanoa itse tekoälyohjelmistoista. Tekoälyohjelmistoihin liittyy vahvasti niin kutsuttu ”black box” -ilmiö, joka tarkoittaa, että ihmisille tekoälyn takana ei ole aina selvää, miten tekoäly kokonaisuudessaan toimii. Siten tekoälyohjelmistojen kopioiminen olisi hyvin haastavaa. Ks. aiheesta Drexl ym., ‘Technical Aspects of Artificial Intelligence’ 2019.

³⁷⁷ Hilty ym. 2021, s. 67.

³⁷⁸ Ibid, s. 68.

³⁷⁹ Ibid.

³⁸⁰ Ibid.

kehitykseen.³⁸¹ Paljastusteoriassa uskotaan, että immateriaalioikeuksien myöntäminen vähentää taipumusta päällekkäisiin tai koordinoimattomiin keksintöihin.³⁸² Kaikkien teorioiden yhteinen tavoite on, että nettohyvinvointi lisääntyy, kun resurssien kokonaiskulutus vähenee, kun erilaiset maksut eivät ole hajaantuneita.³⁸³

Mikään teorioista ei varsinaisesti sovellu tekoälyn luomiin tuotteisiin, eivätkä ne ole siten olennaisia. Markkinoiden avaamisteoria voi olla merkittävä tekoälyn luomien tuotteiden kohdalla, jos niille ei ole saatavilla muuta suojaa. Lisäksi paljastusteorian kohdalla voidaan ajatella, että suojalla voidaan vähentää samanlaisten tekoälytuotteiden tekemistä. Kuitenkin tämäkin ajatus on ongelmallinen, sillä esimerkiksi patentin myöntäminen on verrattain pitkä prosessi. Erityisesti mallioikeuksilla suojattavia tekoälytuotteita nämä teoriat eivät näytä pystyvän perustelemaan.

Kokonaisuutena todeten, immateriaalioikeussuojan ulottaminen tekoälyn luomiin tuotteisiin näyttää heikolta oikeutusteorioiden valossa. Lukuisista teorioista, ainoastaan yhden eli investointisuojateorian, voidaan mahdollisesti nähdä soveltuvan tekoälytuotteisiin. Kuitenkin silloin kolmen kriteerin täytyy täytyä: investointeja on pitänyt tapahtua, tuotteiden kopioimiseen on todellinen uhka ja tämä uhka on voitava estää immateriaalioikeussuojan avulla.³⁸⁴ Arvioitaessa tekoälytuotteiden asemaa immateriaalioikeuksien maailmassa, ongelmat on syytä ottaa huomioon ja pohtia, löytyykö muutoksille teoreettista tukea. Toisaalta on muistettava, että oikeutusteorioilla ei ole normatiivista valtaa tai vaikutusta lainsäädäntöön, vaan kyse on poliittisesta tahtotilasta sekä nykyisen lainsäädännön asettamista rajoista. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että oikeutusteoriat pitäisi jättää täysin huomiotta.

Kuten tutkielmassa on aikaisemminkin muistutettu, tulee huomioon ottaa myös se, että teoriat ovat aikansa tuotteita. Vaikka edellä esitetty teksti antaakin ymmärtää, että oikeutusteoriat ja tekoäly eivät juuri sovi yhteen, ei myöskään voida katsoa, että nykymaailmassa pitäisi nojautua ajatuksiin, jotka ovat syntyneet toisenlaisessa yhteiskunnassa. Päinvastoin on mielenkiintoista,

³⁸¹ Kitch 1977, s. 322. Tämä teoria on olennainen ennen kaikkea patenttien näkökulmasta, ei niinkään mallioikeuksien.

³⁸² Barzel 1968, s. 348; Tämäkin teoria on olennainen lähinnä patenttien kannalta. Esimerkiksi tekijänoikeudessa niin kutsuttu kaksoisluominen ei ole ongelma, koska vaatimuksena on ainoastaan subjektiivinen uutuus. Mallioikeudessa teorialla voi olla jotain merkitystä, sillä tuotteen täytyy olla myös objektiivisesti uusi.

³⁸³ Hilty ym. 2021, s. 68.

³⁸⁴ Ibid, s. 72.

että jo nyt yhden teorioista, jotka eivät ole syntyneet tekoölyn aikaan, eikä tekoöly mielessä, voidaan nähdä soveltuvan tekoölyn luomiin tuotteisiin. Tämä mahdollisesti puhuu sen puolesta, että oikeutusteorioiden perusteella tekoölyn luomuksia ei voida sulkea suojan ulkopuolelle ainakaan täysin.

7.4 Mallioikeuden oikeutus, kaupallisuus ja tuotekeskeisyys

Esitettyjen teorioiden yleiskatsauksen jälkeen on syytä soveltaa niitä yksityiskohtaisemmin nimenomaan mallioikeuteen, eli pohtia mallioikeuden normatiivista pohjaa, kaupallisuutta sekä tuotekeskeisyyttä. Mallioikeuden tuotekeskeisyydellä viitataan mallioikeuden kaupalliseen taustaan sekä itse tuotteeseen keskittyvää lähestymistapaa. Analyysiä tehdään vertailemalla mallioikeutta tekijänoikeuteen. Tämä lähestymistapa on hyödyllinen, koska yksittäinen tuote voi olla samaan aikaan sekä mallioikeudella että tekijänoikeudella suojattu.³⁸⁵ Lisäksi vertailemalla näitä kahta erilaista suojaamuotoa, saadaan selkeämpi kuva niiden eroista.

7.4.1 Mallioikeuden oikeutus sekä kaupallinen tausta

Mallioikeutta ja tekijänoikeutta verratessa voidaan nopeasti huomata, että mallioikeus ei ole immateriaalioikeutena erityisen antroposentrinen eli ihmiskeskeinen, toisin kuin tekijänoikeus.³⁸⁶ Tekijänoikeudessa teokset yhdistetään nimenomaan tekijänsä persoonan ilmaisuun.³⁸⁷ Mallioikeudessa mallin luoja ei taas ole pakollista nimetä ja useampien suunnittelijoiden kohdalla yksittäiset nimet voidaan vaihtaa suunnittelutiimiin mainitsemiseen.³⁸⁸ Jos tekijänoikeuden ydinajatus on suojata tekijän henkistä luomistyötä, eli keskeisintä on juuri antroposentrisyys, mallioikeuden oikeutus ei taas liity yhtä vahvasti inhimillisiin tekijöihin ja niiden suojaamiseen.

Voidaan siis väittää, että mallioikeuden kohdalla deontologiset teoriat, jotka korostavat ihmisyyttä, eivät ole niin keskeisessä roolissa. Toki mallioikeudessa on osittain kyse myös suunnittelijan suojaamisesta. Jos ei olisi, mallin luoja tuskin tarvitsisi mainita lainkaan tai siihen ei annettaisi edes mahdollisuutta. Siltikään kyse ei ole hallitsevasta tekijästä.

³⁸⁵ Asetus N:o 6/2002, resitaalit 30 ja 31, artikla 96.

³⁸⁶ Antikainen – Härkönen 2024, s. 12.

³⁸⁷ Hilty ym., s. 52–53; Guadamuz, s. 175; Report - A9-0176/2020, kohta 16.

³⁸⁸ Asetus N:o 6/2002, artikla 18.

Sen sijaan utilitaristiset teoriat vaikuttavat sopeutuvan paremmin mallioikeuden yhteyteen.³⁸⁹ Utilitaristisista teorioista erityisesti sijoitussuojateoria näyttäisi oikeuttavan hyvin mallioikeuden olemassaolon³⁹⁰, onhan mallioikeuden säätämässä yksi päätavoitteista ollut kaupallisten investointien suojaaminen. Mallioikeuden tarkoituksena onkin selvästi enemmän maksimoida investointeja ja hyvinvoinnin kasvua kuin suojella ihmisen luomistyötä. Siltikään deontologistien teorioiden antroposentrisyyttä ei ole syytä unohtaa mallioikeuden yhteydessä täysin. Kuten todettua, mallioikeudessa esimerkiksi epäsuorasti viestitään, että mallin luoja on oltava luonnollinen henkilö.³⁹¹ Mallioikeus ei kuitenkaan ole immateriaalioikeuksista antroposentrisin.³⁹²

Kokonaisuudessaan mallioikeuden pohja voidaan käsittää ennen kaikkea kaupalliseksi. Jo vanhemmassa EU:n Green Paper -tekstissä mainitaan, että mallioikeuden täytyy olla houkutteleva teollisuudelle.³⁹³ Mallioikeusdirektiivissä puolestaan mainitaan direktiivin antamisen syyksi erityisesti sisämarkkinoiden toteuttaminen, jolle on ominaista muun muassa tavaroiden vapaata liikkumista rajoittavien esteiden poistaminen.³⁹⁴ Euroopan komissio on mallioikeus uudistuksen yhteydessä perustellut muutoksia toteamalla, että uudet säännöt parantavat olosuhteita yritysten innovointiin.³⁹⁵ Voidaan katsoa, että EU:n tarjoamat kaksi erilaista mallin suojausmuotoa, rekisteröity ja rekisteröimätön oikeus, kertovat siitä, että mallioikeusjärjestelmällä haluttiin vastata erilaisiin kaupallisiin tarpeisiin ja siten tehdä suojasta mahdollisimman tehokasti. Lyhyt, rekisteröimätön suoja palvelee enemmän esimerkiksi trendituotteiden tarpeita, kun taas rekisteröity suoja pidempiaikaisempien tuotteiden. Erityisesti rekisteröimätön suoja, jonka suoja-aika on vain kolme vuotta, voidaan nähdä olevan lähinnä kaupallisia tarpeita palveleva. Tekijänoikeuden, joka keskittyy enemmän tekijään itsessään, kesto on 70 vuotta tekijän kuolemasta.³⁹⁶ Näiden oikeuksien suojan keston huomattava ero

³⁸⁹ Ks. utilitaristisista teorioista Hilty ym. 2021.

³⁹⁰ Sijoitussuorateorista ks. Hilty ym. 2021.

³⁹¹ Tischner 2021, s. 176.

³⁹² Antikainen – Härkönen 2024, s. 12.

³⁹³ Green Paper, kohta 7.1.1.

³⁹⁴ Direktiivi 98/71/EY, johdanto-osa, perustelukohdat 1–3.

³⁹⁵ Euroopan komissio: Intellectual property: New rules will make industrial designs quicker, cheaper and more predictable (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_7216)

³⁹⁶ Direktiivi 2006/116/EY, artikla 1.

puhuu jo itsessään niiden eroavien taustojen puolesta. Keskeisenä osana suojaa on siis nimenomaan sisämarkkinoiden toimivuus sekä kaupallisten investointien suojaaminen, mikä vaikuttaa toisaalta tyypilliseltä pohjalta teollisoikeuksille.

Mallioikeuden edellytykset ovat ikään kuin käytännöllisiä vaatimuksia. Uutuus ja yksilöllisyys ovat kriteerit, joiden täytyy täytyä, jotta mallisuoja voidaan saada. Uutuuden ja yksilöllisyyden kriteerejä arvioidessa ei siis ole olennaista se, että tuote edustaa omaperäistä luomistyön lopputulosta, vaan se, ettei tuote ole liian samanlainen tai aivan identtinen jo olemassa olevien tuotteiden kanssa. Kuten todettua, mallioikeudessa ei ole olennaista myöskään esteettiset ansiot tai merkitystä sillä, perustuuko mallin muoto käytännöllisyyteen. Tällaiset selkeät vaatimukset³⁹⁷, verrattuna esimerkiksi vaatimukseen omaperäisyydestä, viestivät myös siitä, että vaatimusten on tarkoitus olla yksinkertaisia ja selkeitä, että ne palvelevat kaupallisia tavoitteita.

7.4.2 Mallioikeuden tuotokeskeisyys ja etäisyys suunnittelijaan

Mallioikeuden voidaan katsoa keskittyvän vahvasti itse tuotteeseen, ei niinkään sen suunnittelijaan.³⁹⁸ Tämä tulee ilmi selkeästi, kun verrataan keskenään hyvin tekijäkeskeistä tekijänoikeutta ja mallioikeutta. Mallin suunnittelijan etäisyys tuotteeseen näkyy ensinnäkin moraalisten oikeuksien puutteessa.³⁹⁹ Lisäksi monet mallioikeuslainsäädännön kohdat ovat omiaan viestimään heikkoa sidettä.

Tekijänoikeuden yhteydessä tekijä saa itselleen teokseen sekä taloudellisia että moraalialia oikeuksia. Mallioikeuden yhteydessä moraalialia oikeuksia ei kuitenkaan ole. Tämä on selkeä merkki siitä, että mallioikeudessa mallin luojan suojaaminen ei ole niin olennaista.⁴⁰⁰ Moraalialia oikeudet ovat luonteeltaan siirtokelvottomia, eli vain teoksen tekijä voi saada ne itselleen. Tämä on seurausta siitä, että tekijänoikeudellisen teoksen nähdään olevan niin selkeästi tekijänsä persoonaa heijasteleva.⁴⁰¹ samanlainen näkemys tekijän persoonasta ei ole

³⁹⁷ Vaikka jotkut mallioikeuden selkeiksi tarkoitetuista vaatimuksista ovat todellisuudessa monimutkaisia, koska niitä ei ole määritelty tarpeeksi kattavasti. Tästä toimii hyvänä esimerkkinä mallin kehittäminen -käsitteen sisältö.

³⁹⁸ Margoni 2013, s. 233.

³⁹⁹ Antikainen – Härkönen 2024, s. 15.

⁴⁰⁰ Ibid, s. 15.

⁴⁰¹ Hilty ym. 2021, s. 51—52; Report - A9-0176/2020, kohta 16.

mallioikeudessa keskeinen. Mallioikeudessa päätavoitteita ovat enemmänkin muotoiluun kannustaminen ja investointien suojaaminen tasavertaisesti, sillä erillisiä moraalisia oikeuksia ei ole, vaan oikeus keskittyy juuri taloudellisen suojan piirteisiin. Moraalisten oikeuksien puutteen takia mallioikeudessa oikeudenhaltija voi siirtää oikeudet malliin kokonaisuudessaan toiselle henkilölle, eikä mikään osa jää alkuperäiselle mallin luojalle.

EU-mallin rekisteröinnin yhteydessä ei ole pakko nimetä ollenkaan mallin suunnittelijaa,⁴⁰² mikä kertoo selvästi siitä, että mallin suunnittelija itsessään ei ole kovinkaan merkityksellinen, vaan ainoastaan se, että joku, oli kyseessä sitten luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö, tulee hallinnoimaan oikeuksia. Tästä kertoo myös se, että oikeushenkilö voi saada heti oikeudet malliin itselleen ilman, että mallin luojan haltuun jäisi mitään.

Mallioikeusasetuksen 14(3) artiklassa säädetään työsuhdemalleista:

”Jos mallin on luonut työntekijä työtehtäviä suorittaessaan tai työnantajan ohjeita noudattaessaan, oikeus yhteisömalliin kuuluu kuitenkin työnantajalle, jollei sopimuksella ole toisin sovittu tai jos sovellettavassa kansallisessa lainsäädännössä ei toisin määrätä.”⁴⁰³

Tämä kohta paljastaa paljon suunnittelijan asemasta mallioikeudessa. Lähtökohta on, että oikeus kuuluu työnantajalle ja tästä lähtökohdasta poiketaan vain, jos muuta on sovittu. Tekijänoikeudessa lähestymistapa on päinvastainen: oikeudet kuuluvat tekijälle ja muusta voidaan sopia vain sopimuksella.⁴⁰⁴ Lisäksi moraaliset oikeudet jäävät joka tapauksessa tekijän haltuun.

Kuitenkin yksi kohta mallioikeusasetuksessa puhuu päällepäin sen puolesta, että mallin luojan ja mallin välillä nähdään olevan jonkinlainen yhteys. Malliasetuksen 18 artiklassa todetaan, että mallin luoneella on samoin kuin rekisteröidyn oikeuden hakijalla tai haltijalla oikeus tulla mainituksi mallin luoneena käsittelyssä ja rekisterissä ja, jos malli on syntynyt ryhmätyönä, maininta ryhmästä voi korvata maininnan yksittäisestä mallin luojasta.⁴⁰⁵ Tämä artikla näyttäisi lähtökohtaisesti viestivän jonkinlaisesta oikeudesta tulla nimetyksi mallin yhteydessä.

⁴⁰² Tischner 2021, s. 172.

⁴⁰³ Asetus N:o 6/2002, artikla 14(3).

⁴⁰⁴ De Rouck 2019, s. 299–304 ja 303.

⁴⁰⁵ Asetus N:o 6/2002, artikla 18.

Todellisuudessa kyse on enemmänkin suosituksesta. Kirjallisuudessa on tuotu ilmi, että tämä oikeus ei varsinaisesti ole oikeus, koska mallin luoneen nimeämättä jättämisellä ei ole mitään seurauksia.⁴⁰⁶ Viraston näkökulmasta on siis yhdenmukaista, onko mallin luoja mainittu vai ei.

Kokonaisuudessa, on myös järkevää ja tarkoituksenmukaista, että malleja ei nähdä samalla tavalla luojansa persoonan ilmaisua. Monet mallioikeudella suojatut tuotteet, erityisesti vaateteollisuudessa, ovat pääsääntöisesti jokseenkin trendien mukana vaihtuvia. Tuotteiden suunnitteluun voi siis vaikuttaa paljonkin tietyn ajanjakson suosittu tuotteet, markkinatilanne, fysiikan lait ja käyttäjien tarpeet.⁴⁰⁷ Ylipäättään tietyn teknisen käyttötarkoituksen tuotteet ovat sidottuja tiettyyn perusmuotoon, eikä mallin suunnittelija pysty aina ilmaisemaan itseään vapaassa laajuudessa. Mallioikeudella suojatut tuotteet eivät siis välttämättä synny samalla tavalla tekijän persoonallisen inspiraation tai mieltymyksien kautta, vaan ulkoiset tekijät määrittelevät mallien luontia merkittävässä määrin. Tämä todistaa jälleen, että pääsääntöisesti mallin luonnissa ei korostu luojan persoona.⁴⁰⁸ Olennaista on enemmänkin kulloisenkin tilanteen yhdistäminen mallin luojan näkemyksiin. Mallioikeudessa yksittäiset suunnittelijat eivät ole erityisen merkityksellisiä, vaan järjestelmän pohjana toimii helpon ja tehokkaan suojausmuodon tarjoaminen kaupallisessa toiminnassa.

7.5 Mallioikeus, tekijänoikeus vai uusi suojausmuoto?

On väistämätöntä, että tekoäly tulee olemaan jatkuvasti tärkeämpi ja yleisempi työväline ihmisille. Tämä huomioon ottaen, on syytä analysoida, miten esimerkiksi tekoälyn luomia muotituotteita olisi järkevintä suojata tai jättää suojaamatta. Vaihtoehtoina perinteisten muotituotteiden suojaamiselle ovat tällä hetkellä mallioikeus tai tekijänoikeus.⁴⁰⁹ Kenties kuitenkin tulevaisuudessa vaihtoehtona olisi myös uudenlainen suojausmuoto.

Tällä hetkellä tekijänoikeus ja tekoälyn luomat tuotteet vaikuttavat mahdottomalta yhdistelmältä. Tekijänoikeus on selkeästi ihmiskeskeinen immateriaalioikeus.⁴¹⁰ Kuten kirjallisuudessakin on todettu, tekijänoikeussuojan myöntäminen tekoälytuotteille olisi selvästi

⁴⁰⁶ Tischner 2021, s. 172.

⁴⁰⁷ Yilmaztekin 2023, s. 63.

⁴⁰⁸ Bently ym., s. 720

⁴⁰⁹ Direktiivi 98/71/EY, johdanto-osa perustelukappale 8 ja artikla 17; Härkönen 2018, s. 910.

⁴¹⁰ Hilty ym. 2021, s. 51—52.

ristiriidassa tekijänoikeuden ydinajatuksen kanssa. Suojaaminen olisi selvästi sen tavoitteiden vastaista ja oikeuttaminen lähes mahdotonta.⁴¹¹

Mallioikeus vaikuttaa kuitenkin sopivammalta suojamuodolta tekoälytuotteille näistä kahdesta vaihtoehdosta. Kuten todettua, mallioikeuden tarkoituksena on selvästi kaupallinen ja vaatimukset ennen kaikkea käytännöllisiä. Lisäksi voidaan katsoa, että mallioikeudessa mallin luoja ja mallin välinen side on suhteellisen heikko, erityisesti verrattuna teoksen ja tekijän väliseen suhteeseen tekijänoikeudellisessa mielessä.⁴¹² Mallioikeuden voidaan katsoa olevan verrattain joustava oikeus ja sen asema immateriaalioikeudellisella kentällä on hieman epäselvä.⁴¹³ Mallioikeuden yhteydessä ongelmaksi ei muodostuisi moraaliset oikeudet, kuten tekijänoikeuden kohdalla.

Jos tulevaisuudessa päädyttäisiin ylipäätään tulkitsemaan, että tekoäly voi toimia mallin luoja, sen luomat tuotteet voivat täyttää suojamuodon edellytykset ja nähtäisiin, että oikeutusteorioiden voisivat venyä tekoälyn tuotteiden suojaamiseen, mallioikeus voisi olla sopiva suoja tekoälyn luomille tuotteille. Näiden vaatimuksien täyttyminen ei kuitenkaan ole itsestäänselvyys.⁴¹⁴ Joka tapauksessa, tekijänoikeuteen verrattuna mallioikeuden ominaisuudet vaikuttavat soveltuvan tähän tarkoitukseen paremmin, eivätkä mallioikeuden ydinajatuksella ole niin selvässä ristiriidassa tekoälytuotteiden kanssa. Koska mallioikeus on immateriaalioikeutena hyvin kaupallinen, voitaisiin katsoa, että tekoälyn hyödyntäminen suunnittelussa on vain uusi kaupallisuuden muoto, jota voitaisiin tukea samalla tavalla kuin edellisiäkin uusia innovaatioita. Mallioikeuden myöntäminen tekoälytuotteille mahdollistaisi teollisuuden laajemman osan intressien palvelun, mikä vaikuttaa olevan varsinkin mallioikeusudistuksen tavoitteena ylipäätään.⁴¹⁵

Voidaan katsoa, että tekijänoikeussuojan laajentaminen tekoälyn tuotteisiin ei olisi tarkoituksenmukaista ja sen oikeuttaminen haastavaa. Jos tekijänoikeutta ei myönnettäisi

⁴¹¹ Antikainen – Härkönen 2024, s. 30.

⁴¹² Antikainen – Härkönen 2024, s. 15–16.

⁴¹³ Kur 1993, s. 374 ja 376.

⁴¹⁴ Antikainen – Härkönen 2024, s. 31.

⁴¹⁵ Euroopan komissio: Intellectual property: New rules will make industrial designs quicker, cheaper and more predictable (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_7216)

tekoölyn tuotteille tarkoittaisi se, että tuotteet, joita voitaisiin perinteisesti suojata sekä tekijänoikeudella että mallioikeudella, voisivat tekoölyn suunnittelemina saada vain mallisuoja. Juuri tämä loisi tarvittavaa eroa näiden suojamuotojen välille⁴¹⁶ sekä tekisi mallioikeudesta immateriaalioikeutena uniikimman ja mahdollisesti tarpeellisemman. Lisäksi vaikuttaa kohtuulliselta, että tekoölyn luomat tuotteet eivät voisi saada suojaa kahdelta eri immateriaalioikeudelta.

On kuitenkin muistettava, että tekoölytuotteiden suojaamisessa on kyse ennen kaikkea poliittisesta tahtotilasta, eikä niinkään nykyisten lakien rajojen venyttämisestä.⁴¹⁷ Jotta tekoölyn tuotteita päädyttäisiin suojaamaan, pitäisi mallioikeuden yhteydessä tehdä hyvin uudenlaisia tulkintoja, joita tuskin pystyttäisiin oikeuttamaan ainoastaan nykyisten lakien tulkinnalla, vaikka niistä voidaan hakea tiettyä suuntaviivoja ja vertailua. On siis erotettava toisistaan kysymykset siitä, mahdollistaako nykyinen lainsäädäntö tekoölytuotteiden suojaamisen ja siitä, pitäisikö tekoölytuotteita suojata. Jälkimmäinen kysymys ei ole täysin laintulkitsijan hallinnassa.

Yleisesti ottaen voidaan katsoa, että mitä vähemmän ihmiskeskeinen suojamuoto, sitä helpompaa suojan oikeuttaminen on.⁴¹⁸ Lisäksi ihmiskeskeistenkin suojamuotojen yhteydessä on huomattava, että deontologiset teoriat eivät varsinaisesti kiellä ei-ihmisperäisten tuotteiden suojaamista. Jos kokonaisuudessa päädytään tulkitsemaan, että mikään immateriaalioikeus ei sovellu tekoölytuotteiden suojaamiselle, on yksi tulevaisuuden vaihtoehto luoda uudenlainen suojamuoto tekoölyn tuotteille. Tällöin ei olisi tarvetta venyttää nykyisten oikeuksien ydinajatuksia liian pitkälle, eikä asettaa ihmissuunnittelijoita mahdollisesti epäreiluun asemaan.⁴¹⁹ Suoja tekoölytuotteille voisi muistuttaa rekisteröimätöntä mallioikeutta ominaisuuksiltaan, mutta olisi enemmän *sui generis* -tyylinen. Tällöin suojaa olisi lyhykestoinen ja suojaa saisi vain tietoista kopiointia vastaan. Yksi vaihtoehto voisi olla myös tekijänoikeuksien lähioikeuksia mukaileva suojamuoto. Tällaisella tavalla tekoölyn

⁴¹⁶ Antikainen – Härkönen 2024, s. 32.

⁴¹⁷ Hilty ym. 2021, s. 58.

⁴¹⁸ Antikainen – Härkönen 2024, s. 10.

⁴¹⁹ Tämä epäreilu asema koskee erityisesti käyttötaidetta, kuten muotituotteita. Pitkään ongelmana oli, että käyttötaiteen ei nähty ansaitsevan tekijänoikeussuojaa, kunnes EUT:n C-683/17 Cofemel -ratkaisu muutti asiaa. Nyt, kun myös käyttötaiteen tuotteet voivat saada kaksinkertaista suojaa, voi olla, että mallioikeudella suojatut tekoölyn tuotteet huonontaisivat jälleen käyttötaiteen suunnittelijoiden asemaa.

ylivoimaiset ominaisuudet pysyisivät kurissa, mutta esimerkiksi tekoälyn käyttö avoimena. Toisaalta uuden suojamuodon kehittäminen olisi erittäin aikaa vievää ja vaatisi selkeää poliittista yksimielisyyttä, joka ei ole itsestäänselvyys. Lisäksi on todettu, että uuden suojamuodon luominen ei olisi oikeutettua nykytiedon mukaisesti.⁴²⁰ Onkin pohdittava, millainen ratkaisu olisi sellainen, joka palvelee ihmisiä sekä yhteistä hyvää.⁴²¹

Tiivistettynä voidaan todeta, että mallioikeus on selvästi tekijänoikeutta parempi suojavaihtoehto tekoälytuotteille, mutta ei missään nimessä ongelmaton. Vaikka mallioikeus voisi sanamuotojensa ja joustavuutensa puolesta venyä tekoälytuotteiden suojaamiseen, vaaditaan tällaiseen tulkintaan myös poliittista tahtotilaa. Jos nykyisten immateriaalioikeuksien laajentaminen tekoälytuotteille nähtäisiin liian suurena konfliktina nykysuojamuotojen tavoitteiden kanssa, yksi vaihtoehto voi olla uudenlaisen suojamuodon kehittäminen, jos suojamuodon kehittäjä pystyy sen oikeuttamaan.

⁴²⁰ Drexl ym. 2019, s. 4. Kumpikaan esitetyistä oikeutusteoriatyyleistä, deontologinen tai utilitaristinen, eivät voisi tällä hetkellä oikeuttaa uuden suojamuodon luomista. Deontologisten teorioiden kohdalla puuttuu ihmisyyss, utilitaristiset teorit vaativat markkinoiden häiriöitä, jota ei nykytiedon mukaan ole olemassa.

⁴²¹ Report - A9-0176/2020, kohta E.

8 Johtopäätökset

Tutkielma aloitettiin tuomalla ilmi, että mallioikeus on verrattain tuntematon ja uusi, mutta myös joustava immateriaalioikeuksien suojamuoto. Sen asema immateriaalioikeudellisella kentällä on epäselvä.⁴²² Mallioikeudellisesta tutkimuksesta on ollut puutetta, jota on pyritty korvaamaan tällä tutkielmalla. Ensimmäinen tutkimuskysymys koski sitä, voidaanko tekoälyn luomille malleille myöntää mallioikeutta. Tutkimuskysymyksen yhteydessä analysoitiin, voivatko tekoälyn tuotteet täyttää mallioikeuden edellytykset, mitä on mallioikeudellinen mallin kehittäminen sekä, miten tekoälyn mallin luojana suhtaudutaan.

Mallioikeuden edellytysten osalta voidaan todeta, että uutuuden edellytys on helpommin täytettävissä kuin yksilöllisyys. Tästä huolimatta molemmat vaatimukset ovat myös tekoälyn luomien tuotteiden täytettävissä, kunhan koulutusdatana käytetyt vanhat mallit eivät ole selvästi tunnistettavissa, sillä tekoäly voi luoda tuotteita, joista ei ole tunnistettavissa, onko tuote ihmisen vai tekoälyn luoma.⁴²³

Suuremmiksi ongelmakohtiksi muodostuivat mallin kehittäminen ja tekoälyn asema mallin luojana. Mallin kehittäminen –käsitteen sisältö on jäänyt lainsäädännön ja oikeustapauksien tasolla edelleen epäselväksi. Voidaan kuitenkin olettaa, että mallin kehittämisellä viitataan siihen, että mallin luomisessa suunnittelijalta vaaditaan jonkinlaista mallioikeudellisesta luovaa panosta, jotta tuotetta voidaan suojata. Tutkielmassa todettiin, että lähtökohtaisesti tekoäly ei itsenäisesti kykene tällaiseen kehittämis-työhön.

Mallin luoja -käsitettä ei myöskään ole varsinaisesti määritelty, mutta mallioikeuslainsäädäntö viestii silti epäsuorasti, että mallin luojan tulisi olla ihminen. Tämä saattaa muodostua suurimmaksi haasteeksi tekoälyn luomien tuotteiden suojaamisessa mallioikeudella. Olennaista kuitenkin sekä mallin kehittäminen- ja mallin luoja -käsitteiden yhteydessä on määrittää, kuinka itsenäisesti tekoäly on toiminut. Tutkielmassa on todettu, että jos kyse on enemmänkin tekoälyn ja ihmisen yhteistyöstä, ongelmaa kehittämisestä ja mallin luojasta ei lähtökohtaisesti synny. Tämä johtuu siitä, että tekoälyn voidaan katsoa olevan enemmänkin apuväline ihmiselle kuin itsenäinen toimija. Siten tällainen yhteistyö ei aiheuta varsinaisia haasteita nykyiselle

⁴²² Teilmann-Lock 2016, s., 408.

⁴²³ Tischner 2021, s. 176; Guadamuz 2020, s. 176.

lainsäädännölle.⁴²⁴ Kuitenkin tilanteissa, joissa tekoäly toimii näennäisen itsenäisesti, eli ihminen ei esimerkiksi jatkuvasti anna sille uusia kehoitteita tai muokkaa sen töitä jälkikäteen, ei voida katsoa, että tekoäly kehittelisi mallia tai voisi olla mallin luoja.

Toisena tutkimuskysymyksenä oli, millaisia oikeudenloukkauksia tekoäly voi aiheuttaa ja, miten niihin voidaan puuttua. Kysymyksen yhteydessä tuotiin ensinnäkin ilmi, että loukkaukset voivat tapahtua kahdella tavalla: suojatun tuotteen hyödyntämisessä tekoälyn koulutusdatassa sekä tekoälyn luomana uutena loukkaavana tuotteita.

Koulutusdatan osalta todettiin, että on edelleen epäselvää, onko suojatun mallin hyödyntäminen koulutusdatassa ylipäättään mallin käyttöä ja, suojataanko malleja aina sekä kolmiulotteisena että kaksiulotteisina, mikä vaikuttaa erityisesti siihen, onko esimerkiksi kolmiulotteisen mallin käyttäminen kaksiulotteisena loukkaus vai ei. Yleisesti voidaan todeta, jos mallin hyödyntäminen koulutusdatassa olisi mallin käyttöä, loukkaus on mahdollinen. Loukkaus kuitenkin riippuu myös siitä, muunnetaanko mallia prosessissa ja, kattaako mallisuoja mallin muuntamisen eri muotoon.

Selkeää on, että tekoälyn luoma tuote voi olla mallioikeutta loukkaava. Epäselvää kuitenkin on, kuka voidaan asettaa vastuuseen mahdollisesta loukkauksesta. Tutkielmassa todettiin, että loukkaustilanteiden yhteydessä ei välttämättä ole kannattavaa tuoda ilmi, että juuri tekoälyä epäillään loukkauksen tekijäksi. Tällä hetkellä se voisi johtaa tilanteeseen, jossa kukaan ei jää loukkauksesta vastuuseen.

Tutkielmassa todettiin edelleen, että tekoälyn koulutusdatan säilymisen takaaminen ja mahdollisen todistuskelpoisuuden turvaamistoimen avulla voisi olla merkityksellistä juuri tekoälyn aiheuttamien loukkausten yhteydessä, sillä todistelu voi muuten osoittautua mahdottomaksi. Todistustaakan jakautumisesta todettiin, että tekoälyn aiheuttamien loukkausten yhteydessä voisi tulla kyseeseen kevennetty tai jopa käänteinen todistustaakka, sillä tekoälyn aiheuttamien loukkauksien todistaminen voi osoittautua liian haastavaksi tapauksen kantajalle. Täten huolehdittaisiin siitä, että todellinen mahdollisuus puuttua loukkauksiin ja reiluun todisteluun tekoälyn aiheuttamien loukkauksien yhteydessä säilyisi.

⁴²⁴ Report - A9-0176/2020, kohta 15.

Viimeisen tutkimuskysymyksen yhteydessä selvitettiin, millaisia ongelmia tekoälyn luomien tuotteiden suojaaminen tai suojattomuus voi aiheuttaa. Ongelmat konkretisoituvat esimerkiksi avoimuuden kohdalla. Jos tekoälyn tuotteille ei myönnetä mallisuoja, voidaan sen käyttöä piilotella, mikä voi johtaa epäreiluun asetelmaan tekoälyn ja ihmisten välillä. Tutkielmassa todettiin myös, että tekoälytuotteiden suojaaminen tai suojaamattomuus voi vaikuttaa ihmissuunnittelijoiden asemaan markkinoilla. Vaikutus on kuitenkin kahdensuuntaista: jos tekoälyn tuotteet jäävät suojaamatta ja vapaaseen käyttöön, saattaa tilanne kääntyä negatiiviseksi ihmisten kannalta, jos kuluttajat suosivat ilmaisia tuotteita. Toisaalta, jos tekoälyn tuotteet saisivat suojaa, asetelma voitaisiin nähdä epäreiluna.

Viimeiseksi ongelmaksi todettiin puutteet oikeutusteorioissa tekoälytuotteiden suojaamisen kohdalla. Tällä hetkellä vain yksi oikeutusteoria, sijoitussuojateoria, näyttäisi taipuvan tekoälytuotteiden suojaamiseen, muut eivät. Jos tekoälytuotteita haluttaisiin kuitenkin joka tapauksessa suojata, mallioikeuden normatiivinen pohja sopeutuisi paremmin siihen kuin tekijänoikeuden vastaava. Yhtenä vaihtoehtona esitettiin uudenlaisen tekoälytuotesuojamuodon kehittämistä. Oikeutusteorioiden valossa uusi suojamuoto ei kuitenkaan näyttäytynyt perusteltuna.

Kokonaisuutena voidaan todeta, että tällä hetkellä tekoälyn itsenäisesti luomat tuotteet eivät todennäköisesti saisi mallisuoja. Kuitenkin ihmisen ja tekoälyn yhteistyössä luodut tuotteet eivät aiheuttaisi ongelmia, koska ihminen säilyisi mallin luoja ja voi harjoittaa tarpeeksi mallin kehittelyä.⁴²⁵ Tulevaisuudessa kuitenkin mallioikeudellista arviointia voitaisiin päivittää siten, että myös tekoäly voisi olla mallin luoja. Väite pohjautuu siihen, että mallioikeuden normatiivinen pohja ei ole selkeässä ristiriidassa tekoälyn luomien tuotteiden suojaamisen kanssa, toisin kuin esimerkiksi tekijänoikeuden vastaava. Tekoälyn aiheuttamat oikeudenloukkaukset puolestaan aiheuttavat uudenlaisia haasteita turvaamistoimien tulkinnassa, todistustaakan jakautumisessa sekä vastuukysymyksissä.

Avoimet kysymykset jäävät edelleen lainsäätäjän ja tuomioistuimen ratkaistaviksi. Teknologian kehittyessä nopeasti Euroopan unionin on pystyttävä vastaamaan haasteisiin, jotta immateriaalioikeusjärjestelmä pysyy tarkoituksenmukaisena kaikille osapuolille. Tutkielman tavoitteena onkin ollut esittää tekijöitä, joita ratkaisuja tehdessä on syytä huomioida.

⁴²⁵ Nämä tapaukset ovat kuitenkin arvioitava tapauskohtaisesti.